

AIDAI

1952

NR. 4

TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

KNYGOS IR ŽURNALAI

MOKSLAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ILIUSTRACIJOS

Šis numeris iliustruotas Adomo Galdiko darbais:

APRIL, 1952

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.25, single copy 55c.; Foreign $6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Application for additional entry pending at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1952 METAI BALANDŽIO MĖNUO Nr. 4 (48)

KALBOS MOKSLAS IR MŪSŲ BENDRINĖ KALBA

L. DAMBRIŪNAS

Tarp kalbos mokslo ir bendrinės, kasdien vartojamos kalbos esama panašaus santykio, kaip tarp technikos, medicinos mokslo ir tų mokslų praktiško panaudojimo kasdieniame gyvenime. Kiekviena literatūrinė arba bendresniu žodžiu vadinama bendrinė kalba yra normuojamoji kalba. Kiekvienai normai pagrįsti reikia principų. Praktinės kalbos ugdymo darbui tų principų kaip tik ir tenka ieškotis kalbos moksle. Suprantama, kad kalbiniai principai nėra kalbininkų protinės spekuliacijos padaras. Jie yra pačios kalbos gyvenimo stebėjimo bei tyrinėjimo išdava. Vadinas, pirmesnė yra pati gyvoji kalba, o dėsniai sudaromi pasiremiant jos faktais. Nors šie dėsniai neturi tokio visuotinumo pobūdžio kaip gamtos dėsniai, vis dėlto, reguliuojant bei normuojant bendrinės kalbos gyvenimą, jie yra gana instruktyvūs. Tiek kalbos istorijos, tiek jos struktūros dėsnių tyrimas leidžia pasidaryti kai kurių išvadų ir praktiniam bendrinės kalbos reikalui.

1. *Istorinė kalbotyra*

Dabartinio kalbotyros mokslo amžius nėra ilgas. Jo gimimo data gerai žinoma — tai 19 amžiaus pirmasis ketvirtis. Per pirmąjį savo gyvenimo šimtmetį kalbotyra domėjosi daugiausia kalbos gyvenimo praeitimi, jos istorija. O kadangi domėtasi ne viena kuria kalba, bet visomis pasaulio kalbomis ir tyrinėta lyginant vienos kalbos faktus su kitos kalbos faktais, vieną kalbų grupę su kita kalbų grupe, tai šis mokslas vadinamas dar lyginamuoju kalbų mokslu arba lyginamąja kalbotyra.

Kaip minėta, kalbotyros mokslo domėtasi daugiausia istorine kalbos gyvenimo raida. Dabarties faktai kalbininkui buvo įdomūs tik kaip paskutinis tos raidos tarpsnis. Dėl to ir žymiausi pirmojo istorinės kalbotyros šimtmečio pionieriai yra kalbininkai istorikai. Užtenka paminėti tokias figūras, kaip Boppas, Schleicheris, ar vėlesnio laikotarpio šulus, kaip Brugmannas, Delbruckas, Osthoffas, Leskienas, Meillet, mūsų Būga, latvių Endzelynas ir kiti. Kaip politinio gyvenimo istorikas neturi ką veikti su dabarties faktais, taip, suprantama, ir kalbininką istoriką kalbos dabarties faktai nelabai tedomina. Ypač literatūrinė ar bendrinė kalba mažai tesidomėta, ją paliekant kalbininkams praktikams — norminių gramatikų bei žodynų sudarinėtojams. Literatūrinė kalba net nelaikyta tikra, natūralia kalba. Ji lyginta su girioje išrautu ir sode pasodintu medžiu, kuris čia žmogaus prižiūrimas, atseit jau auga "dirbtinai", nebenatūraliai. Tikruoju gi kalbos mokslu tenorėta laikyti kalbos istoriją. Tos krypties kalbininkų pažiūras išdėstė žymus jų atstovas vokiečių kalbininkas *H. Paulis* savo knygoje "Prinzipien der Sprachgeschichte" (1920), kur aiškiai pabrėžia, kad kalbos mokslas yra kalbos istorija (Sprachwissenschaft ist Sprachgeschichte) ir kitokio kaip istorinio kalbos mokslo nepripažįsta.

2. *Nauja kalbotyros kryptis*

Paulis buvo betgi vienas iš tos išimtinai istorinės kalbotyros mohikanų. Pamažu pradėjo aiškėti, kad kalbą galima tyrinėti ne tik istoriškai, sekant jos raidą iki seniausių prokalbės laikų, bet kad ir dabarties faktai yra lygiai svarbus kalbos mokslo objektas, bent nemažiau svarbus, negu žodžių analizės, daugiau ar mažiau hipotetinės žodžių etimologijos ar prokalbinių formų rekonstrukcijos. Įsitikinta, kad panašiai kaip filosofijoj, ir kalbotyros moksle galima tarti žodį

ne tik apie kalbos istoriją, bet ir apie kalbos sistemą, ir kad gali būti lyginamos ne tik istorinės, bet ir gyvų kalbų formos, jų funkcinės reikšmės bei pačios kalbų struktūros. Ir tai yra nauja, įdomi ir svarbi kalbotyros sritis (Mathesius). Kilo tam tikra reakcija prieš vienašališkumą kalbos moksle. Pradėta kalbėti net apie kalbos mokslo krizę. Istorinei kalbotyrai imta prikaišioti, kad ji puikiai savo uždavinį atliko, smulkiausiai išanalizuodama žodžio sudėtį, bet ji nepasakė, kas iš tikrųjų kalba yra.

Vienas žymesnių tokios naujos krypties pradininkų buvo šveicarų kalbininkas *Ferdinandas de Saussure.* Savo knygoje "Cours de linguistique générale" (1916) jis plačiai kalba apie statinę ir evoliucinę arba sinchroninę ir diachroninę kalbotyrą. Tiksliau kalbant, yra tai du to paties mokslo objekto aspektai. Statinei arba sinchroninei kalbotyrai rūpi dabartinis kalbos stovis, nes "kalba yra sistema, kurios visos dalys gali ir turi būti tiriamos jų dabarties santykyje" (124 p.). Tuo tarpu evoliucinei arba diachroninei kalbotyrai rūpi istoriniai kalbos pasikeitimai. Kadangi tai yra visai skirtingi dalykai, tai pagal de Saussure negalima apie abu juos kalbėti iš karto. F. de Saussure pastebi, kad prieš gimstant lyginamajai kalbotyrai tebuvo žinoma tik sinchroninė kalbotyra. Lyginamoji 19 a. kalbotyra yra naujas kalbos mokslo laimėjimas. Tačiau nei viena, nei kita atskirai neapima viso kalbos mokslo (119 p.).

Šis dviejų kalbotyros aspektų iškėlimas ir skirtingų principinių problemų bei metodų pabrėžimas buvo labai svarbus dalykas. Po pirmojo pasaulinio karo Pragoj gimė nauja kalbotyros kryptis, vadinamoji *fonologinė mokykla*, kuriai svarbiausiu akstinu kaip tik ir buvo de Saussure minėta knyga. Joje, kalbėdamas apie sinchroninę kalbotyrą, autorius pabrėžė, kad kalba yra ženklų sistema (Zeichensystem). Šią mintį plačiau išvystė rusų kalbininkai emigrantai (Trubeckoj, Jakobson, Karcevskij) pirmame kalbininkų kongrese Hagoj 1928 metais ir iš karto rado didelį pritarimą. Pradėta vis daugiau ir daugiau domėtis gyvąja kalba, jos faktų vidaus santykiais bei sąryšiais. O tai ir yra ne kas kita, kaip kalbos struktūra. "Dieser innere Zusammenhang der Sprache heisst Struktur, und durch die Erkenntnis der Struktur erkennt man die Sprache, die jetzt als System aufzufassen ist" (E. Seidel).

Šias mintis toliau vystė Pragos lingvistų ratelis, kuriam vadovavo jau minėtas kalbininkas kunigaikštis *Trubeckoj.* Jie leido ir žurnalą *"Travaux du cercle linguistique de Prague".* Tais klausimais rašyta nemaža ir kitų kraštų lingvistikos bei filosofijos žurnaluose — skandinavų, prancūzų, Amerikos ir kitur.. Paminėtini tokie vardai, kaip *Broendal, K. Buehler* (Sprachtheorie), *Bloomfield, Hjelmslev, Morris* (Foundation of the theory of signs), *Weisgerber* ir daug kitų.

Be susidomėjimo kalbos struktūra, pradėta vis daugiau ir daugiau domėtis jos funkcija arba funkcijomis, kurių skiriamos kelios pagrindinės: a. komunikatyvinė (susižinojimo kalba), b. specialinė praktinė (specialių sričių kalba), c. specialinė teoretinė (mokslo kalba) ir d. estetinė (grožinės literatūros kalba). Primityvios, liaudinės kalbos pagrindinė funkcija yra komunikatyvinė. Tuo tarpu kultūrinės kalbos būdinga žymė yra jos funkcingumas, tai yra, jos funkcijų arba uždavinių įvairybė.

Žodžiu, pastaraisiais laikais daugelio kalbininkų dėmesys nukreiptas į sinchroninę kalbotyrą, į kalbos struktūrines bei funkcines problemas (funktionelle und strukturelle Betrachtungsweise). Nepaneigiama, žinoma, nė istorinė kalbotyra ar jos reikšmė. Abi jos viena kitą papildo ir sudaro vieną kalbos mokslo objektą. Žymus kalbininkas istorikas *Eduardas Hermannas* tuo klausimu rašo: "Kalbotyros mokslas negali apseiti nei be vienos, nei be kitos (sinchroninės ir diachroninės kalbotyros L. D.); abi jos turi viena kitą papildyti. Čia aš ir matau galutinį kalbotyros krizės išsprendimą" (Die altgriechischen Tempora . . . , Goettingen 1943). Panašių minčių yra reiškę ir kiti kalbininkai.[1])

Be grynų kalbininkų, kalbinėmis ar su kalba susijusiomis problemomis kaskart daugiau domimasi ir filosofų bei psichologų. Filosofai, galima sakyti, kaip tik sėkmingiausiai ir sprendė principines kalbos problemas. Jų išvadomis vėliau pasinaudodavo gryni kalbininkai analitikai. Šalia *H. Paulio* knygos "Prizipien der Sprachgeschichte" atsirado garsaus filosofo ir psichologo *W. Wundto* replika "Sprachgeschichte und Sprachphilosophie". Žinomas ir to paties Wundto didelis dviejų storų tomų veikalas "Die Sprache". Juo toliau, juo kalbos filosofų radosi daugiau. Paminėtini *Husserl* (Méditations Carthésiennes), *Cassirer* (Philosophie der symbolischen Formen), *K. Buehler* (Sprachtheorie), *Stenzel, A. Dauzat, Hoenigswald, Fr. Kainz* ir daug kitų autorių, o taip pat daugybė medžiagos įvairiuose žurnaluose. Mes patys, be prof. *Šalkauskio* darbų terminologijos srity, čia daugiau kaip ir nieko neturime.

3. *Mūsų kalbotyriniai darbai ir tolimesni uždaviniai*

Suprantama, kad ir lietuviai kalbininkai tegalėjo eiti tuo pačiu tradiciniu, užsienio kalbininkų pramintu keliu. Visų mūsų kalbininkų mokslininkų pagrindiniai darbai yra irgi istoriniai arba dialektologiniai. Turiu galvoj Baranauską, Jaunių, Būgą, Būtėną, Skardžių, Salį ir

[1]) Plg. **W. v. Wartburg:** Ihre (der Sprachwissenschaft) Zukunft liegt in der Verbindung der neuen, strukturell-funktionellen Forschungsrichtung, mit den Perspektiven und Erkenntnissen, die sich aus der historischen Forschung ergeben (Melanges de linguistique offerts a Charles Bally 10, Geneve 1939).

ADOMAS GALDIKAS — MALDA

Joniką. Negalima, žinoma, sakyti, kad jie būtų visai nesidomėję ir mūsų dabarties rašomosios kalbos problemomis. Nemaža jų pasitarnauta ir šioje srityje. Vis dėlto ši jų pagalba buvo daugiau proginė, ekspromtinė, gyvenimo praktikai verčiant duoti atsakymą į vieną ar kitą iškeltą klausimą. Mokslinių studijų tiek apskritai sinchroninės kalbotyros, tiek bendrinės kalbos temomis mums dar labai trūksta.

Tiesa, mes turėjome dar *J. Jablonskį* (Rygiškių Joną) ir tebeturime *J. Balčikonį*, kuriuos galima vadinti kalbininkais praktikais. Jų nuopelnai, ypač Jablonskio, mūsų bendrinės kalbos ugdymo darbe yra neginčijami. Bet ir jie teoretinių rašomosios kalbos problemų nesprendė, pasitenkindami vadovėliais ir bendrų ugdomojo darbo gairių nužymėjimu. Tuo tarpu mūsų kalbos tyrimas jos struktūros bei sistemos požiūriu yra labai reikalingas. Iki šiol tos rūšies platesnių tyrinėjimų stigdami, turėjome tenkintis vadovėliniu mokslu, kuris, aišku, yra gana trūktinas ir į daugelį klausimų neturi atsakymo. Pvz. mūsų veiksmažodžių laikų sistema, įvairių veiksmažodžių formų funkcijos, veiksmažodžių veikslai, aspektai ir daug kitų klausimų plačiau dar nėra liesta.

Antra vertus, sinchroninės kalbotyros studijos reikalingos ne vien jų pačių dėliai. Jos padėtų spręsti ir daugelį mūsų bendrinės rašomosios kalbos klausimų. Savo ruožtu pati mūsų bendrinė kalba, jos susidarymas yra ir pačiam kalbotyros mokslui įdomi problema. Pirmas, berods, tai yra iškėlęs vokiečių kalbininkas *Eduardas Hermanas* dar 1929 metais savo brošiūra "Die litauische Gemeinsprache als Problem der allgemeinen Sprachwissenschaft". Mes patys, deja, dar nesuspėjom to klausimo plačiau patyrinėti. Taigi turime dvi mūsų mažai dar paliestas sritis — sinchroninės kalbotyros apskritai ir bendrinės rašomosios kalbos problemų sritį specialiai. Šios pastarosios kelis klausimus ir norime toliau iškelti.

4. *Teoretikų nuomonės bendrinės kalbos klausimu*

Kaip apskritai kalbos, taip ir bendrinės rašomosios kalbos problemos galima skirti dvi puses — istorinę ir principinę. Žymiausi mūsų kalbos istorijos darbai yra atlikti dr. Petro Joniko. Tačiau paskutiniojo, aktyviausiojo mūsų rašomosios kalbos kūrimosi periodo tyrinėjimų mums dar trūksta. Čia tektų išsiaiškinti atskirų rašytojų įnašą rašomąjai kalbai, pvz. Valančiaus, Daukanto, Baranausko, Jablonskio, o taip pat ir atskirų laikraščių bei laikotarpių reikšmę, pvz. "Aušros", "Varpo". Istorinės studijos duotų labai pamokančios medžiagos principiniams svarstymams.

Kalbant apie principinius nusistatymus, kuriais sąmoningai ar mažiau sąmoningai buvo remiamasi mūsų rašomosios kalbos ugdymo darbe, galima skirti dvi pagrindines pažiūras arba tendencijas. Viena stengėsi, kad rašomoji kalba kuo mažiausiai tesiskirtų nuo liaudinės kalbos, kaip savo pagrindo, kita ne tiek savo nuomonės formulavimu, kiek konkrečia praktika kalbėjo, kad liaudinės kalbos rėmuose bendrinė rašomoji kalba išsitekti negali. Šios dvi pažiūros nėra diametraliai viena kitai priešingos. Iš dalies jos sutampa, bet tik iš dalies. Šiaipjau nesutarimų ir skirtingų nuomonių bendrinės kalbos klausimu buvo visą laiką. Tą nuomonių nevienodumą bent iš dalies galima aiškinti tuo, kad mes neturime moksliškų studijų bendrinės kalbos klausimu. Teko tad pasitenkinti tik nuomonėmis, kurios retkarčiais buvo reiškiamos spaudoj dažnai poleminio ar publicistinio pobūdžio straipsniais.

Nesiekiant tolimesnės praeities kaip šio amžiaus pradžią, reikia pirmiausia paminėti *Jablonskį*, savo 1901 metų gramatikos prakalboj prabilusį rašomosios kalbos klausimu. Jo pastabos yra labai trumpos: rašomoji kalba remiasi liaudine (žmonių) kalba, kurios viena (vakariečių aukštaičių) tarmė eina pagrindu, o iš kitų tarmių imama reikalingos papildomos medžiagos.

Ši prakalba buvo svarbi tuo, kad aiškiai pasakė, kas tuomet dar nevisiems buvo aišku: rašomoji kalba gali remtis viena kuria tarme, ne visomis iš karto. Tačiau ir kitos tarmės nėra atmetamos — kiek ir kur reikia, naudojamasi ir jų medžiaga. Tuo pritarta "Aušros", "Varpo" ir kitų anksčiau pasirinktam keliui.

Tačiau šiuo tarminio pagrindo rašomai kalbai pripažinimu dar visai nieko nebuvo pasakyta, kaip ta rašomoji kalba turės būti kuriama ir kaip ji atrodys. Didžiausias Jablonskio nuopelnas buvo tas, kad rašomąją kalbą jis įstatė į tikras, lietuviškas vėžes ir apsaugojo ją nuo svetimų įtakų jos pirmos jaunystės metais. Norėdamas išlaikyti jos gryną lietuviškumą, Jablonskis tikėjosi, kad šis tikslas bus pasiektas, rašomajai kalbai kuo mažiausiai nutolstant nuo kaimo žmonių kalbos. Dėl to kiek begalėdamas tuos nukrypimus taisė. Tačiau tas "žmonių kalbos" mastas dažnai būdavo per siauras, ir dėl to geras trečdalis Jablonskio draustųjų dalykų rašomoj kalboj išliko. Vietomis ir pats Jablonskis yra nutoles nuo liaudinio kelio. Šiandien daugelis nei nežino, kad tokie populiarūs žodžiai, kaip *esybė*, *ištvermė*, *išvaizda*, *keliauninkas*, *kitatautis*, *nuosavybė*, *padėtis*, *stovis*, *prokalbė*, *protėvis*, *skriauda*, *svetingas*, *asmeniškai*, *vystytis*, *mokytojauti*, *sekantis*, *vienbalsiai*, *Suvalkija*, *Vilnija* ir kiti Jablonskio buvo draudžiami kaip netaisyklingi. Kraštutinio purizmo dokumentu tenka laikyti *Pr. Meškausko* brošiūrą "Laikraštinės kalbos trūkumai", pasirodžiusią 1932 ar 33 metais. Tinkamai į ją reagavo savo recenzijose P. Jonikas "Židiny" ir E. Viskanta "Vaire".

Daugiau ar mažiau Jablonskiu pasekė ir kiti kalbininkai. Jo pažiūros atgarsio rado ir "Lie-

tuvių Kalbos Vadove" (1950). Čia vis dar tebesinaudojama sena, nelabai tikslia jablonskine terminologija: kaimiečių, liaudies kalba vadinama žmonių kalba, gyvąja kalba, natūraline gyvąja kalba, tarytum neliaudinė (rašomoji) kalba būtų nebe žmonių, negyva ir nenatūralinė kalba. Daug kartų pabrėžiama, kad bendrinė kalba turi remtis "žmonių" kalba. Net kalbos grožis, ekspresyvumas siejamas su liaudine kalba. Esą viso to "mes geriausiai galime pasiekti, tik grįsdami bendrinę kalbą gyvosios kalbos įgūdžiais bei polinkiais" (37 p.). "Vadove" pasisakoma, kad bendrinė kalba vis dėlto "nesutolyginama" su liaudine kalba ir "nepaverčiama" liaudinės kalbos kopija, bet tik šios pastarosios polinkiais toliau dorojama, pritaikant "naujai iškylantiems kultūros bei civilizacijos reikalavimams" (37 p.).

Tiek Jablonskio laikais, tiek iš dalies vėliau, tiek ir "Vadove" iš bendrų posakių plotmės neišeinama. Kaip bendrinė kalba praktiškai "pritaikoma" kultūros bei civilizacijos reikalams, iš "Vadovo" nematyti. Jame kalbama apie bendrinėje kalboje vartojamus tarptautinius žodžius ir apie reikalingų naujadarų darybą. Bet tai tėra tik viena kalbos sritis — žodynas. Ar bendrinė kalba nuo liaudinės tesiskiria savo žodynu, ar ir dar kai kuo, nepasakyta.

5. *Praktikų kelias*

Kadangi teoretikų bendro pobūdžio sakiniai (pvz. bendrinė kalba turi būti gryna, taisyklinga, įmanoma, žmoniška, lietuviška) nedaug ką praktikui tedavė, tai šiam pastarajam dažnai teko pačiam spręsti atskirus konkrečius klausimus. Ir šie sprendimai nevisada sutapo su teoretikų nuomonėmis.

Kalbant apie kalbos grynumą, paprastai tekalbama apie žodyną, t. y. svetimybių bei tarptautinių žodžių reikalingumą ar nereikalingumą. Bet tai nėra vienintelė sritis, kurioje su svetima įtaka susiduriame. Turiu galvoj dar reikšmės vertinius bei svetimą (tarptautinę) frazeologiją. Nesunku pastebėsi, kad juo aukščiau kilsime nuo kasdieninės kalbos į grynai abstraktinę mokslo kalbos sritį, juo daugiau rasime bendrų įvairioms kalboms reiškimosi formų. Daug žodžių mes vartojame "lietuviškai", kai vartojame juos konkrečia, tiesiogine reikšme. Bet kai imame tuos pačius žodžius vartoti abstraktine arba figūrine reikšme, mes juos vartojame daugiau ar mažiau pagal svetimus pavyzdžius. Tuo būdu, kaip ir visose kalbose, ir mūsų rašomoje kalboje atsirado *sekanti diena* (ne vien šuo seka), *išsivystė pramonė* (ne vien vaikas išsivysto), *svarstė klausimą* (ne vien miltus svarsto) ir daug kitų tos rūšies tarptautinių posakių. Plg. dar *kelti klausimą* (to raise a question, die Frage erheben, podniat vopros), *nutraukti santykius* (to break the relations, die Beziehungen abbrechen, zerwać stosunki, sorvat otnošenije), *dėti pastangas* (to make efforts, prilagat usilija, pokladać starania), *įtempti jėgas* (die Kraefte spannen), *įtempti santykiai* (to strain the relations, naprężać stosunki) ir šimtai panašių kitų. Tai yra nemažiau aktuali ir svarbi problema, kaip ir tarptautinių žodžių klausimas. Pagaliau tai yra ne vien mūsų kalbos problema. Pas mus, deja, šis klausimas rimto dėmesio nesusilaukė. Kalbininkų, besiremiančių savo apriorine tuo klausimu nuomone, tokie reiškiniai dažniausiai buvo smerkiami. O gyvenimas nuėjo savo keliu.

Kalbant toliau apie naujoves, reikia pažymėti sekantį svarbų faktą. Pasisavinę tarptautinės kultūros turtus, be svetimų tarptautinių žodžių, mes susikūrėme eilę savų naujų terminų naujoms kultūrinio gyvenimo bei mokslo sąvokoms žymėti. Darybiškai šie žodžiai yra savi, bet speciali jų reikšmė jiems suteikta dažnai pagal atitinkamus kitų kalbų žodžius. Tokie terminai yra pvz. *esybė, esmė, būtis, padėtis, išeitis, stovis, pažanga, atsakomybė, nepriklausomybė, galimybė* ir kt. Įgijus šiems žodžiams specialios reikšmės, kurios jie neturėjo liaudinėj kalboj, imta juos vartoti tokiuose žodžių junginiuose, posakiuose bei sakiniuose, kurie nebuvo žinomi liaudinei kalbai. Pvz. *padėtis be išeities, atgavom nepriklausomybę, nesiima atsakomybės, nėra galimybės* ir p. Kai pasiskolinom svetimą *progresą*, tai turėjom rasti ir jo vartojimo būdą mūsų kalboje. Galbūt dėl to, kad kitose kalbose jis sakomas su veiksmažodžiu *daryti*, ėmėm ir mes sakyti *daro progresą*, o pagal tai ir *daro pažangą* ir kt. Panašiai kaip ir su kitais kultūros skoliniais kartu pasisaviname ir jų vartojimo būdą.

Toliau čia priskirtini tokie posakiai kaip *daro: įspūdžio, įtakos, išvadas, priekaištus, išradimus, spaudimą, bandymą, pranešimą . . .; gavo, turėjo: leidimą, sutikimą, įsakymą, pasitikėjimą, pasikalbėjimą . . . ; stato klausimą, reikalavimą, reiškia pageidavimą, pasigailėjimą, nepasitikėjimą, rengia minėjimą, kelia susipratimą, ruošia pasilinksminimą* ir daug kitų.[2]) Jablonskio laikais ir dar po jo kai kurių kalbininkų su panašiais posakiais buvo kovojama, pasiremaint liaudiniais "polinkiais bei įgūdžiais". Liaudis nesakanti *daro pjovimą, arimą* vietoj *pjauna, aria*, vadinas, negalima esą sakyti ir *daro pranešimą, išradimą* ir p. 1935 m. "Židiny" (Nr. 8-9) Pr. Skardžius dar griežčiausiai pasisako prieš *turėjom pasikalbėjimą, pasivaikščiojimą* ir panašius posakius. Panašių dalykų yra ir liaudinėj ar to paties Jablonskio kalboj, tik, žinoma, nedaug. Kai bendrinėje kalboje jų atsirado daugiau, ta naujenybė labiau krito į akis, ir liaudinių polinkių pagrindu pradėta ją smerkti, tik kažin ar pagalvojus, kad kultūrinė kalba gali turėti ir savų, skirtingų polinkių.

Pagaliau ta pačia liaudine kalba besiremiant, buvo priešinamasi ir tokiems lietuviš-

[2]) Šį klausimą pirmas, berods, kėlė L. Dambrauskas dar 1934 m. "Gimtoje Kalboje", 3-4 sąs.

ADOMAS GALDIKAS — MEDŽIŲ MOTYVAS (ALIEJUS)

kiems žodžiams, kaip *mokytojauti, valdininkauti, žmonija, studentija, darbininkija, Suvalkija, Vilnija* ir kt., nors šiems žodžiams atsirasti nereikėjo nė svetimų pavyzdžių. Tai yra paprasčiausi analoginiai dariniai. Tuo tarpu analogija pas mus buvo suprantama labai siaurai, nors ji yra elementarus ir visuotinis kalbos kitimo dėsnis.[3])

6. *Naujų pažiūrų formavimasis*

Jau minėta, kad skirtingų pažiūrų viena priežasčių buvo ta, kad neturėjome ir iki šiol dar neturime aiškių rašomosios kalbos klausimu principų, paremtų mokslinėmis to klausimo studijomis. Mūsų kalbininkai, būdami kalbos istorikai, daugiausia buvo nukreipę savo žvilgsnį į kalbos praeitį. Tos praeities meilė atsispindi net ir praktiniame "L. K. Vadove", kur bendrinei kalbai teikiami tokie archainiai žodžiai kaip *pekus* (galvijas), *večas* (senas), negyvėlis *ašva* (arklys), net kryžium pažymėtas, ir kt. Dabarties autentiška kalba laikoma "gyvoji žmonių kalba". Iš praeities ir liaudinės kalbos faktų sudarytos taisyklės buvo laikomos galiojančiomis ir pakankamomis visai dabarties kultūrinei rašomajai kalbai. Kiekvienu atveju, bet kuriam naujam klausimui iškilus, visada buvo klausiama, ar jį pateisina kalbos istorija, ar jis pateisinamas "gyvosios" žmonių kalbos faktais.

Pamažu betgi pradėjo aiškėti tokių tradicinių pažiūrų vienašališkumas. Jau 1936 m. "Gimtosios Kalbos" 4 sąs. pasakyta: "Lig šiol mes

[3]) Plg. **F. de Saussure:** L'analogie est un fait absolument general, qui appartient au fonctionnement normal de la langue (Cours de linguistique generale 241).

bendrinės kalbos kultūros darbe daugiausia esame vadovavęsi J. Jablonskio 1901 m. 'Lietuviškos kalbos gramatikos' prakalboje išdėstyta programa. Bet dabar, gyvenimo reikalams didėjant, vis mažiau ir mažiau begalime tenkintis tuo, ko visai užteko prieš 35 metus. Dabar dėl daugelio dalykų, vartojamų ir vartotinų bendrinėje kalboje, tenka aiškiau ir griežčiau nusispręsti". Taip pasakyta Lietuvių Kalbos Draugijos vardu. Ir pasakyta aiškiai: jablonskinės programos nebepakanka.[4])

Toliau pradėjo aiškėti ir kiti dalykai, būtent, kad bendrinės kalbos normos kriteriju nebegalima laikyti vien liaudinės kalbos, bet kad toks kriterijas greičiau yra pati bendrinė kalba. Tai irgi aiškiai pasakyta Lietuvių Kalbos Draugijos vardu: "Bendrinės kalbos kriterijas yra dabartinė jos vartosena" (G. K. 1936, 4 sąs.). Vadinas, pasisakoma, kad bendrinės kalbos nebegalima normuoti vien liaudinės kalbos taisyklėmis, kad negalima jos grįsti vien tik liaudiniais "polinkiais bei įgūdžiais", kaip to dabar dar pageidauja "L. K. Vadovas". Aukščiau pateikti praktinio bendrinės kalbos gyvenimo pavyzdžiai akivaizdžiai rodo, kad bendrinė kalba turi ir savo skirtingų polinkių bei įgūdžių, kurių neturi liaudinė kalba. Panašiai galvojančių kalbininkų esama ir šiandien. P. Jonikas sako: "Bendrinė rašomoji kalba yra kultūrinė kalba, turinti savus uždavinius, skirtingus nuo liaudinės kalbos, ir tam privalanti atitinkamų kalbinių priemonių, skirtingų nuo liaudinių ("Literatūra", metraštis, 1950, 122).[5]) Apie bendrinės kalbos specialius uždavinius ir apie specialias tam priemones kalbama šiandien ir apskritai kalbotyros moksle. Iškeliama funkcinė rašomosios kalbos struktūra bei funkcinė jos diferencija, kurią ypač užakcentavo Pragos lingvistų mokykla. Intelektualizacija, automatizacija bei aktualizacija yra tie reiškiniai, kuriais rašomoji kalba kaip tik ir skiriasi nuo liaudinės kalbos.[6])

7. *Normų šaltiniai bei kriterijai*

Bendrinė kalba nuo liaudinės skiriasi tuo, kad ji yra aukštesnė, sudėtingesnė. Ieškant konkrečių palyginimų, galima būtų sakyti, kad liaudinė kalba yra vieno aukšto pastatas, o bendrinė dviejų. Iš to matyti, kad šios dvi kalbos savo didžiąja, svarbiąja dalimi sutampa. Bendrinė kalba apima visą liaudinį pagrindą, bet ji apima ir dar vieną svarbią dalį, kurios nežino liaudinė kalba. Trumpai kalbant, bendrinę kalbą sudaro liaudinis pagrindas plius naujas antstatas. Suprantama, kad tarp šių dviejų sričių negali būti aiškios, griežtos ribos. Laikui bėgant, liaudies kultūrai kylant, liaudinės ir bendrinės kalbos skirtumas dar labiau mažės. Tačiau šiuo metu, kalbant apie bendrinės kalbos normų šaltinius bei kriterijus, šiuos du dalykus tenka skirti.

Kai sakoma, kad bendrinė kalba turi remtis liaudine kalba, kad šios pastarosios polinkiais ji turi būti formuojama, tai toks pageidavimas yra teisingas, kiek jis liečia tą bendrinės kalbos pagrindą. Juk bendrinė kalba savo fonetika, morfologinėmis lytimis, iš dalies sintakse nuo liaudinės nesiskiria. Tačiau pritaikinti šį pageidavimą tai antrai bendrinės kalbos sričiai, tam minėtam anstatui, tėra galima tik iki tam tikrų ribų, bet ne visais atvejais. Čia bendrinė kalba savo žodynu, frazeologija ir sintakse daugiau ar mažiau skiriasi. Ir kadangi čia yra ta nauja kalbos sritis, tai čia kuriami nauji įpročiai, kuriems modelio liaudinėj kalboj gali ir nebūti. Štai kodėl Lietuvių Kalbos Draugijos buvo seniai suprasta ir paskelbta, kad bendrinės kalbos kriterijas yra dabartinė jos vartosena. Vadinasi, normų šaltinis nėra liaudinė kalba, bent ne ji viena, bet ir bendrinė rašomoji kalba. Minėtame straipsny P. Jonikas rašo: "Rašomosios kalbos susidarytoji vartosena, o ne liaudinė, yra tikrasis rašomosios kalbos normos šaltinis" ("Židinys", 1937, Nr. 12, 533).

Tuo pasakyta labai daug, būtent pripažįstama, kad bendrinėje kalboje gali būti kai ko, ko nėra liaudinėje kalboje. Tuo pripažįstama, kad bendrinės kalbos vartotojai irgi gali būti kalbos kūrėjai. Tuo atsisakoma senos, liaudį apoteozuojančios pažiūros, kad tik kaimiečiai, liaudis kuria kalbą ir kad tik jos kalba yra tikra, autentiška, lietuviška. Tai buvo kraštutinė pažiūra, kaip lygiai kraštutinė yra ir kita pažiūra, kad tik rašytojai (= grožinės literatūros kūrėjai) kuria kalbą.[7]) Vargu gali būti šiandien abejojama, kad kalbą kuria ne viena kuri tautos dalis, vienas jos luomas, bet visa tauta, visi jos luomai. Kaimietis yra liaudinės kalbos kūrybos dalyvis, kai bendrinės rašomosios kalbos kūrėja yra šviesuomenė, ypač aktyviausia, kūrybiškiausia jo dalis. Rašomoji kalba yra diferencijuota. Grožinės literatūros kalbą be abejo kuria rašytojai literatai, bet specialybinę kalbą kuria atitinkamų sričių specialistai — teisininkai teisės kalbą, filosofai filosofijos kalbą, žurnalistai laikraštinę kalbą ir t.t. Be abejo, šių kalbų negalima griežtai viena nuo kitos skirti, jos visos daro viena kitai įtakos, bet vis dėlto negalima nepripažinti atskirų specialių sričių rašytojų indėlio bendros rašomosios kalbos kūrybon. Kuria visi, kas tik kalba, kaip lygiai kuria ir visi tie, kurie rašo, nors ir ne visų

[4]) **Pr. Skardžiaus** pareiškimą 1951 m. Draugo 47 nr., kad "ši jo (Jablonskio) programa ne tik lig šiol nėra pasenusi, bet kaip kelrodis dar ilgai ilgai rodys kelią visiems . . .", reikia laikyti daugiau poleminio įkarščio padiktuota.

[5]) Žr. dar mano str. "Dėl prieveiksmių ekonominiai, moraliniai vartotinumo ar nevartotinumo", Draugas 1951, 29 nr.

[6]) Žr. **B. Havranek**, Zum Problem der Norm in der heutigen Sprachwissenschaft und Sprachkultur (Actes du Quatrieme congres international de linguistes. Copenhague 1938); **P. Jonikas**, Mūsų bendrinės rašomosios kalbos kultūros problema, **Židinys** 1937, Nr. 12.

[7]) Žr. J. Aistis, Kalbos kultūra, "Draugas" 1951 m. nr. 5.

kūryba yra vienodai naši ir reikšminga. Negalima todėl tos kūrybingumo galios nepripažinti nė kalbininkams, kaip tai daro minėtame straipsnyje J. Aistis sakydamas, kad "jų paskirtis tėra tik konstatuoti gerą ar blogą kalbos vartojimą". Aišku, kad ir kalbininkas ir kaipo kalbinės bendruomenės narys, ir kaipo savo srities specialistas gali reikštis kūrybiškai kalbos srityje.

Kalbant apie normų kriterijus, pirmiausia nurodomas kalbos grynumas ir taisyklingumas. Visi sutinka, kad ten, kur lengvai galime išsiversti sava medžiaga, nėra reikalo naudotis svetima. Bet klausimas, kur galime, o kur negalime, kur svetima medžiaga nėra būtina, o kur būtina, nėra vienodai sprendžiamas. Objektyvios grynumo ribos nustatyti negalima. Tai iš dalies priklauso ir nuo rašto pobūdžio. Pvz. beletristikos kalboj tarptautinių žodžių bus daug mažiau, negu bet kurios mokslo srities kalboj. Kalbant apie svetimo elemento neišvengiamumą, nebūtinai reikia turėti galvoj tik žodyno svetimybes. Tokia pat teise kartais tenka pasinaudoti pvz. reikšmės vertiniais, svetima frazeologija ir kt.

Nevienodai suprantamas ir taisyklingumas. Kuo remiantis sudaromos taisyklės? Paprastai iškeliamas demokratinis daugumos principas: taisyklė sudaroma iš faktų, kuriuos vartoja dauguma. Čia dažnai kalbama apie būdinguosius polinkius, kurie ir yra ne kas kita, kaip daugelio žmonių įprastas, dažnas kurių nors kalbos darinių vartojimas. Tačiau ryšium su tuo reikia turėti galvoj du svarbius dalykus: apie kurios kalbos polinkius kalbama — liaudinės kalbos ar bendrinės ir, antra, apie kurios rūšies polinkius kalbama — faktų vartojimo dažnėjimo ar retėjimo kryptimi?

Kalbant apie pirmąjį dalyką, reikia pastebėti, kad liaudinės ir bendrinės kalbos polinkiai ne visada sutampa. Bendrinė kalba gali turėti tokių polinkių, kurių liaudinėj kalboj nėra arba kurie ten reiškiasi labai nežymiai. Taip pvz. būdvardžių su priesaga *-inis* dažnesnis vartojimas bendrinėje kalboje (*karinis* laivas vietoj *kariškas* laivas) reikia laikyti tik jos polinkiu. Taip pat prieveiksmiai su galūne *-iniai* (dvasiniai, moraliniai) arba vadinamoji nominalizacija (turėjo pasikalbėjimą, rengia pasilinksminimą, reiškia pageidavimą) irgi reikia laikyti bendrinės rašomosios kalbos polinkiu.[8]) Jų be abejo yra ir daugiau. Visų tos rūšies darinių randame ir liaudinėj kalboj, bet ten jie palyginti reti, nežymūs, tuo tarpu bendrinėj kalboj įprasti, dažni. Ir tai visai suprantama. Bendrinę kalbą sudaro liaudinis pagrindas ir naujas minėtas antstatas, kuriame ir pasireiškia tie nauji specifiniai rašomosios kalbos polinkiai. Todėl tenka laikyti grynu nesusipratimu reikalavimą, kad bendrinės kalbos polinkiai visada atitiktų liaudinius polinkius arba kad bendrinės kalbos polinkiai gali būti pateisinami tik liaudiniais polinkiais. Kad bendrinė kalba gali turėti ir savų polinkių, yra faktas, kuris sutinka ir su buvusios Liet. Kalbos Draugijos pažiūra, kad bendrinės kalbos kriterijas yra jos vartosena.

Kalbant apie antrąjį dalyką — polinkių rūšį, reikėtų suprasti, kad nevienodai vertinti nykimo ir augimo polinkiai. Mūsų dviskaita, siekinys, geidžiamosios nuosakos forma *terašai, tedarai* yra nykstančios formos ne tik bendrinėj, bet ir liaudinėj kalboj. Yra betgi atvejų, rodančių, kad kai kurie faktai, seniau retai ar ir visai nevartoti, dabar vartojami kaskart dažniau. Pavyzdžiu gali būti kad ir jau minėti naujieji bendrinės kalbos polinkiai. Aišku, kad vienos ir kitos polinkių rūšies atžvilgiu mūsų nusistatymas negali būti vienodas. Jeigu nykstančias formas stengtumės išlaikyti, o prieš beįsigalinčias naujas stengtumės kovoti, mes trukdytume natūralią kalbos raidą ir jos tobulėjimą. Nesena mūsų praktika rodo, kad kalbininkai kartais būdavo nepalankiai nusiteikę kai kurių naujų faktų atžvilgiu, kurie vis dėlto įsigalėjo. Tai įpareigoja naujus faktus vertinti atsargiau.

Tuo būdu bendrinės kalbos taisyklingumo kriterijo pagrindas yra bendrinės kalbos polinkiai, jos faktų vartojamumas. Tai yra ir paties kalbotyros mokslo prieita išvada: tai yra taisyklinga, kas yra vartojama (Richtig ist, was ueblich ist). O kad tuo nebūtų per plačiai atidarytos durys visokioms svetimybėms, mes šį dėsnį truputį susiauriname, būtent, laikome jį galiojančiu tam tikro reliatyvaus grynumo ribose. Vadinas, grynumas yra negatyvinis normos kriterijas. Jis rodo, kas nevartotina ar vengtina. Taisyklingumas yra pozityvinis kriterijas, nes jis remiasi aktualiais plačiai ir dažnai vartojamais faktais. Taigi vartojamumas yra galutinis taisyklingumo kriterijo pagrindas. Iš to išvada ir kartu pamokslas "kalbos taisytojams" plaukia toks: kiekvienas reliatyviai plačiai vartojamas faktas, kuris nėra įrodytas, kad yra svetimybė, nieku būdu negali būti draudžiamas vartoti. Dėl to Pr. Skardžiaus priešinimasis prieveiksmių su galūne *-iniai* vartojimui, pasiremiant tuo, kad liaudinėje kalboje tokio polinkio nesą, yra visiškai nepagrįstas. (Žr. jo str. "Drauge" 1950, Nr. 288 ir 1951 Nr. 47).

P. Jonikas kalba ir apie trečią normų kriterijų — tikslingumą, kurį jis yra linkęs laikyti svarbiausiu: "Svarbiausias bendrinės rašomosios kalbos normos kriterijas yra tikslas, kuriam ta kalba skiriama. Kalbinį reiškinį reikia vertinti pirmiausia iš derėjimo tam uždaviniui, kuriam jis skirtas. Jei tas kalbinis reiškinys savo uždavini atliko (ir tai gerai atliko) — jis geras, neatliko — negeras. Taigi minėtieji kalbos grynumo ir taisyklingumo kriterijai tol tetaikintini, kol jiedviem neprieštarauja šis tikslas, šis uždavinys . . . Grynumas ir taisyklingumas yra vidujiniai, autentiniai kurios tautos kalbos kriterijai,

---

[8]) Plg. mano str. Dėl kai kurių priesagų reikšmės. "Ateitis", 1951, 2-4 nr.

KATALIKŲ VIENYBĖ

A. MACEINA

Paskutinės Vakarienės metu Kristus meldėsi ne tik už apaštalus, "bet ir už tuos, kurie per jų žodį įtikės" į Jį; meldėsi, kad *"visi būtų viena"* (Jo 17, 20-21). Vienybės prašymas buvo svarbiausias šios maldos objektas. Nuostabiausia tačiau šioje maldoje yra tai, kad Kristus apaštalų ir apskritai tikinčiųjų vienybę laikė sąlyga pasauliui įtikėti į Jo pasiuntinybę. Visi turį būti, pagal Kristų, viena todėl, "kad pasaulis įtikėtų, jog Tu esi mane siuntęs" (17, 21); visi turį susijungti "tobuloje vienybėje, kad pasaulis pažintų, jog Tu esi mane siuntęs" (17, 23). Kitaip sakant, *krikščionių vienybė turinti būti Kristaus pasiuntinybės liudijimas.* Kur vienybės nėra, ten pasaulis negalįs iš krikščionių būties pažinti Kristaus, kaip Tėvo Siųstojo. Todėl Kristus ir meldė savo dangiškąjį Tėvą išlaikyti vienybę Jo įsteigtoje Bažnyčioje. Katalikų vienybė yra esminis krikščioniškojo gyvenimo bruožas.

Kokia yra ši vienybė? — Jos pobūdį nurodė pats Kristus minėtoje maldoje. Jis kalbėjo savo Tėvui: "Prašau . . . , kad visi būtų viena, kaip Tu, Tėve, esi manyje ir aš Tavyje, kad ir jie būtų mumyse viena" (17, 20-21). Vadinasi, *Šv. Trejybės vieningumas Kristaus yra nurodytas, kaip krikščionių vieningumo pirmavaizdis.* Krikščioniškoji vienybė turinti būti Šv. Trejybės vieningumo atvaizdas žemiškoje tikrovėje. Tai, kas šioje didžiojoje paslaptyje yra dieviškai tobula, turi atsispindėti Bažnyčioje, jos narių santykiuose vienas su kitu, jų grupėse, bendruomenėse ir draugijose. Be abejo, jokia žmogiškoji tikrovė, net ir labiausiai šventa, neatspindės Šv. Trejybės vieningumo bent kiek pakenčiamai. Tačiau šis vieningumas stovi kaip amžinas idealas bei kvietimas, kaip matas ir norma, kaip pirmavaizdis ir apsprendėjas visų mūsų bendruomeninių pastangų. Todėl vykdyti Šv. Trejybės vieningumą katalikų bendruomenėje yra amžinas uždavinys, kuriam yra pašaukti visi laikai ir visos tautos.

Tačiau kuo yra būdingas Šv. Trejybės vieningumas? — Į tai mums atsako Šv. Trejybės prefacija, kurioje šis vieningumas yra išreikštas nuostabiai giliais žodžiais, teigiant, kad Dievas yra vienas "non in unius singularitate personae, sed in unius trinitate substantiae — ne vieno asmens vieninteliškumu, bet vienos substancijos trilypumu". Tai reiškia, kad Šv. Trejybėje yra *asmenų daugybė prigimties vienybėje.* Šios paslapties gelmės mūsų protui nėra suvokiamos. Tačiau viena yra aišku, kad Šv. Trejybės vieningumas yra *vienybė daugybėje.* Šv. Trejybė nėra vieninga visokia prasme. Ji yra vieninga visu tuo, kas plaukia iš dieviškosios *prigimties,* ir ji yra dauginga visu tuo, kas kyla iš *asmens.* Dievas yra vienas *prigimties* atžvilgiu, bet jis nėra vienas *asmens* atžvilgiu.

Jeigu tad Kristus stato Šv. Trejybės vieningumą mūsų vienybės pirmavaizdžiu ir liepia mums būti taip viena, kaip Jis yra viena su savo Tėvu, tai yra aišku, kad Jis turi prieš akis kaip tik šią *vienybę daugybėje,* kuri Šv. Trejybei yra esminė. Vienybė be daugybės yra netikra; dar daugiau, vienybė be daugybės yra uniforma, vadinasi, vienybės paneigimas, nes pati vienybės sąvoka reikalauja *įvairių* pradų, kuriuos galima ir reikia sujungti. Kur yra tik vienas pradas, ten vienybės nėra, nes nėra ko jungti. Krikščioniškoji tad vienybė nėra ir negali būti vieno kurio prado persvara prieš kitus, juos nuslėgiant arba sunaikinant. Ji negali būti gyvenimo uniforma. Kaip būtis yra daugialypė, taip daugialypė yra ir krikščionybė, nes ji yra *atpirktoji visuma.* Todėl kas kalba ir siekia krikščionių vienybės, tuo pačiu pripažįsta ir turi pripažinti šį *daugingumą,* į jį atsiremti ir paskui tik stengtis jį suderinti, kad įvairūs pradai nenueitų kas sau, bet būtų palenkti tam pačiam tikslui ir nešami to paties pagrindo.

Šitokia vienybė daugybėje yra randama visose krikščioniškojo gyvenimo srityse. Katalikų

---

o tikslo, funkcinis kriterijas gali jau išeiti ir už tos kalbos ribų". ("Židinys", 1937 m. Nr. 12). Man neatrodo, kad šis tikslingumo kriterijas būtų svarbesnis už kitus minėtuosius, nes "derėjimas" uždaviniui ar "atlikimas" uždavinio yra gana reliatyvus dalykas. Antra, ši derėjimo sąvoka yra abstraktesnė ir dėl to netokia aiški, kaip grynumas ar taisyklingumas, kuris remiasi konkrečiais, plačiai vartojamais faktais. Aš sakyčiau, kad tikslingumas kaip tik yra vidujinė varomoji jėga (Triebkraft), kuri pasireiškia kalbinių priemonių diferencijacija bei specializacija. Šių kalbinių priemonių buvimas ar atsiradimas, jų vartojimas kaip tik ir parodo jų tikslingumą. Žodžiu, patys faktai yra konkreti tikslingumo principo išraiška. Užtat, kalbant aplamai, galima sakyti, kad visa, kas yra ((t. y. kas yra plačiai vartojama), yra tikslinga. Ir dėl to pats vartojimas, kuris yra taisyklingumo pagrindas, yra bendriausias ir svarbiausias normos kriterijas.

Išvados iš šio straipsnio yra šios: 1) mums reikalingas didesnis susidomėjimas dabarties kalbos studijoms (sinchronine kalbotyra), kurios padės spręsti ir bendrinės kalbos problemas; 2) reikalingos ir pačios bendrinės kalbos studijos, tiek istorinės, tiek principiniais klausimais.

mokslas yra *vienas*, nes vienas yra Apreiškimas ir vienas mokomasis neklaidingas Bažnyčios autoritetas. Tačiau kiek jame yra srovių ir srovelių, krypčių ir teorijų! Kiekvienas didelis teologas ar filosofas Bažnyčios istorijoje yra sukūręs savą mokyklą, kuri amžių eigoje neišnyko, bet pasiliko ir ligi šiai dienai gyvena daugiau ar mažiau regimu būdu: šv. Augustinas, šv. Anselmas, šv. Tomas, pal. Duns Skotas, Suarezas, Newmanas, Moehleris, Solovjovas, Blondelis, Wustas. Ir Bažnyčia neturi nieko prieš šį įvairumą, nes jis yra mąstančios žmogaus dvasios kūrybiškumo išraiška. Bažnyčia tuojau sustingtų, jeigu žmogaus mintis būtų viena ne tik principų, bet ir pastangų bei būdų atžvilgiu. Principų vienybėje laikosi teorijų ir srovių daugybė.

Katalikų bendruomenė yra *viena*, nes vienas yra Kristus, kuris šią bendruomenę jungia savimi į mistinį savo Kūną. Tačiau kiek joje yra grupių ir grupelių, vienuolijų ir kongregacijų, organizacijų ir profesijų, luomų ir kilčių! Kiekviena praktinio krikščioniškojo gyvenimo sritis kildina vieną ar keletą tokių sambūrių. Net tobulumo siekimas yra susiskaldęs į įvairius kelius ir kelelius. Net rekolekcijų metodai yra įvairūs: benediktiniškasis, jėzuitiškasis, pranciškoniškasis. Ir Bažnyčia gėrisi visu šiuo įvairumu, nes jis yra veiklos kūrybiškumo išraiška. Bažnytinė bendruomenė virstų nebegyva, jei viskas būtų uniformuota ir suvienodinta.

Katalikų kultas yra *vienas*, nes vienas yra Dievas ir viena yra Kristaus apreikšta religija, kuria Viešpats yra garbinamas. Tačiau koks jame yra apeigų, ritų, liturgijų įvairumas. Šalia lotyniškosios liturgijos Bažnyčioje žymią vietą užima bizantinė; šalia jos stovi koptiškoji, syriškoji, mozarabiškoji, šv. Ambroziejaus ir k. Ir Bažnyčia ne tik pakenčia šį įvairumą, bet jį gina ir saugo, nes jis išreiškia garbinančios žmogaus dvasios kūrybiškumą. Viešpaties garbinimas sustingtų, jeigu jame nerastų atspindžio įvairiopas žmogaus būdas ir jo gyvenimas.

Tas pat yra ir profaninėse katalikų gyvenimo srityse. Nors tradicija buvo Bažnyčioje įtvirtinusi gotinį ir barokinį *meną*, tačiau pop. Pijus XII savo enciklika "Mediator Dei" pripažino, kad "moderniniam menui turi būtinai atsiverti kelias į tinkamą tarnybą Dievo Namuose ir šventuose veiksmuose" (nr. 142). Taip pat tas pat popiežius šalia vienbalsio gregorijoniškojo choralo leido liturgijoje ir daugiabalsį giedojimą, sakydamas: "Nereikia manyti, kad mūsų dienų muzika ir moderninis giedojimas turi būti be niekur nieko išskirtas iš katalikiškųjų pamaldų. Priešingai! Jeigu tik jame nėra profaninių atoskambių; jeigu jis neturi savyje nieko, kas pažemintų Dievo namus ar liturginius veiksmus; jeigu jis nėra kilęs iš tuščio nepaprastybių vaikymosi, jam reikia be jokių kliūčių leisti įeiti į mūsų bažnyčias" (nr. 140). Vadinasi, meno srityse katalikai taip pat yra daugingi ir sykiu vieningi; daugingi savo stiliais, formomis, priemonėmis; vieningi savo siekimais ir meno įjungimu į Viešpaties Karalystę. Bažnyčia yra visuotinė ne tik tautų, bet ir kultūrų atžvilgiu. Todėl ji įima visa, kas tik yra vertinga kuriuo nors atžvilgiu. Profaninėse srityse ji taip pat nesiekia jokios uniformos ir jokio kitų elementų nuslėgimo *vieno* kurio naudai.

Kas čia pasakyta apie mokslą, bendruomenę, kultūrą, meną, tas pat tinka ir *politikai*. Ši sritis yra kažkodėl pasidariusi labai jautri, gal dėl to, kad ji krikščionies egzistencijoje stovi kaip tik *paskutinėje* vietoje. Būdama valstybės gyvenimo *tvarkymas*, politika neturi *savo turinio*, bet naudojasi tuo, kas yra sukurta ar sukuriame kitose srityse: moksle, mene, ugdyme, ūkyje; naudojasi ne šiems turiniams keisti, bet tik juos *tvarkyti* ir *derinti* vieną su kitu. Tuo pačiu politika pasidaro iš esmės formalinis dalykas ir atsistoja užpakalyje visų kitų vertybių, turinčių *savą* turinį. Moderninis politikos kėlimas į *turininių* vertybių rangą, jos statymas šalia arba net aukščiau už šias vertybes yra ne kas kita, kaip pagoniškasis politikos sampratos atgimimas, kada *polis* buvo viskas. Krikščionybei pastačius valstybę į savo vietą ir pripažinus teisę jai rūpintis tik "laikinųjų dalykų patogumais" (pop. Leonas XIII, encikl. Immortale Dei, nr. 6), politika savaime nustojo visuotinumo, virto tik *tvarkdare*, ne principine sprendėja, todėl žemesne, negu visos kitos savarankiškos vertybės. Todėl dideliu nesusipratimu skamba krikščionies lūposе teigimas, esą, žemiškuose žmonijos reikaluose yra daug svarbių sričių: mokslas, menas, ekonominės ir finansinės sritys; tačiau galima sakyti, kad tautos tinkamas *valdymas* yra svarbiau už visas anas sritis. Tai yra tas pat, kas tvirtinti, kad žmogaus gyvenamame bute yra daug svarbių baldų: stalai, kėdės, spintos, lovos, bet jų *sustatymas* yra svarbesnis už juos visus. *Politika yra esmėje formalinis dalykas*, ir niekada ji nepakils krikščionies sąmonėje ligi turininių vertybių rango. Kas ją į šitokį rangą kelia, rengia kelią stabmeldybės atsigavimui.

Jau tik šis vienas politikos bruožas rodo, kad katalikų nusistatymas jos atžvilgiu buvo ir bus labai įvairus, nes valstybės valdymas gali būti įvairiai suprastas ir dar įvairiau vykdomas. Bažnyčia savos politikos *neturi* ir *negali* turėti, nes tai yra ne jos dalykas. Bažnyčia niekad nesikiša į politiką, bet politika dažnai įsikiša į Bažnyčią, nes peržengia savo kompetencijos ribas ir užgrobia tai, kas jai iš esmės nepriklauso. Tačiau kol politika pasilieka teisėtose savo sienose arba aname pop. Leono XIII minimame aprėžtame rate (plg. encikl. Immort. Dei, nr. 6), tol ji "vyksta savarankiškai" (pop. Leonas XIII ibd.) ir tol krikščionys čia turi laisvę mąstyti ir veikti taip, kaip jiems atrodo geriau. "Visiškai yra leistinas, sako pop. Leonas XIII, tinkamu būdu pareikštas nuomonių skirtumas grynai politinių klausimų srityje. Tokių, kaip: kokia yra ge-

ADOMAS GALDIKAS

LIETUVOS PAJŪRYJE (ALIEJUS)
Tėvų Pranciškonų nuosavybė

resnē valstybēs forma, kokiu būdu tvarkytinas miestų gyvenimas" (Imm. Dei, nr. 14). Todēl būtų sustingimo ženklas, jeigu katalikai politinėje srityje mąstytų ir veiktų visi vienodai. *Valstybės tvarkymas arba politika nėra apreiškimo dalykas, todėl čia vieno kurio privalomo atsakymo būti negali.* Ir niekas ligi šiol dar nesurado *geriausio* atsakymo. Politinė įvairybė kaip tik yra pastangos šio geriausiojo ieškoti. Todėl būtų tiesiog nuostabu ir net keista, jeigu katalikai, būdami daugingi moksle, bendruomenėje, kulte, mene, filosofijoje, kažkodėl pasidarytų uniformuoti politikoje, vadinasi, kaip tik toje srityje, kuri yra labiausiai laisva, nes labiausiai profaninė. Nesusipratimas tad yra teigti, kad yra apgailėtinas *visokis* krikščionių susiskaldymas. Ne pats susiskaldymas yra apgailėtinas, bet *susiskaldžiusieji,* jeigu jie nesuvokia suskilimo prasmės arba ją savo elgesiu iškreipia. Kaip visur, taip ir politikoje katalikai gali (kartais net ir turi) būti *vieningi daugybėje.*

Kaip jie turi santykiuoti tarp savęs? — Krikščioniui šis klausimas yra savaime aiškus: *jų santykiai turi būti valdomi tiesos ir meilės dvasios.* Diskusijos, klausimų kėlimas ir jų nagrinėjimas, savos nuomonės skelbimas bei skleidimas yra savaime suprantami ir būtini dalykai. Tačiau viršum jų stovi tiesa ir meilė: *tiesa idėjai ir meilė žmogui.* Tai yra dieviškosios vertybės, kurių krikščionis niekur ir niekados negali išsižadėti, jeigu jis nori palikti Kristaus mokinys. Todėl iškreipti tyčiomis svetimas mintis, priskirti savo oponentui tai, ko jis nėra teigęs, įtarinėti žmones, skelbti apie juos nesamus ir nebūtus dalykus, skųsti juos vyresniesiems, jiems nieko apie tai nežinant, yra nusikaltimas tiesai ir meilei, vadinasi, *nuodėmė.* Jau Leonas XIII žinojo šitokias politinių diskusijų silpnybes, todėl aštriai įspėjo katalikus jų saugotis: "Neteisinga būtų kaltinti dėl skirtingų minėtais klausimais pažiūrų tokius žmones, kurie žinomi yra kaip nuoširdžiai atsidėję Apaštalų Sostui ir pasirengę klusniai vykdyti jo sprendimus. Dar didesnė neteisybė įvyksta tada, kai tokie žmonės, kas, deja, nekartą pasitaiko, pradedami įtarinėti, tarsi jie būtų paniekinę katalikų tikėjimą arba lyg jų pačių tikėjimas būtų pasidaręs nepatikimas. Šitą įspėjimą turi ypatingu būdu atsiminti rašytojai, o dar labiau laikraščių leidėjai" (encikl. Imm. Dei, nr. 14). Jeigu šis popiežiaus įspėjimas bus paisomas, tuomet politinė įvairybė katalikų gyvenime nekels jokios painiavos, nes ši pastaroji kyla ne iš pačios įvairybės, bet iš to, kad įvairiai politiškai galvojantieji žmonės elgiasi su kitaip manančiais ar veikiančiais ne pagal tiesos ir meilės dvasią, vadinasi, *nekrikščioniškai.* Ne įvairybę tad reikia naikinti, nes ji gyvybės ir kūrybos ženklas, bet sutramdyti savo nekatalikiškus poelgius.

Tačiau esti valandų ir sričių, kur katalikai turi eiti *išvien* — vistiek koks butų jų politinis nusistatymas ar sąjūdis, kuriam jie priklausytų. *Katalikas visų pirma yra Bažnyčios narys, o tik paskui kurios nors partijos ar grupės atstovas.* Todėl kur esti paliečiama Bažnyčia, vadinasi, kur politika neteisėtai peržengia savas ribas, ten katalikai turi mesti visas diskusijas ir stoti vieningai *prieš* šitokį politikos nekompetentingumą ir totalizmą. Tokiu atveju, sako pop. Leonas XIII, "neturi būti paliekama vietos vidaus nesutarimams ar partijų aistroms. Visi turi siekti, susijungę mintimis ir pastangomis, bendro tikslo, būtent — apsaugoti valstybę ir išlaikyti religiją" (Imm. Dei, ibd.). Iš kitos pusės, katalikai turi būti vieningi tose srityse, kurios yra *principinės* ir kurių išsprendimas priklauso jų pasaulėžiūrai, pav., moterystė, ugdymas, socialinis gyvenimas, religija. Šios sritys tik paviršium žiūrint priklauso politikai. Tačiau savo *esme* jos yra griežtai pasaulėžiūrinės ir normalioje valstybės sąrangoje negali būti tvarkomos *politikų,* bet atitinkamų savos srities zmonių, esančių *Bažnyčios* žinioje. Todėl jų klausimus sprendžiant katalikai turi būti vieningi.

Žiūrint į mūsų katalikų visuomeninį gyvenimą, reikia pastebėti, kad jis taip pat vyksta *dauginga* linkme. Mes čia uniformos taip lygiai nemėgstame, kaip ir visur kitur. Ir tai yra sveikas reiškinys. Jis rodo, kad visuomeninė musų dvasia nėra sustingusi ar užsnudusi, kad ji nepasitenkina tik senaisiais laimėjimais, kad ji ieško ir kuria. Todėl *daugingumas politinėje mūsų veikloje yra mūsų stiprumo laidas.* Mūsų katalikai visuomeniškai mirs, jeigu jie užsidės uniformą ir pasidarys visi kaip vienas, susitelkdami į vieną politinę partiją ar grupę. Tai bus ženklas, kad didesnės katalikų mases nebegalvoja, kad joms yra vistiek, kaip politika vyksta, kad joms bet koks politinių klausimų išsprendimas yra neįdomus. Tai bus ženklas, kad katalikiškoji mūsų visuomenė virsta mase, kurią pop. Pijus XII teisingai laiko demokratijos didžiausiu priešu. Nereikia tad niekam rūstauti, jeigu šiandien mūsų katalikai iš lėto politiškai diferencijuojasi ir kuria naujų planų ateičiai. Reikia tik, kad ši diferencijasi, ši daugybė susiderintų vienybėje. Kas liečia Bažnyčios principinių sričių reikalą, turime pasakyti, kad *mūsų katalikai visur ėjo išvien.* Ligi šiol vienybės jie niekur nėra išdavę. Visuose svarbesniuose pasaulėžiūrinių (ir net valstybinių!) klausimą sprendimuose jie pasirodė ir išsilaikė aukštumoje. Santykiuose tarp savęs yra įvykęs vienas kitas netikslus ėjimas. Žinoma, žmogiškų silpnybių išvengti yra sunku. Vis dėlto yra pagrindo tikėtis, kad ateityje ir šie nevisai vykę ėjimai pranyks, ir *daugingumas vienybėje* pasiliks mūsų politinio pažangumo ir kūrybiškumo ženklas.

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

DIENOS IŠ DANGAUS

DIENOS IŠ DANGAUS

Jūs ateinat, metai, iš beribės,
Jūs ateinat, dienos, iš dangaus,
Ir kaip žiburys, tamsoj sužibęs,
Neužsidegsite daugiaus.

Ir kai ant kelionės tako krenta
Amžių ryto pirmas spindulys,
Tolumoj regiu, kaip saulę, krantą,
Atsiplėšt nuo žemės negalįs:

Gaila grįžt iš vidurio kelionės,
Gaila neregėtų valandų,
Gaila žemės vieškelių ir klonių,
Gaila žemės sodų ir žiedų...

Žemės soduos ir žieduos paskendęs
Užmirštu jus, dienos iš dangaus,
O jūs bėgat, tartum upės vandens,
Ir nebesugrįšite daugiaus...

ATSIŠAUKĘS GANDAS

Tariau sugrįžęs iš vidudienio kelionės:
— Antai, jau baigiasi viena dangaus diena,
Ateina vakaras baltais lelijų kloniais,
Ir šlama žingsniai jo kaip meilės dovana.

Ir renkas dainos, tartum paukščiai pabaidyti
Ir, lyg šaltinis sidabrinis širdyje,
Atsižėrėjusi žvaigždžių žarijom švyti
Šventoji mudviejų gegužio gabija.

Tarei patiesus žalią kilimą po kojų:
— Einu lyg tėviškės papievėmis basa...
Ir atsišaukia gandas girių ir šilojų
Ir, tartum ašara, štai, supasi rasa

Ant tavo mojančių pavasarį blakstienų,
Ant lūpų, šaukiančių žaliakalnio medžius,
Ir pro šilkinę seno sapno mėnesieną
Ji tik nuo mano pabučiavimų nudžius.

PALMĖS ŽODŽIAI

Kai namo sugrįžus tu palaistai palmę,
Vandeniu pagirdai trokštančius lapus,
Aš girdžiu tų lapų pilną meilės psalmę —
Jos kiekvienas žodis kaip gėlė trapus.

Jos kiekvienas žodis mano sieloj gimęs,
Be tavęs bemirštąs dulkėse dienos,
Kai palaistai grįžus, ilgesy nerimęs,
Jos kiekvienas žodis, miela, tau dainuos.

MOZAIKA

Kas, kad metai iš anų dienų mozaikos
Po brangiausią akmenį, kaip vagys, lupa, —
Mūsų priesaika ne mūro rėmuos laikos,
Mūsų priesaika nesenka, tartum upė.

Pro aną šaltos žiemos rarotų rytą
Skamba ji kaip muzika šviesi vargonų,
Skamba ji širdy kaip šiandien pasakyta,
Susipynus su vargonų antifona...

Ir pro gaudesį pabudusių žvaigždynų
Gieda gieda žvakių gintaro liepsna,
Su malda aušros vargonų susipynus
Gimsta meilės ir gyvenimo diena.

ATMINIMŲ VARTAI

Tenai man žydi tavo ryto rožės,
Ten spindi man tavų akių dangus
Ir amžiais jaunas tavo sielos grožis —
Šviesus ir šventas, retas ir brangus...

Ir sunkios metų dulkės kai užkrinta
Blakstienų džiugesį, kaip vakaro migla,
Man visa tai, kas buvo miela, šventa,
Be žodžių kalba žvaigždės ir tyla.

Ir vėl kaip laumėms laimę lemiant — gera
Našlaitei širdžiai, vienišai, liūdnai,
Kai atminimų vartai atsidaro
Kur tu buvai, kur aš esu, — tenai.

ADOMAS GALDIKAS — Piešinys (tušas)

ARKIV. J. MATULEVIČIAUS VILNIAUS GOLGOTA

J. VAIŠNORA, M. I. C.

Prieš 25 metus Kaune amžinai užmerkė akis viena iš didžiausių ir skaisčiausių lietuvių tautos asmenybių — arkivyskupas J. Matulevičius. Tiek jam mirus, tiek 1934 m. jo palaikus pervežant į amžino poilsio vietą, tiek metinėse mirties sukaktuvėse buvo spaudoje plačiai aprašytas jo gyvenimas ir veikla, pavadinant velionį "Vilniaus kankiniu", o jo tenai vyskupavimo laikotarpį "Matulevičiaus Golgota". Praslinkus jau šimtmečio ketvirčiui, atrodo, laikas būtų praskleisti bent iš dalies užuolaidą ir pažvelgti, kiek tasai dvasios milžinas yra iškentęs senojoje Lietuvos sostinėje, beeidamas savo aukštas ir sunkias pareigas. Tenai jis stengėsi būti visiems paslaugus, kad visus Kristui laimėtų, tačiau dalis jo ganomųjų už tą plačios širdies visuotinę meilę yra atsidėkoję šmeižtais, varginimais, grasinimais, puolimais, pažeminimais. Visa tai vysk. Matulevičius iškentėjo, atleisdamas savo kankintojams, laikydamasis dėsnio "Vince malum in bono", ir tai sudaro jam garbės vainiką.

Šiame straipsnyje panaudosime tiek jau spausdintą medžiagą, tiek ypačiai dar niekur nespausdintą — jo paties dienoraštį ir arti stovėjusių žmonių rašytuosius atsiminimus. Dažnai leisime kalbėti pačiam J. Matulevičiui, kad ryškiau būtų matyti jo mintys, siekimai, tikslai ir pergyvenimai. Tačiau ir dabar, dėl ypatingų aplinkybių, teks nutylėti kai kuriuos faktus ir vardus, kad neužgavus artimo meilės ir nepakenkus dar tebesantiems gyviems anos tragedijos dalyviams ir liudininkams. O jei kur teks paliesti skaudžius ir kai kam nemalonius dalykus, tai, Matulevičiaus pavyzdžiu, darysime ne tam, kad užgauliojus ar kam nors įskaudinus, bet tik tam, kad objektyviai nušvietus dalykus, ieškant

jiems pateisinimo ir supratimo. Tokiu būdu pagerbsime ir patį "Vilniaus kankinį", kuris mokėjo atleisti ir didžiausiems savo priešams, dargi juos labiau, kaip nelaimingus sūnus palaidūnus, mylėti.

1. *Į Vilniaus sostą*

Pirmasis pasaulinis karas užklupo J. Matulevičių Varšuvoje, grįžusį iš Šveicarijos Friburgo, kur jis vadovavo atsikuriantiems marijonams. 1914 m. vasaros pradžioje J. Matulevičius vedė kunigams rekolekcijas Marijampolėje ir tuo pat tikslu nuvyko į Varšuvą. Vokiečiams okupavus Lenkiją, prasidėjo karo vargai. Varšuvos arkivyskupas A. Kakovskis atidavė marijonams netoli Varšuvos esantį apleistą buvusį kamandulių vienuolyną, kur Matulevičius subūrė pirmuosius lenkus marijonus. Vietos Bielianuose buvo daug, o Lenkijoje vargo dar daugiau. Matulevičius, kurio širdis visados jautriai reagavo į žmonių skurdą, suorganizavo Bielianuose karo našlaičių prieglaudą ir jos išlaikymą nešė ant savo pečių, dažnai elgetaudamas po miestą ir gabendamas išmaldas alkaniems vaikams. Čia jis būdamas susipažino su Romos Lenkijon atsiųstu apaštališkuoju vizitatorium A. Ratti, kuris tuoj pamatė nepaprastą Matulevičiaus širdies gerumą, jo proto gilumą ir jo būdo kilnumą, ir su juo tiesiog susidraugavo. A. Ratti pasidarė dažnas Bielianų svečias. Paskirtas arkivyskupu, prieš savo šventimus Ratti atvyko 8 dienų rekolekcijoms į Bielianus Matulevičiaus vadovybėje. Suprantama, kodėl A. Ratti vėliau taip stipriai rėmė Matulevičiaus kandidatūrą į Vilnių.

Kad J. Matulevičius pateko į Vilniaus vyskupus, yra nuopelnas ar kaltė Lietuvos Valstybės Tarybos, kuri, 1917 m. rugsėjo mėn. išrinkta, tuojau susirūpino Vilniaus vyskupo klausimu. Vilnius nuo 1907 m. neturėjo teisėto vyskupo. Tais metais vysk. baronas Roppas buvo rusų valdžios nušalintas ir vyskupiją valdė prel. Michalkevičius. Vilniaus vyskupo paskyrimas tada priklausė nuo dviejų instancijų: vokiečių okupacinės valdžios ir Vatikano. Vokiečiai svyravo ir lūkuriavo. Jie, tikėdamiesi, kad okupuota Lietuva amžiams liks Reicho dalis, svajojo į Vilniaus vyskupo sostą įsodinti vokietį. Lenkai Vatikane darė žygių, kad tas sostas atitektų lenkui. Esant tokiai situacijai, Valstybės Taryba nusprendė veikti. Iš karto apsistota prie kan. A. kandidatūros; ji ir okupacijos valdžiai buvo priimtina. Turėta rezerve dar ir prel. Maculevičiaus (Maironio) bei prel. Dambrausko kandidatūros. Tuo reikalu Valstybės Tarybos įgaliotiniai kelis kartus lankėsi Miunchene ir kalbėjosi su nuncijum Pacelli.

Iš pradžių pasiūlytieji kandidatai Vatikanui išrodė svarstytini, ypačiai kan. A. kandidatūra. Bet vėliau, matyt, lenkams pavarius agitaciją Vatikano sferose, buvo atsakyta, kad kan. A. kandidatūra negali būti svarstoma. Reikia prisiminti, kad lenkai jau nuo seniau turėjo palinkimo Romoje budėti dėl naujų vyskupų paskyrimo, o ypačiai dėl Vilniaus. Jie negalėjo prileisti, kad į Vilniaus vyskupo sostą atsisėstų susipratęs, aiškus lietuvis, kokius jie vadino "litvomanais", "lenkų ėdikais". Neturėjimas Romoje lietuvių atstovų, kurie bent iš dalies atsvertų rūpestingų "globėjų" pastangas, dažnai nulemdavo klausimus mums nepalankia prasme.

Per paskutinį pasikalbėjimą su nuncijum Pacelli, kurio jurisdikcijai tada priklausė ir vokiečių okupuota Lietuva, jisai Valstybės Tarybos įgaliotiniams pareiškė, kad Vilniaus vyskupo paskyrimas jau yra pribrendęs reikalas ir jei Lietuvos Taryba politiniu atžvilgiu nieko neturėsianti prieš marijonų vienuolijos generolą Jurgį Matulevičių — jis esąs Šv. Sosto kandidatas — tai paskyrimas galėtų įvykti net telegramos keliu. Jeigu gi siūlytų kitą, derybos gali ilgai nusitęsti ir kažin dar, ar Vatikanas sutiktų.

Lietuvoje Matulevičius nebuvo labai žinomas. Didesnę savo gyvenimo dalį jis praleido ne Lietuvoje, o jei kada ir švystelėdavo lyg meteoras, tai tik neilgam laikui. Taigi ir kai kuriems Valstybės Tarybos nariams atrodė, kad Matulevičius, kaip ilgai išgyvenęs Lenkijoje, menkas gali būti lietuvis patrijotas. Kun. Staugaitis, Valst. Tarybos vicepirmininkas, įtikinėjo tarybininkus, kad Matulevičius lietuviams nebus pavojingas. Betgi Taryba, norėdama arčiau susipažinti su kandidatu, rado reikalo pasiųsti porą savo narių patirti, kokios politinės krypties ir taktikos jis manytų laikytis, eidamas vyskupo pareigas Vilniuje. Ta proga Matulevičius išdėstė savo politinį credo. Bet apie tai žemiau.

Tuo tarpu Matulevičius visų tų derybų ir jo kandidatūros siūlymo į Vilnių nežinojo. Jis dirbo "gerojo samarijiečio" darbą Bielianuose ir svajojo greičiau patekti į Marijampolę, ten atkurti ir atgaivinti seną marijonų vienuolyną. Tačiau tiek Lenkija, tiek Lietuva dar buvo po vokiečių okupacijos letena. Buvo reikalingas leidimas keliauti. Tuo reikalu Matulevičius rašė Žemaičių vyskupui Pr. Karevičiui, kuriam pasisekė gauti iš vokiečių valdžios leidimas. 1918 m. kovo mėn. 1 d. Matulevičius paliko Varšuvą ir tos pačios dienos vakarą pasiekė Vilnių. Apie savo kelionę rašo: "Nors man buvo daug pripasakota apie kelionės baisenybes ir sunkenybes, tačiau keliauti Vilniun nebuvo taip bloga. Važiavau trečia klase; vagonas buvo apytuštis: vos keletas kareivių jame ir keli žydai pirkliai".

Atvažiavęs Vilniun ir apsistojęs pas brolius doloristus, kurių tarpe buvo keletas lietuvių (vėliau perėjusių pas marijonus), Matulevičius padarė vizitą vyskupijos valdytojui prel. Michalkevičiui. Tas tiesiog paklausė, ar jau atvykęs vyskupijos valdyti. Matulevičius iš karto nesuprato klausimo, ir tik besikalbant paaiškėjo, kad Vilniuje pasklidę gandai, jog Matulevičius būsiąs Vilniaus vyskupu. Apie tai esą žinoma ir Varšuvos arkivyskupui ir todėl Matulevičius iš jo turėjęs ką nors girdėti. Matulevičius nuste-

Arkivysk. Jurgis Matulevičius

bęs paaiškino, kad jis ničnieko nežinąs ir važiuojąs pirmiausia į Kauną vesti rekolekcijų, o paskui Marijampolėn kurti vienuolyno. Michalkevičiaus sąžinė, matyti, buvo nerami, nes ėmė tuojau aiškinti, kodėl buvęs priverstas suspenduoti lietuvius kunigus, pasirašiusius memorandumą vokiečių valdžiai apie lietuvių teises į Vilnių. Matulevičius ir to dalyko nebuvo girdėjęs, ir todėl aiškinimas jam liko miglotas.

Rytojaus dieną jis atvyko Kaunan, kur vedė rekolekcijas klierikams lietuviškai ir žmonėms lietuviškai ir lenkiškai. Įdomiai Matulevičius aprašo savo įspūdžius to meto Kaune: "Miestas labai ištuštėjęs, pabėgėliai dar negrįžę; tik visur pilna vokiečių kareivių; visur parašai vien vokiečių kalba".

Pasikalbėjęs su vysk. Karevičium, sužinojo daugiau smulkmenų dėl savo kandidatūros į Vilnių. Vysk. Karevičius Matulevičių siūlęs ir Valstybės Tarybai ir vokiečių okupacinei valdžiai, įtikinėdamas kandidato tinkamumą. Vokiečių Centro partijos atstovas Erzbergeris tą kandidatūrą pasiūlęs nuncijui Pacelli, o tas pranešęs Romai. Atrodo, kad Matulevičiaus kandidatūrą rėmę ir kai kurie lenkų vyskupai. Jiems, pažinusiems Matulevičių, kaip didelį tolerantą, atrodė, kad jis nebus pavojingas lenkų interesams.

Išvykti iš Kauno į Marijampolę nebuvo taip jau lengva. Matulevičius pirmiausia prisistatė vokiečių valdžios bažnytinių reikalų vedėjui Altmanui. Tasai jį ilgai visaip kamantinėjo ir patyręs, kad jis nori važiuoti į Marijampolę ir tenai liktis, iš karto patikrino, kad vokiečių valdžia prieš tai nieko neturinti. Iš pokalbio Matulevičius suprato, kad vokiečiai jau yra susirinkę žinias apie jo asmenį ir veiklą. Tai matydamas, Matulevičius pridėjo, kad jis esąs vienuolis ir Marijampolėje norįs vadovauti vienuolynui. Kai rytojaus dieną nuėjo pasiimti žadėto leidimo, tai Altmanas atsisakė jį duoti, matyt, pabūgęs, kad Matulevičius, atvykęs iš Varšuvos, neimtų vesti kokios agitacijos. Kaizerio valdininkas visaip išsisukinėjo aiškindamas, kad esąs reikalingas Kelcių vyskupo leidimas ir sutikimas seiniškio, kad vienuolyno steigti neleisianti Lietuvos Taryba ir t.t. Tada Matulevičius jau gana griežtai atsakė, kad Seinų vyskupas jį mielai priimsiąs, o Kelcių vyskupo leidimas nesąs reikalingas, nes jis, kaip vienuolis, priklausąs tiesiog popiežiui. Lietuvos gi Taryba čia neturinti ko kištis, nes Marijampolėje nebus kuriamas naujas vienuolynas, o tik atgaivinamas jau buvusis. Altmanas, matydamas griežtą Matulevičiaus pasiryžimą vykti į Marijampolę, atsakė, kad jis pasitarsiąs su savaisiais ir su vysk. Karevičium. Po to pasikalbėjimo kitą dieną Altmanas jau įteikė leidimą bet tik 15 dienų, pridėdamas, kad Marijampolės viršininkas galėsiąs pratęsti.

Išvykdamas iš Kauno, Matulevičius bandė įtikinti vysk. Karevičių, kad jis esąs labai reikalingas marijonų vienuolijai, kad Vilniuje galįs bet kas vyskupauti, kad ramaus darbo keliu vienuolijoje jis daugiau naudos padarys Bažnyčiai ir tėvynei, kad jo darbo niekas neatliksiąs, ir panašiai. Pagaliau bent tiek išgavo, kad vysk. Karevičius pasižadėjo jo kandidatūros daugiau nekelti ir viską palikti Dievo Apvaizdai.

Naujo rūpesčio slėgiamas, Matulevičius 1918 m. kovo mėn. 14 d. atkeliavo į Marijampolę ir tuojau įsitraukė į darbą, kurio buvo begalės. Seniau marijampoliečiai tik kada nekada girdėdavo jo nuostabius pamokslus, dabar girdės juos kas sekmadienį, ras jį klausykloje nuo ankstyvo ryto. Tuoj tik atvykęs, gavo vesti rekolekcijas moksleiviams ir parapijai. Vienuolyno padėtis pasirodė labai sunki. Vadovavimas "Žiburio" draugijai ir kitos organizacijos griuvo ant jo pečių. Naujai įkurtą "Žiburio" gimnaziją vokiečiai trukdė, kišdamiesi į darbą, spausdami didinti vokiečių kalbos pamokas. Gimnazijos vadovybė nuolat kreipdavosi į Matulevičių ir jis savo ra-

miu būdu bei geru vokiečių kalbos mokėjimu ne vieną sykį yra pašalinęs grėsusį gimnazijai pavojų; prieš jo žavinčią asmenybę suminkštėdavo ir kieta okupanto širdis.

Po daugybės darbo nebuvo galima ramiai pailsėti nė vienuolyno sienose. Vienuolyne gyveno pasauliniai kunigai. Ten vyko dažni kunigų suvažiavimai, kuriuose kunigai smarkiai pakritikuodavo vyskupijos valdžią, ypač dėl to, kad nebuvo seminarijos ir kūrijos. Matulevičius kiek galėdamas ramino karštuolius, aiškindamas jiems Bažnyčios įstatymus. Buvo siūlyta Matulevičiui seminarijos rektoriaus vieta, bet jis atsisakė motyvuodamas, kad atvykęs vienuolyno tvarkyti, o ne ko kito imtis. Pagaliau, Matulevičiui padedant, buvo gautas vokiečių leidimas steigti Seinuose seminariją su dėstomąja lotynų ir lietuvių kalba. Seinų vyskupas, kunigų prašomas, ėmė organizuoti kūriją, kurion norėta įtraukti ir Matulevičių.

Tuo tarpu vis stiprėjo gandai apie kandidatūrą į Vilniaus vyskupus. Kai Roma griežtai atmetė kan. A. kandidatūrą, kurią rėmė ir vokiečiai, šie, keršaudami prieš Romą, ištrėmė iš Vilniaus prel. Michalkevičių. Gi Lietuvos Taryba rimtai susirūpino Matulevičiaus pravedimu. Norėdama geriau pažinti savo kandidatą, 1918 m. vasarą atsiuntė į Marijampolę du Tarybos narius — kun. J. Petrulį ir kun. J. Purickį — pasikalbėti su Matulevičium. Čia duosime žodį vienam iš delegatų.

"Atvykome vakare į marijonų vienuolyną, kur gyveno kun. Matulevičius. Čia mus pirmiausia pavaišino vakariene bendrai su visais vienuoliais; po vakarienės nuvykom tryse su kun. Jurgiu į vienuolyno sodą pasikalbėti be liudininkų. Trumpai ir aiškiai išdėstėme mūsų misijos tikslą ir laukėme atsakymo.

Kun. J. Matulevičius išklausė ramiai, susirūpinusiu veidu ir, mums kalbėti baigus, trumpai pasakė:

— Jūs norite mane pražudyti?

— Kodėl?

— Ar jūs manote, kad lenkai leis man ramiai dirbti? Jūs manote, kad jie nesigriebs visų priemonių, norėdami mane iš Vilniaus pašalinti? Jūs norite mane paaukoti.

— Lenkai nėra tamstai tiek priešingi, kiek kitam kuriam nors lietuviui kunigui. Kada tamsta buvai Petrapilio Dvasinėje Akademijoje, jie tamstą labai gerbė ir lenkėsi tamstos autoritetui.

— Gal būt, bet nepamirškite — kitas dalykas Akademijos profesorius, o vėl kitas — Vilniaus vyskupas. Lenkai eiti lietuviui vyskupo pareigų neleis.

Kai delegatai nedrąsiai pasiteiravo, kokios politinės krypties ir taktikos jis manytų laikytis, eidamas vyskupo pareigas Vilniuje, Matulevičius atsakė:

— Aš matau, jūs norėtumėte, kad būsimas Vilniaus vyskupas būtų nelyginant kaip koks plaktukas, kuris ten suskaldytų lenkams kunigams galvas, ar kaip kokia šluota, kuri juos visus iš Vilniaus iššluotų. Bet toks aš negaliu būti, nes kiekvienam vyskupui Bažnyčios kanonai nustato normas santykių, kurie turi būti tarp vyskupo ir kunigų. Aš iš anksto žinau, kad, laikydamasis kanonų, negalėsiu nei vienai nei kitai pusei įtikti.

Po ilgokų ginčų ir įrodinėjimų kun. Matulevičius pagalvojęs pasakė:

— Na, ką gi, jeigu Lietuvai mano auka reikalinga, aš neatsisakau. Bet žinokite, kad jūs mane siunčiate į pražūtį. Pavojaus aš nebijau ir savo asmens nebranginu, man tik baugu, kad aš save paaukosiu ir nieko negalėsiu padaryti. — O veidas buvo apsiniaukęs ir susirūpinęs".

Toks atsakymas Tarybos narius įtikino, kad Matulevičius yra rimtas asmuo. Galutinai Tarybos pirmininkas A. Smetona oficialiai pasiūlė Vatikanui skirti Matulevičių Vilniaus vyskupu, paaiškindamas, kad Taryba prieš jo kandidatūrą nieko neturinti.

Matulevičius matydamas, kad jau dalykai darosi rimti, nusiskubino į Vilnių. Jis įrodinėjo A. Smetonai, kad, būdamas paprastu vienuoliu, būsiąs naudingesnis Bažnyčiai ir visuomenei, kad vienuolynai Lietuvoje reikalingi, kad kandidatų į vyskupus yra ir daugiau. Smetona nereplikavo, bet ir nieko nežadėjo. Grįždamas per Kauną, Matulevičius užėjo pas Zechliną, kuris tuomet vedė politikos skyrių valdžioje, ir jo prašė, kad nebūtų skiriamas į Vilnių. Rašė ir nuncijui Pacelli į Miuncheną, išdėstydamas sunkią vienuolijos padėtį ir prašydamas palikti darbuotis vienuolijoje. Laiškais užaliarmavo savo brolius Amerikoje, Friburge, Varšuvoje. Pastariesiems rašė: "Paplitę gandai, kad mane gali išsiųsti į Vilnių, pradeda mane gąsdinti. Malonėkite paprašyti J. E. arkivyskupą, kad mane gelbėtų, už tai jam būsiu dėkingas . . . Pagaliau aš Vilniuje nesusiorientuočiau; nežinau, ar tenai visiems įtiktų ir dangaus angelas. Tikrai, jei tenai nuvykčiau, būčiau apšmeižtas ir užuitas. Tačiau tiek to. Jei tik iš to būtų Dievui garbės ir Bažnyčiai naudos. Man rodos, kad tenai nieko nepadaryčiau, o mūsų reikalai labai nukentėtų. Taigi prašau mane gelbėti nuo tos nelaimės". Laiške tiems patiems lenkų marijonams (1918. VI. 6) vėl rašo: "Mano kandidatūrą į Vilnių vėl išstatė. Paskyrimas padarytų daug žalos mūsų vienuolijai Lenkijoj ir Lietuvoj. Vilniuje nepatenkinčiau nei lenkų, nei lietuvių, nei pagaliau baltgudžių, o pats būčiau politinių intrygų auka. Gelbėkite mane. Kreipkitės į nuncijatūrą, arkivyskupą, į vysk. Przedziecki, į T. Ledochowski, parašykit į Friburgą; jie irgi turi rūpintis, kad mane nepaskirtų Vilniaus vyskupu". Kai lenkų marijonų delegatai nuvyko pas nuncijų ir pareiškė savo nerimą dėl generolo atitraukimo, tasai, visa išklausęs ir nusišypsojęs, atsakė: "Visa tai patvirtina, kad teisingai išrinkome. Teesie tai jums paguoda . . ."

Pagaliau Matulevičius pasiryžo pats vykti į Miuncheną pas nuncijų ir išdėstyti visą reikalą. Ta proga Lietuvos Taryba paprašė nuncijui paaiškinti, kad prel. Michalkevičius yra ištremtas Vokietijon be Tarybos ir lietuvių kaltės. Savo kelionės į Miuncheną rezultatus Matulevičius savo dienyne apibūdino labai lakoniškai: "Buvau Miunchene, bet išsinešiau įspūdį, kad į mano aiškinimus Šv. Tėvas vargu atsižvelgs".

Taip leidžiant pilnas nerimo ir susirūpinimo dienas, bene spalių 22 d. kun. prof. M. iš Vilniaus atvežė Ratti laišką, kuriame pranešama, kad Matulevičius jau paskirtas Vilniaus vyskupu. Laiške pridėta: "Jei Tamsta bandytumei atsistatydinti, tai Tamstos atsistatydinimo Šv. Tėvas nepriims". Tos pat dienos užrašuose skaitome: "Tą naktį negalėjau miegoti. Pajutau visą naštą, kuri ant manęs sugriuvo. Sunku man buvo, bet reikėjo su Dievo valia susitaikyti".

Matulevičiaus paskyrimą Vilniaus vyskupu ne visi vienodai sutiko. Vilniaus lietuviams, tuomet vargą vargusiems, pusbadžiu gyvenusiems, rodėsi, lyg pirmoji Lietuvos saulė nušvito. Rodėsi, kad Vilniaus vyskupijoje nereikės kovoti už tautines teises bažnyčiose, kad pasibaigs nelemti vyskupijos valdytojo kovos būdai, kad naujas tikras vyskupas, mokėdamas kalbų, sugebės patenkinti visus. Iš kalbos su vilniečiu kun. prof. M. Matulevičius patyrė, kad Vilniaus kunigams lenkams tas paskyrimas nelabai patikęs, nors buvo ir tokių, kurie džiaugėsi. Lenkai kunigai Vilniuje, sužinoję apie Matulevičiaus paskyrimą, padarė susirinkimą, kuriame vyravo pasitenkinimo nuotaika. Tačiau kai vienas atvirai pareiškė savo džiaugsmą, kad paskirtas Matulevičius, o ne kas kitas, tai antras atsiliepė, esą, lenkai turį apgailestauti šį paskyrimą, nes su Matulevičium bus sunku kovoti. Reiktų džiaugtis kitu kokiu nors ir menku kandidatu, arba ir aršiu litvomanu, nes tada būtų lengviau iš Vilniaus išgraužti ir gauti "savo" vyskupą. Matulevičius, nors ir kilęs iš "Krolestwo Polskiego" (Suvalkijos), nors kunigu tapęs Lenkijoje ir daug metų ten dirbęs, yra tikras lietuvis ir tokio būdo, kad būsiąs visiems lygus. Todėl su juo kova būsianti neįmanoma. Gudai kunigai džiaugėsi tikėdamiesi, kad Matulevičiaus asmenyje susilauks savo reikalų rėmėjo.

2. *Pasiruošimas į Vilnių.*

Vos tik sužinojus apie paskyrimą, pasveikinti atvažiavo Tarybos atstovai: kun. Petrulis, kan. Kukta ir Vizbaras. Matulevičius su jais tarėsi dėl būsimos konsekracijos ir ingreso iškilmių. Atstovai prašė, kad jis konsekruotųsi Vilniuje ir, gavęs bulę, tuojau užimtų sostą. Kai išėjo kalba apie prakalbų eilę, Matulevičius pareiškė savo nuomonę, kad pirmiausia reiktų prabilti lenkiškai, kadangi Vilniuje yra dauguma lenkiškai kalbančių. Tarybos atstovai spyrėsi, kad vyskupas privaląs pirmiausia lietuviškai prabilti, nes čia Lietuvos valstybė ir Tarybos atstovai to reikalauja. Matulevičius atsakė: "Aš nesu skirtas vyskupu valstybei, o tik žmonėms, liaudžiai ir Bažnyčiai. Todėl privalau Bažnyčios ir žmonių reikalų žiūrėti". Tarybos atstovams nelabai patiko toks nominato pasiryžimas, kurį Matulevičius išlaikė ir kuris per ingresą lietuvių tarpe sukėlė daug nepasitenkinimo ir erzelio, bet kuris, kaip paskui paaiškėjo, buvo labai protingas žingsnis, jei Matulevičius galėjo ramiai pradėti vyskupauti ir paskui per 7 metus Vilniuje išsilaikyti. Tarybininkai dar prašė, kad vyskupas ir gudiškai prabiltų. Matulevičius sutiko, kad bulė turi būti ir gudiškai skaitoma, o dėl prakalbėjimo žadėjo dar pagalvoti ir pasitarti. Dėl visa ko paprašė, kad kun. Tol. parašytų trumpą prakalbėlę gudiškai.

Varšuvos marijonai pranešė, kad bulė galinti ateiti tik po kelių mėnesių, todėl Matulevičius nurimęs vėl ėmė darbuotis parapijoje ir vienuolyne. Marijampoliečiai tačiau pastebėjo, kad jų mylimas pamokslininkas ir dvasios vadas kažko susirūpinęs ir nuliūdęs. Būsima mitra jį slėgė prie žemės.

1918 m. spalių 25 d. Matulevičius nuvyko Kaunan, kur norėjo dalyvauti K. V. C. suvažiavime ir pasitarti su vysk. Karevičium. Kelyje prasilenkė su Vilniaus kapitulos atstovais, kurie jį prisivijo Kaune. Perdavę kapitulos linkėjimus, tarėsi dėl ingreso tvarkos ir prakalbų. Kai Matulevičius pareiškė norįs prabilti ir gudiškai, tai abu atstovai karštai stojo prieš, ypačiai prel. W. Jis karščiavosi, kad gudų Vilniuje iš viso nėra, kad tai tik vokiečių padaras ir t.t. Matulevičius rimtai atsakė, kad net "Dziennik Wilenski", kuris saugoja lenkų interesus, pripažįsta bent 17 procentų gudų Vilniaus vyskupijoje, taigi reiktų šis tas ir jiems duoti. Bet nenorėdamas iš karto su kapitula susikirsti, pareiškė, kad visos tvarkos nustatymą ir su įvairiais atstovais tarimąsi paliekąs kapitulai, kadangi ji šiandien tenai šeimininkė, o vyskupas atvykstąs kaip svečias. Vieno tik prašė, kad kiek galėdami visų tautų atstovus taikintų ir į taiką vestų. Kapitulos atstovai drauge pareiškė nenorą, kad Matulevičius konsekruotųsi Vilniuje. To jų nenoro priežastis labai aiški: Vilniaus lietuviai būtų gausiai ir organizuotai pasirodę iškilmėse, o to lenkai nenorėjo. Be to, kapitula nenorėjo prisiimti iškilmių išlaidų.

Visai netikėtai 1918. XI. 11 Matulevičius gavo iš Ratti telegramą, kad nelaukdamas ateinant bulės, konsekruotųsi vyskupu ir apimtų vyskupijos valdymą. Matulevičiui vėl teko keliauti Kaunan tartis su vysk. Karevičium. Matulevičius norėjo pats vykti Varšuvon pas Ratti, nes vien tik telegrama remiantis sunku apimti vyskupijos valdymą: kapitula galėjo nesutikti. Pasirodė, kad traukiniai eina tik iki Balstogės. Tuo reikalu buvo išsiųstas iš Marijampolės kun. D., kuris su dideliais sunkumais parvežė iš Varšuvos dokumentus. Su Žemaičių vyskupu sutarta konsekruotis Kaune gruodžio 1 d., o Vilniaus sostą ap-

ADOMAS GALDIKAS KAPINĖS

imti gruodžio 8 d. Pasirodė, kad vargu kuris kitas vyskupas galės į konsekraciją atvažiuoti (paprastai reikia trijų vyskupų): Seinų vyskupas buvo išvažiavęs į Lomžą konsekruoti savo sufragano Jalbrzykowskio ir sutikti apaštališkojo vizitatoriaus Ratti, o Minsko vyskupas Lozinskis negalėjo atvykti dėl užblokuoto geležinkelio. Konsekracijos gi jau nebuvo galima atidėti, nes jis jau buvo paskelbta Vilniuje ir vyskupijoje, pagaliau laikai buvo neramūs ir rytojus labai netikras.

Matulevičius, lydimas poros kunigų marijonų, išvyko iš Marijampolės galutinai 1918. XI. 29. Traukinys iš Vilkaviškio labai vėlinosi ir į Kauną atvažiavo tik vėlai naktį. Kaune jau abejota, ar būsianti konsekracija. Rytojaus dieną Kaunan atvažiavo iš Vilniaus kapitulos atstovai: prel. Bajko, kan. Lubianec ir Vilniaus dvasiškijos atstovas kun. Kretovičius. Bajko minėjo, kad ir dvarininkų atstovai rengėsi važiuoti, bet paskutinę valandą susilaikė: jiems kažkas nepatiko. Atvyko ir Tarybos bei vyriausybės atstovai.

Gruodžio 1 d. Kauno katedroje vysk. Karevičiaus, asistuojant Seinų prelatui Dabrilai ir Vilniaus Bajko, Matulevičius buvo konsekruotas vyskupu. Po konsekracijos sveikino įvairios lietuvių delegacijos ir viena tarnaičių lenkių. Buvo atvykę skyrium ir Mažosios Lietuvos du atstovai kareiviai pasveikinti ir įteikti adresą, kuriame išreikė norą susivienyti su Didžiąja Lietuva, "sveikindami J. E. asmenyje atsigaivinantį tautinį vyskupišką sostą Lietuvos sostinėje".

Kun. J. Tumas, dalyvavęs iškilmėse kaip "Lietuvos Aido" atstovas ir sveikinęs vyskupą (aprašęs šias iškilmes Vaižganto Raštų I t., 136-150 p.), savo atsiminimuose sako:

— Vyskupas atsakė dusyk lietuviškai ir sykį lenkiškai. Minėtina tai kalba. Visa taikos, meilės, teisybės ir nuolankumo dvasia perimta. Ją sunku atšviesti: jos tebuvo galima gerti. "Negi mano asmuo čia jus suvedė, tik tos idėjos, kurios pasaulį stumia priekin. Viena tokių jėgų — Bažnyčia . . . Žmones dorindamas, rodos, geriausiai visiems lygiai patarnausiu, geriausiai išpildysiu ne tik vyskupo, bet ir tos šalies piliečio pareigas . . . Bažnyčiai nėra graiko nei roměno, nėra žydo nei stabmeldžio . . . Esu pasiruošęs visiems lygiai patarnauti . . . Kristus mirė lygiai už visas tautas, sluogsnius ir kryptis. Ir mano tad pareiga tarnauti visiems, ypač liaudžiai, iš kurios esu paimtas ir vėl jai skirtas. Kas tik bus reikalingas Kristaus dvasios, visiems rūpinsiuos padėti jos gauti. Tikėjimas — gyvenimo veiksnys, idėja — pajėga . . . Labai malonu, kad laikinoji vyriausybė pritaria tikybai . . . Visi auklėkime "žmogų", kad kuo daugiausia būtų statančių galybių; griauti ir neauklėtas pataikys . . . Medis kirmino pagraužtas skursta ir geriausioje žemėje, gi sveikas ir uolynuose moka surasti dirvos ir tarpti . . ."

Vakare apie 18 val. buvo seminarijoje pietūs, kur buvo vėl įvairių kalbų. Vyskupas atsakinėjo tiek lietuviškai, tiek ir lenkiškai sveikinusiems. Savo dienyne rašo: "Išskirti reikia iš visų kun. Tumo kalbą. Sakė: mes turime kunigų politikų, tautininkų, visuomenininkų ir kitų kitokių, bet neturime kunigo tėvo, ganytojo . . . Išreiškė linkėjimų, kad aš būčiau tas ganytojas, tėvas, ir drauge pasitikėjimą, kad kelsiu bažnytinius idealus ir žadinsiu Kristaus dvasią".

Rytojaus dieną su Vilniaus kapitulos atstovais vėl buvo aptariamas ingreso tvarkos klausimas. Kai vyskupas pasisakė, kad bulė bus skaitoma lenkiškai, lietuviškai ir gudiškai, o prabilsiąs tik lenkiškai ir lietuviškai, nes ir patys gudai raštu ir Taryba yra prašę, kad ir gudams būtų kas nors jų kalboje, kan. Liubianec labai karštai užprotestavo: gudų nėsą, tik esanti žmonių kuopelė, vokiečių papirkta ir dirbtinai sudaryta prieš lenkus; lenkai palaikysią vyskupui už bloga tokį žingsnį ir jis susigadinsiąs sau pirmuosius žingsnius. Matulevičius, išdėstęs savo nuomonę dėl gudų klausimo, prašė, kad kapitula gerai tą dalyką apsvarstytų, nes vyskupas nenoris savo avelių dalies užgauti ir nuo savęs bei Bažnyčios atstumti. Aprašęs šį pasikalbėjimą smulkiai, Matulevičius priduria: "Man gaila buvo tos niekinamos tautos ir norėjau, kad jie pamatytų, kad vyskupas nei jų pačių, nei jų kalbos neniekina. Bet vėl nenorėjau bažnyčioje riaušių ir skandalų. Taigi dar kartą griežtai pareiškiau, kad, mano nuomone, reiktų skaityti bulę ir gudiškai, bet kad kapitula dar kartą tą dalyką gerai apsvarstytų. Nustatyti, kurioje eilėje kuri delegacija eis manęs sveikinti, pavedžiau kapitulai, nes ji šeimininkė, tik prašiau, kad taikintų tautas, kad nebūtų kokių nemalonumų".

Kadangi Marijampolėn grįžti vyskupu buvo nepatogu, tai Matulevičius visą savaitę išbuvo Kaune, nuvykdamas ir Panemunėn, besiruošdamas ingresui ir rengdamas ingreso prakalbas bažnyčioje. Tuo tarpu Vilniuje jau prasidėjo intrygos: kažkas paskelbė, kad lenkai, pasinaudodami vyskupo ingresu, nori padaryti tautinę manifestaciją. Vokiečiai, tai išgirdę, buvo pasiryžę jokiu būdu to neleisti. Galįs kilti susirėmimas ir kraujo praliejimas. Vyskupui buvo patarta, kad atvažiuotų į Vilnių ne gruodžio 8 rytą, kaip buvo sutarta, bet iš vakaro slapta. Vokiečiai pažadėjo naktiniame traukinyje duoti vyskupui atskirą kupę. Buvo matyti, kad kažkam parūpo sukliudyti vyskupo ingreso iškilmes. Matulevičius nujausdamas, kad čia jau eina politika ir kova, iš Kauno išvyko gruodžio 8 d. rytą. Vokiečiai ne tik kad atskiros kupės nedavė, bet dargi vos vos bilietas gautas.

3. *Pirmieji žingsniai Vilniuje.*

Pasveikintas Lentvario klebono, parapijiečių, Matulevičius labai kukliai atvyko į Vilnių. Stotyje pasitiko kapitulos, Lietuvos Tarybos ir miesto atstovai. Pagal nustatytą programą sustota Aušros Vartuose, kur koplyčioje į vyskupą pra-

bilo prel. Volodzko lenkiškai. Sukalbēta Marijos litanija, žmonēs gatvėje susirinkę sugiedojo "Tavo apgynimo" — viskas lenkiškai. Vyskupas atsakē labai trumpai — irgi lenkiškai. Jau stotyje vyskupui buvo įteiktas ministerio pirmininko Voldemaro laiškas, kurį Matulevičius Aušros Vartų zokristijoje drauge su prel. Hanusevičium ir Volodzko perskaitē. Voldemaras reikalavo, kad Tarybos ir ministerių kabineto nariams būtų užleista pirma vieta sveikinant, kitaip atsisaką dalyvauti, jei kapitula to nepadarysianti. Drauge reikalavo, kad vyskupas prabiltų į gudus katedroje. Prel. Hanusevičius atsakē: kapitula visais balsais nutarusi, kad gudiškai ne tik prabilti, bet nē bulēs skaityti nereikia, nes nesą nē vienos parapijos, kur toji kalba būtų vartojama. Jei vyskupas liepsiąs, tai galį skaityti, bet iš to išeis negeistini dalykai . . . Vyskupas atsakē, kad jis prisitaikysiąs prie kapitulos sprendimo, nes ji čia šeimininkē, o pats vyskupas nenori būti jokių sumišimų priežastimi. Taip pat jis nenorįs spręsti, kokioje eilėje bus sveikinimai, tik prašąs visus taikinti, kad nebūtų nemalonumų. Hanusevičius atsakē, kad jei labai Taryba spirsis, galį jai pirmą vietą užleisti. Vyskupas apsidžiaugē ir labai prašē tatai tikrai padaryti.

Privažiavus prie katedros, duryse pasitiko prel. Michalkevičius su kunigais ir pasakē trumpą sveikinimo žodį. Vyskupas, apsitaisęs iškilmingais rūbais, pradējo ingreso apeigas. Žmonių buvo labai daug: netilpo katedroje, minios buvo lauke. Visi laukē vyskupo žodžio. Jis pirmiausia iš sosto prabilo į kunigus lotyniškai, paskui įlipo į sakyklą ir prakalbējo pirmiausia lenkiškai: "Ateinu ganyti jus vardan Jēzaus Kristaus. Ateinu vesti jus prie Tiesos ir Šviesos . . ." Kalbos žodžiai skambējo didingai. Minios žmonių katedroje siūbuote siūbavo ir pertraukdavo jo žodžius keistu audringu šūkiu: "Niech žyje nasz biskup, niech žyje!" (Tegyvuoja mūsų vyskupas, tegyvuoja!). Pasirodo, kad lenkų endekų vadas kan. Maciejevičius ir Vilniaus dekanas Černiavskis, nulydēję vyskupą į sakyklą, iš už jo pečių komandavo miniai. O ta minia buvo paruošta sukelti lietuviui vyskupui skandalą, jei jis pirma prabiltų lietuviškai. Užtekdavo kan. Maciejevičiui kilstelti ranką, ir minia arba suūždavo, arba nutildavo.

Ingreso rytą lietuvių tarpe ūpas buvo pakilęs. Visi laukē lietuvio vyskupo. Tačiau tas ūpas atslūgo, kai iš sakyklos pasigirdo pirmieji naujo vyskupo žodžiai ne lietuviškai, o lenkiškai. Kai kas net apleido katedrą. Tik vēliau tie patys lietuviai, vertindami vysk. Matulevičiaus politiką, pripažino, kad gerai padarē: bent pradžios lenkai endekai nesudrumstē. Kai vēliau lenkai okupavo Lietuvos sostinę, tas pamokslas jiems buvo didžiausias kliuvinys, nes jo dēka nebuvo galima vyskupui prikišti antilenkiško nusistatymo.

Baigęs lenkišką pamokslą, vyskupas asistento kanauninko paklausē, ar bus skaitoma evangelija lietuviškai, kaip tai daryta prieš lenkišką pamokslą. Atsakyta, kad nesą tokio papročio. "Man rodēsi — rašo Matulevičius — kad būtų reikēję prieš lietuvišką pamokslą paskaityti evangeliją lietuviškai. Tiek to, nieko nesakęs, prabilau lietuviškai. Kalbējau į žmones karštai ir kiek tik įstengiau iš širdies. Regis, buvo ir lenkai, ir lietuviai patenkinti". Lietuviško pamokslo santrauka yra likusi tarp vyskupo rankraščių ir išspausdinta knygoje "Arkiv. Jurgis Matulevičius", tad prie jos turinio čia ir nesustosime.

Vysk. Būčys minētoje knygoje rašo: "Tai buvo pirmoji nuo XV šimtmečio ingresinē kalba lietuviškai pasakyta. Nors Motiejus Trakiškis buvo lietuvių kalbos gynējas XV amžiuje, bet abejotina, ar ingresinę kalbą yra pasakęs lietuviškai. Tada vyravo lotynų kalba. Tokiu būdu J. Matulevičius veikiausiai yra absoliučiai pirmasis Vilniaus vyskupas, pasakęs lietuvišką ingresinę kalbą. Ligi šiol jis yra vienintelis". (p. 25).

Įdomūs susidarē santykiai tarp naujo vyskupo ir valdžios. Savo ingreso metu Matulevičius Vilniuje rado net kelias valdžias: vokiečių su savo "Soldatenrat'u", Lietuvos Tarybą, bestiprinančią savo pozicijas viešumoje, ir lenkų neviešo pobūdžio Tarybą, su kuria vieni lenkai tesiskaitē. Besiruošiant prie ingreso iškilmių, kilo painus ir politiškai svarbus klausimas: kas turi įteikti naujam vyskupui vyskupiškas regalijas: mitrą, pastoralą ir žiedą. Mat, nuo senovēs yra likęs paprotys, kuriuo einant, naujai paskirtiems vyskupams regalijas įteikia krašto valdžia. Kadangi 1918 m. gruodžio mēn. faktiškai Lietuvą tebevaldē vokiečiai, tai susidarē pavojus, kad jie politiniais sumetimais regalijų įteikimą gali pavesti kokiam nors lenkų komitetui. Tai būtų buvęs Lietuvos interesų pažeidimas. Lietuvos Taryba stengēsi, kad ji būtų įpareigota regalijas įteikti, ir tas jai pasisekē. Vyskupas buvo Lietuvos Tarybos apdovanotas tikrai brangiomis ir meniškomis insignijomis.

Vietas katedroje ingreso metu tvarkē kapitula. Ji griežtai atsisakē duoti Lietuvos Tarybos nariams garbēs vietas katedroje, kad nepaliktų lenkų slaptos Tarybos narių antraeilēje vietoje. Dēl to Liet. Taryba oficialiai vyskupo ingrese nedalyvavo. Gi sužinojusi, kad pirmas vyskupo pamokslas buvo lenkiškas, o tik antras lietuviškas, jokių iškilmių nei priēmimo jam nerengē ir ruoštąją pagerbimo puotą atšaukē. Nebuvo Lietuvos Tarybos nariai sveikinti vyskupo nei jo rūmuose po ingreso iškilmių. Įdomiai Matulevičius aprašo tos dienos įvykius:

"Po sumos grįždamas su prel. Hanusevičium, dar kartą prašiau sakyti kan. Lubianec, kad Lietuvos Tarybos ir valstybēs atstovams užleistų pirmą vietą. Numaniau, kad čia kils susirēmimas ir daug nemalonumų. Įžengiant į vyskupo rūmus, pasitiko mane su duona ir druska J. M. Michalkevičius, atvyko ir kiti prelatai ir kanauninkai. Aukštai salionuose rinkosi delega-

ADOMAS GALDIKAS KANKLININKAS (ALIEJUS)

cijų atstovai. Einant man pusryčiauti, priėjęs kan. Kukta man pasakė, jei sutinkanti kapitula pirmoje eilėje leisti Tarybos atstovus, tai atvažiuosią jie mane sveikinti, o jei ne, tai nesirodysią. Atsakiau, kad prel. Hanusevičius sakęs, kad tam jų norui nesipriešinsią. Tada kan. Kukta pasiuntė vežėją parvežti Tarybos atstovų. Sėdus pusryčiauti, atėjęs kan. Lubianec aštriai užprotestavo prieš Tarybos atstovų norą kalbėti pirmiausia. Esą, buvo nustatyta tvarka, kad lenkų delegacijų atstovai pirma kalbėsią, o lietuvių paskui, tai to ir reikią laikytis. — Atsakiau, kad, mano nuomone, čia jau civilinio mandagumo aktai. Bažnyčioje pirmiau kalbėjau lenkiškai, o paskui lietuviškai, kadangi lenkų daugumas. O čia Taryba vis tik yra valdžia, ją sveikino net Šv. Tėvas, su ja derybas vedė net nuncijus Pacelli Miunchene, jai pavedė vokiečiai savo valdžios dalį, ji atstovaujanti ir šalies žymiai daliai. Taigi šio civilinio mandagumo akte priderėtų jiems pirma vieta, taip man rodos. Kiti iš kapitulos nesipriešino; J. E. vysk. O'Rourke taip pat tos nuomonės buvo. Tik kan. Lubianec spyrės, kad greičiau eičiau prie delegacijų, nes laukią. Rinktis buvo nustatyta 2 val. Tarybos atstovų dar nebuvo, palaukus iki 2 su puse val. ėjau prie delega-

cijų. Pasakiau, kai tik atvažiuos Tarybos atstovai, kad pertrauktų viską ir įleistų Tarybos atstovus. Lubianec sakė, kad gal kur atskirame kambariukyje juos priimti. Pasakiau, kad geriau visiškai nepriimti, negu žmones niekinti. — Prasidėjo sveikinimai: pirmiau ėjo lenkų atstovai, paskui lietuvių, paskui gudų. Kun. Lubianec norėjo, kad, išklausęs lenkų, jiems atsakyčiau: matyt, norėjo, kad lenkai paskui sau išeitų. Sakiau, kad, visus išklausęs, visiems paskui paeiliui atsakysiu. Kalbėjau kiek galėdamas širdingai, pirma lenkams, paskui lietuviams ir pagaliau gudams, šiems lenkų kalba, kadangi gudiškai nemokėjau. Sakiau, kad atėjau čia visiems lygiai tarnauti, visiems reikšti meilę, kad tautų santykiuose tos pačios doros privalome laikytis, kaip ir atskirų žmonių santykiuose, kad nė vieno nevalia neapykantoje laikyti, niekinti, skriausti, kad visus lygiai reikia mylėti ir t.t. — Tarybos atstovai neatvažiavo. Pasirodė, kad buvo nesusipratimas. Vežėjas nesuprato, pastovėjęs prie Tarybos grįžo".

Gal čia neapsižiūrėjo kan. Kukta, kuris ne pats vyko į Tarybą, o tik vežėją pasiuntė. Tas gi pasisakė atvykęs vežti pas kan. Kuktą. Gal ir tyčia kieno nors vežėjas buvo pamokytas durneliu apsimesti.

Matulevičius tos dienos įvykių aprašymą baigia taip:

"Nežinau, kodėl man niekad taip neišrodė menki, niekingi tie tautiniai ginčai, neapykantos, užsispyrimai, kaip dabar. Rodos, turint kiek geros valios ir nuolaidumo, buvo galima visus sutaikinti Kristuje. Daug kaltės man išrodė čionai iš pusės kai kurių kunigų. Mat, patyriau, kad kapitula ir lenkai kunigai visiškai nepripažįsta Tarybos ir lietuvių valstybinės valdžios".

Įvykusiam nesusipratimui su Lietuvos Taryba išlyginti, sekančią dieną vysk. Matulevičius pirmąjį vizitą padarė Tarybos pirmininkui, jo pavaduotojams ir visiems Voldemaro kabineto ministeriams bei žymesniems valdininkams. Tos dienos vakare Taryboje buvo padaryta interpeliacija, kodėl gudų kalba nebuvo skaityta bulė, neprakalbėta gudiškai, neskirta katedroje Tarybos atstovams tinkamos vietos. Vyskupas tik gruodžio 9 d. rytą gavo iš kanclerio kun. Steckevičiaus raštą, kurį Taryba buvo įteikusi kapitulai dėl gudų kalbos. Raštas gautas jau po laiko. Vyskupas raštu paaiškino ministeriui pirmininkui Voldemarui lietuviškai ir gudų Tarybos prezidiumui gudiškai, kodėl taip įvyko: tai įvykę be vyskupo kaltės, nes viską tvarkė kapitula, o jis turėjęs taikytis prie nustatytos tvarkos.

Gruodžio 9 d. lenkų piliečiai pakvietė vyskupą pietų, kurių metu pakelta tostas už vyskupą labai pavojingu būdu, būtent: išreikšta viltis, kad jis prisidėsiąs prie Lenkijos-Lietuvos unijos įgyvendinimo. Vyskupas atsakė, kad jis, gyvendamas Lenkijoje, tiesa, tarnavo lenkams, gi čia v i s i e m s lygiai tarnausiąs. Būdamas vyskupas tegalįs tik meilę, broliškumą, vienybę žmonėms skelbti, juos taikinti, bet politinės unijos ne jam priklausą ir ne jo galioje esančios. Taigi į tą dalyką negalįs ir nenorįs duoti atsakymo.

Kitą dieną vakarienę surengė krikščionys demokratai, kur taip pat buvo daug kalbų. Išklausęs eilės sveikinimų, vysk. Matulevičius kukliai, bet labai nuoširdžiai atsakė neužsigaunąs ir nelaikąs niekam už bloga, jei kas nepritaria pirmiems jo žingsniams, pradedant valdyti vyskupiją. Pažymėjo, kad į politiką kištis negalįs, kad, mokydamas žmones doros, teikdamas jiems Kristaus mokslą, manąs ir tėvynei geriausiai pasitarnauti.

Pagaliau nurimę Lietuvos Tarybos ir valdžios žmonės gruodžio 12 d. pakvietė vyskupą pietų. Dalyvių buvo daug, nemažiau ir kalbų: kalbėjo lietuviai, gudai, lenkų, žydų, partijų atstovai. Vyskupas per tris valandas atsakinėjo sveikintojams visomis to krašto kalbomis. "Kai jis kalbėjo apie meilę ir vienybę — sako J. Tumas — jutau, kad jis myli ir neskaldo . . . Kalbėjo St. Šilingas apie vaidilutes, M. Biržiška apie kultūrą, kun. Mironas apie Bažnyčios eskadrą, kun. Tumas apie Vilčių Žvaigždę, A. Voldemaras apie Mickevičiaus Gustavą, Rozenbaumas apie Babelio bokštą. Prūsai reformatai, lenkiškai kalbantieji lietuviai, betikybiniai, socialistai, vyriausybė, Taryba, gudai, žydai, visi laukė iš naujo ganytojo, kad jis padėtų išbristi iš vargų. Ir visi liko sustiprinti" (Ark. J. Mat., p. 133; cfr. Vaižganto Raštai, I, p. 145). Patsai gi vyskupas savo dienoraštyje pažymi: "Mano kalbos regimai patiko visiems, visi buvo patenkinti: ir žydai, ir gudai, ir lietuviai. Taip Dievas padėjo man vėl sueiti su Lietuvos valstybe į dermę. Lietuviai, nusiminę dėl ingreso ir paabejoję, koks aš būsiąs lietuviams, dabar nurimo".

Po visų iškilmių vyskupas negavo nė kiek pailsėti. Kasdien pas jį rytais lankėsi daugybė visokių žmonių ir kunigų. O jis jokio etiketo nesilaikė, neturėjo nustatytų valandų. Vyskupo durys buvo visada ir visiems atviros. Po pietų paprastai jisai pats lankė žymesnius miesto asmenis ir įstaigas. Vienuolės seserys ėmė kviestis į savo mokyklas. Čia vėl reikėjo laviruoti: parengti vaikai deklamavo eilėraščius, droždavo prakalbas lenkų tautinėje dvasioje, o vyskupas atsakinėdamas iškeldavo religijos reikšmę mokymo darbe. Tai matydamas, Matulevičius užrašo: "Pasiryžau kiekvienos tautos geismus ir siekimus gerbti, kiek jie nepriešingi mūsų tikybos dėsniams".

Gruodžio 15 d. Vilniaus katedroje Matulevičius konsekravo naują Rygos vyskupą O'Rourke, asistuojant vysk. Karevičiui ir prel. Michalkevičiui. Ta proga rytojaus dieną pas Matulevičių įvyko pirmoji (ir bene paskutinė) Pabaltijo vyskupų konferencija, kur aptarta daugelis svarbių klausimų, ypačiai beartėjančio bolševizmo akivaizdoje. Sutarta, kokios taktikos laikytis, patekus po komunistų valdžia, tartasi, kaip

suvienodinti kai kuriuos administracinius dalykus.

Tos pat dienos vakare vysk. Matulevičius sukvietė Vilniaus kunigus pasitarti, kaip elgtis bolševikams atėjus. Čia vyskupas turėjo progos pateikti savo programą: įvykus okupacijai, kelti Kristaus idealus, pazityviai dėstyti Kristaus mokslą, vengti užsipuldinėjimų, nekelti politinių klausimų pamoksluose ir t.t. Duota ir praktiškų patarimų: tinkami pamokslai, žmonių lankymas, ypač kalėdojant, prie Šv. Sakramentų raginimas, metrikų rašymas lotynų kalba ir pan.

Tuo tarpu mieste darėsi kaskart neramiau. Vokiečiai rengėsi Vilnių palikti. Per Naujus Metus jie tai ir padarė. Rytojaus dieną (1919. I. 2) Lietuvos Taryba ir ministeriai išvyko į Kauną. Susidariusią tuo metu Vilniuje padėtį labai vaizdžiai aprašo patsai Matulevičius savo dienoraštyje:

"Įvairios partijos ėmė varžytis tarp savęs miestą ir valdžią. Ėmė eiti daug laikraščių įvairiomis kalbomis. Bene ar tik ne šešios žmonių grupės savinasi sau Vilniaus valdžią: lietuvių Taryba, vokiečių kareivių Taryba, lenkų komitetas, darbininkų (bolševikų) Taryba, tų pačių bolševikų Taryba, susidariusi Vileikoje su Kapsuku, senoji, dar rusų paliktoji miesto valdyba. Vokiečiai matomai visus vilkino, nė vieniems nedavė tinkamai susiorganizuoti, nė vieniems nedavė ginklų. Pagaliau Tarybai perdavė valstybinius rūmus (kurių neįstengė apsaugoti ir apimti), senajai miesto valdybai miestą; bolševikų Tarybai savo palankumą išreiškė; lenkų legijonistams, kaip pasirodė, atidavė iš tikrųjų miestą. Stebėtina vokiečių politika: visus sukiršino, patys viską išsivežė.

"Mano stovis be galo buvo sunkus: kas vieniems tiko, tai kitiems nepatiko. Nežinia buvo, kaip įsitaikius. Viskas virte virė. Laikiausi Kristaus ir Bažnyčios. Mačiau, kad kiekvieni: ir lietuviai, ir lenkai į savo pusę traukia, nelabai paisydami Bažnyčios reikalų".

Nežiūrint viso, vyskupas uoliai ėjo savo pareigas. Kalėdų naktį celebravo katedroje ir sakė pamokslą. Baigiant 1918 metus, irgi sakė pamokslą. Kūčių dieną ėjo į įvairias įstaigas pasidalyti plotkele, per šventes vizitavo įvairias lietuvių ir lenkų įstaigas.

Bet čia jau prasidėjo bandymas vyskupą įtraukti į jam visai pašalinius reikalus. Varšuvos valdžios Vilniun atsiųstas komisaras S. M., apsilankęs pas Matulevičių, pranešė, kad lenkų valdžia nusprendusi Lietuvą okupuoti, bet tai nereiškia Lietuvos aneksijos: paliksią teisę apsispręsti. Esą, legijonieriai ir lenkų valdžia garantuosią Bažnyčiai laisvę ir ginsią visų tautų laisvę. Komisaras norėjo, kad vyskupas šias mintis paskleistų plačiau. Matulevičius atsakė, kad jis į politiką nemanąs kištis, jis tik skelbiąs vienybės, meilės, broliškumo reikalingumą. Kunigų gi pareiga rūpintis visų išganymu lygiai. Po poros dienų vyskupo vardu atėjo iš Berlyno Dr. J. Purickio telegrama su prašymu paskelbti žmonėms, kad vokiečiai Vilniaus neatiduosią nei bolševikams, nei lenkams, kad santarvininkai pripažįstą Lietuvos Tarybą, kad Lietuva gausianti paskolą. Vyskupas tą telegramą nusiuntė į Tarybą prašydamas, kad savo, o ne jo vardu paskelbtų.

Naujų 1919 Metų dieną lenkų legijonieriai paėmė miesto valdžią ir gynimą į savo rankas. Varnų gatvėje apsupo bolševikų Tarybos rūmus. Prasidėjo šaudymai. Suimta keletas lietuvių bolševikų ir daugybė žydų. Sausio 2 d. bolševikų Taryba, apsupta ir apšaudoma, turėjo pasiduoti. Šeši tos Tarybos nariai, nenorėdami gyvi patekti į lenkų rankas, nusižudė. Legijonierių vadas Mokrzecki paskelbė karo stovį. Toli numatąs vyskupas 1919. I. 1 rašo:

"Mano nuomone, legijonieriai nebegalės atlaikyti Vilniaus, tik be reikalo savo šaudymais, areštais suerzino priešingų partijų žmones. Be abejo, bolševikai atėję keršys pirmiausia kunigams, paskui lenkams. Prie legijonierių neprisidėjo nei lietuviai, nei žydai. Legijonierių žygis tik didesnę nelaimę užtrauks ant miesto gyventojų, jei jie neatsilaikys prieš bolševikus. Pasitikėta, kad sodžiai prisidėsią. Iš kunigų pabėgėlių sužinojau, kad sodžiai ne tokie greiti kariauti . . . Lenkai dar pasitiki, kad Varšuva atsiųs pagalbos, bet, turbūt, veltui, nes kiek girdėt, nė ten neturi nei ginklų, nei šovinių".

(Bus daugiau)

PRAŠVIESĖJIMAS

Aloyzas Baronas

Jonas Dagys eina gatve sunkiai ir be prasmės. Pavakarys lekia degančiomis mašinų šviesomis ir debesimis, ryjančiais žvaigždes. Prietema. Dagio veido ir drabužių tamsumo. Be spalvos. Tikriau pilka. Dagiui kažko liūdna. Kažko trūksta, jis nežino ko, ir todėl velkasi, ieškodamas liūdesio priežasties. Dagys nesustoja ties rėkiančiu smuklės užrašu. Visa nuobodu ir šimtus kartų matyta. Eina kaip paskutinis kvailys porą kvartalų, norėdamas gatvėj rasti prasmę. Netoli kapinės. Dagys stabtelia, lyg tai būtų jo kelionės tikslas, ir nusišypso:

— Ne, į čia man nereikia eiti. Nereikia. Į čia mane atveš.

Paskui jis nori vilktis toliau, kaip pirma. Be prasmės ir tikro kelio. Dagys nori grįžti atgal, bet už tvoros kryžiai, krūmai ir medžiai. Du iš jų baltais liemenimis.

— Keista, — vēl sako Dagys, — keista. Beržai. Rodos, tik jie du šiam visam mieste.

Dagys stabtelia ties geležine tvora, atsišlieja žvilgsniu į baltą liemenį ir juokias :

— Kažin kiek jiems metų? Gal tiek, kiek man. Dvidešimt septyni. O gal mažiau. Kažin ar medžiai turi daugiau rievių, ar mano veidas ir siela?

Paskui Dagį vėl pjauna ilgesys. Pirma norėjo eiti į kiną, bet dabar ne. Jis skuba į smuklę, atsisėda už stalo ir galvoja apie beržus. Jo tėvo namuos buvo visa alėja, ir tie medžiai kaip gyvi bėgo į vieškelį. Vienas paskui kitą lygia greta. Dagys sėdi ir nori prigirdyti aluje mintis ir ilgesį. Jis vėl galvoja apie viską. Apie beržus ant kapų ir alėją tėvo kieme. Dagys nebegali išvyti minties iš savo galvos ir grįžta atgal.

"Taip, čia pat sėdėjo prieš porą mėnesių. Ėjo vasara. Dulkina ir tvanki, apsmilkusi dūmais. Dagys atmena visa ir nenori būti kaltas. Jokiu būdu. Taip, jis sėdėjo šitoj kėdėj, kai šalia buvęs senis, rodydamas į Dagį, pasakė smuklininkui:

— Šitam įpilk.

— Ne, nereikia, — atsakė Dagys, — aš pats turiu.

— Ne, tu, vaike, esi iš Europos ir aš iš jos. Turi ar ne, bet vistiek gersi. Nuo manęs, — sako senis raudonu veidu ir alaus putos plaukais.

Kai Dagys išgeria, senis vėl kalba:

— Norėjau pamatyti namus — savo tėvo. Nors vieną kartą prieš mirtį. Dabar negalima, bet kai bus galima, aš nebesulauksiu.

— Kodėl? Sulauksi. Sugrįšim kartu, — sako Dagys.

— Vaike, kuo tu vardu? — klausia senis. — Aš, Mykolas Dūmėnas. Gyvenu čia netoli. Gerai gyvenu. Gal dar tavęs ant svieto nebuvo, aš čia gyvenau.

— O aš Juozas Dagys, — atsako jaunuolis.

— Keista pavardė. Primena ežį. Nors pavardė nesvarbu, — pila į abu stiklus senis alų, — gal tu daktaras kartais? Čia atvažiavo mokytų. O gal mokeisi tokiu?

— Ne, dėde, nesimokiau.

— Tai kas tu buvai?

— Niekas, dėde, niekas.

— Blogai būti nieku. Bet aš, vaikine, greit tikrai būsiu niekas. Aš buvau pas daktarą. Sakė, kad mirsiu. Liepė negert. Bet kaipgi gyvent, jei negersiu? Baisu mirti.

Dagys pažiūri į senį. Taip, jo visas gyvenimas praplaukė čia. Praskubėjo. Pasiutusia skuba, kaip nauja mašina pro žalias ir raudonas šviesas. Ir dabar šis senis nori važiuoti namo. Nors numirti namie nori. Keistas gyvenimas. Jonas pagailo senio:

— Ne, Mykolai, tu nemirsi. Tu jaunas ir stiprus. Pamatysi, kaip iš naujo keliasi pasaulis.

— E, vaike, kalbi kaip laikraštyje ar mitinge. Nepamatysiu. Aš žinau ir be daktaro, kad mano širdis netvarkoj. Prastas gyvenimas, vaike. Prastas, kai maža belieka gyventi.

— Ką jūs, dėde, visą laiką niekus. Gerkit.

Jie geria, ir kai senis nori palikti pilną stiklą, Dagys pastebi:

— Aš vienas negeriu. Abu. Abu mes iš anapus vandenio, todėl abu ir gerkime. Tu, dėde, jaunas ir stiprus. Daktarai įkalba ligą ir mirtį, ir iškalba pinigus. Valgyti reikia ir daktarui.

— Vaikine, nepasakok niekų. Nepasakok. Aš geriau žinau, kad mirsiu. Bet aš nebijočiau mirti savo tėvo namuos. Už marių, vaikine, sau numiršti ir guli. Guli kapuos, kur milijonas guli. Tokių pat prastų žmogelių. Po beržais. Beržai mirga, lapai nukrinta žemėn geltoni, anot tos dainos. O pavasarį špokas gieda. Supranti, vaikine, špokas. Linksma gulėt, kad ir negyvam, namuos.

Dagys, siurbdamas alų, galvoja, kad pirmoji kvailystė šitaip kalbėti. Lyg būtų svarbu, kur gulėti. Kalba senis, lyg jis gyvas atsigultų po medžiu. Ir Dagys nusišypsojęs pasako:

— Argi svarbu, kur būsi palaidotas? Beveik nuodėmė šitaip kalbėt. Negi kapuos gyvensi. Gal norėsi, kad alaus statinę kartu užkastų.

— Vaikine, tu nieko nesupranti. Čia visai kitas reikalas. Argi prelatai nepasako, po kuria bažnyčios siena juos palaidoti? Ir klebonai pasako, kokį žodį ant jo užrašyt.

— Gerk, — nutraukia Dagys.

— Negaliu, širdis, — geria lyg vaistus Dūmėnas ir vėl sako: — taip, pripilk stiklus. Ne kasdien tokius žmones sutinki, kaip tu, kurie supranta senį. Bet daugiau nebegeriu. Negaliu. Nors nesvarbu, kada mirti. Šiandien ar rytoj.

Bet geriau rytoj. Poryt arba po metų dar geriau. Taigi numiršti, ir pakiša po cementu. Visas gyvenimas — cementas ir geležis. Po kojom ir ant pečių. Traukiau, vaikine, fabrike vežimėlį, sunkiai. Pusę gyvenimo. Brolis sirgo. Paskui mirė. Irgi širdis. Padėjau jo žmonai. Ir dabar pas ją gyvenu iš paskutinių pinigų. Užtai ir nenoriu mirt, kad galiu dar gyvent. Bet nebedaug beturiu. Nebedaug. Gal tik laidotuvėms. Taigi, taip ir traukiau vežimėlį su plienu. Visur plienas ir cementas. Ratai ausyse dūzgia. Vaikine, kartą naktį iškritau miegodamas iš lovos. Nutvėriau lovą ir traukiu. Supranti, darda visas kambarys. Nubudau ir džiaugiuosi, kad ne fabrikas. Taigi taip, vaikine, visas gyvenimas dūmai ir geležis. Ratai cypia. Ir pats gyvenimas, vaikine, kaip dūmai ir ratai. Kartus ir prabėgąs. Ir nuplaukė ir nuvažiavo. O aš, vaikine, užsispyriau ir noriu būti palaidotas po beržais. Pirma galvojau: namo parvažiuosiu. Bet daktaras sako, kad išveš mane namo. Tuoj išveš. Mirsiu, bet gulėsiu po beržais. Beržai visam pasaulyje vienodi ir žemė vienoda. Ateisi, jaunuoli, palaidoti manęs. Verkti nereikės. Ką čia senis?

— Dėde, užtenka. Nesirūpink. Tuo pasirūpins gyvieji.

— Tikrai, vaikine. Gerk.

— Geriam abu. Aš dar nepriaugau ligi to, kad vienas gerčiau.

— Sakau, kad sergu, bet ką čia žmogus žinai, — senis degtinę užpylė dideliu gurkšniu alaus, — tikrai sakai, jog tam ir daktarai, kad gąsdintų. Iš to duoną valgo.

Paskui jie sėdi ilgai ir geria. Dagys ragina ir guodžia senį, ir jie abu kalba apie geležį, dūmus ir žalią beržo dainavimą. Paskui abu pradeda dainuoti. Jie suranda dainą apie šaltinėlį, ėjusį pro kryžių, ir apie beržo geltoną lapą, nukritusį šalia kelio. Senis užsimiršo apie daktarus ir širdį. Dagys ir degtinė įtikino, kad visa melas ir gyvenama tik vieną kartą.

Tikrai tada buvo toks vakaras. Dabar Dagys sėdi toj pačioj vietoj ir smuklėj. Tada buvo vasara, o dabar pradžia rudens. Nelabai kaitri, bet vistiek troškinanti. Vėl viską pergalvoja Dagys ir atsimena aną vakarą. Aną su Dūmėnu. Po poros dienų senis mirė. Perdaug buvo širdžiai dainos ir gėrimo. Ir Dagiui buvo baisu. Jam atrodė, kad jis bereikalo ragino gert. "Na, bet vistiek daktaras sakė, kad mirs. Ką aš čia kvailys? Be reikalo save gąsdinu ir įtikinėju. Juk aš nekaltas. Jokios kaltės. Žinoma, vistiek truputį kaltas", įsikalbinėja sau Dagys, išgeria stiklą ir jaučia kažkokią keistą nuotaiką. Lyg visas pasaulis būtų draugai, arba visas pasaulis suktųsi apie Dagį.

Pavakarys kaip upė įteka giliau į savo vagą. Dagys žiūri į patamsėjusius namų blokus, užnuodytus nuolatinio triukšmo ir dūmų. Jis norėtų vėl nueiti į kapines ir pažiūrėti. Pastovėti po beržais. Argi tikrai po jais nebuvo vietos Dūmėnui? Palaidojo kitam kapinių gale. Toli nuo beržų. Ant kapo — cementas. Kietas akmuo, kaip buvęs gyvenimas. Sunkus, kaip tie plieno vežimėliai. "Kvaila", galvoja Dagys. "Juokingas kvailumas. Įtikinėju save, kad aš kaltas. Mirė, ir baigta. Juk į gerklę degtinės nepyliau. Kiekvienas žino, kaip elgtis. Sakyti, ką nori, gali. Tegu ranka griebia už karštos geležies arba už degtinės stiklo. Niekas nekaltas".

Kyla jaunas vėjas. Lengvas. Virpantis nuo triukšmo ir bijantis spalvotų šviesų, nes nepajėgia jų užpūsti. Dagys su juo eina namo. Vėjas jį glosto, virpa Dagio juosvi plaukai, ir plonas švarkas plakasi. Dagys suka namų link, bet mintys vėl pjauna. "Taip, žinoma, kad mirė todėl, jog reikėjo. Nesutrukdysi būtinumui. Kas būtina — neatsiprašysi. Ateina laikas. Laiko kojos geros. Jos vienodai žengia pykčio stiklais ir ružavu meilės kilimu. Lyg laikas nebūtų gyvas. Atėjo laikas vienodai ir tiksliai, kaip fabriko juosta, ir nuvežė Dūmėną, kaip daiktą kokį ant tos juostos padėjo gyvenimas. Nuvežė, ir baigta. Čia ir geriausiu noru negaliu rasti savo kaltės. Bet po beržais palaidoti reikėjo. Bent patart. Tada būtų kitaip."

Dagys stabtelia. Pravažiuoja mašinos, ir žmonės praeina. Jis žiūri pro mašinų tarpus ir, rodos, mato baltus liemenis. "Ne", šaukia Dagys sau, "ne mano reikalas". O paskui prideda: "Tavo reikalas buvo su juo gerti, gi priminti apie beržus — jau kieno kito. Viską pasaulyje sunku surasti, išskyrus pasiteisinimą. Pasiteisinti lengva". Dagys apsisuka, prieina prie žaliai dažytų namų, kuriuos pavakarys buvo įvyniojęs į suodiną šviesą, ir sustoja. "Taip, jis čia buvo. Tikrai čia buvę Dūmėno namai. Ir jo brolienė čia liko". Dagys stovi valandėlę prie žalio namo, kuris nori dabar išsivaduoti iš suodinos vakaro skaros, ir todėl jo visi kontūrai ryškūs. Dagys lėtai įžengia į verandą ir staiga prieš akis iššokusiai iš kito kambario merginai sako:

— Čia gyvena mirusio Dūmėno brolienė?

Mergina pažiūri didelėm akim, išsigandusiom ne žmogaus netikėto atėjimo, bet mirusio žmogaus ješkojimo, ir taria:

— Taip. Taip. Tai mūsų namai. Pakviesiu. Palaukit.

Dagys atsiremia verandoj į stalą. Koja į stalo koją. Žiūri į nueinančią merginą, mėlyna suknele ir ploną. Plonesnė negu jos balsas. Dagys dairosi. Ant sienos keli kalendoriai. Šiemečiai ir pernykščiai. Taigi kolendoriai kabo, o laikas juo matuotas velniai žin kur. Dingo, kaip Dūmėnas žemėn įkastas. Kažkur amžinybėj laikas ir Dūmėnas. Beržai šlama, ir Dūmėnas jų negirdi. O pirma Dagys su juo dainavo apie šaltinėlį ir lapą, kuris purvyne greičiau supavo. Bet Dagiui nėra kada galvoti. Mergina atsiveda motiną, kuri stora ir nustebusi žiūri į Dagį.

— Žinote, aš čia vienu reikalu, — Dagiui pikta ir baisu, bet išgertas alus ir stalas jį laiko tiesų ir nesvyruojantį, — žinote, kodėl jūs nepalaidojot Dūmėno po beržais?

ADOMAS GALDIKAS

KAIMO KAPINĖS (ALIEJUS)
Tėvų Pranciškonų nuosavybė

—O koks jūsų reikalas? — kerta storoji irgi labai plonu balsu, — koks jūsų reikalas? — pakartoja ji, ir duktė nuleidžia galvą.

—Aaa, vadinas, aš jai patinku, — pagalvoja Dagys ir, tos minties drąsinamas, vėl sako:

— Na, mat, jis pageidavo.

— Ką, ką? — sako boba plonai, ir Dagys negali suprasti, kaip tokia stora taip plonai kalba. Paskutinis "ką" nuskambėjo, kaip yla.

— Aš nieko. Aš kartą su juo buvau susitikęs, ir jis pageidavo.

— Norėjo. Aš žinau. Buvo kvailas. Visokių niekų prikalbėdavo, o pinigų nepaliko. Turėjau užmokėti už kapų sklypą, o po beržais brangiausia vieta. Šalia tako.

— Na, tai pasodinkite bent porą.

— Pasodinti? Vėl pinigą mokėk. O kas leis taip daryti? Čia ne miškas. Kas jums pagaliau darbo!

— Man nieko. Ne, ne. Galiu išeiti, — pasitaiso Dagys ir žiūri į merginą, kuri nuleidžia akis ir sako pilna susijaudinimo ir gėdos "mama".

— Sudiev, — moja ranka Dagys, — ne, jūs teisi, tai ne mano reikalas.

Jis lipa laipteliais, nušoka į kiemą ir nebegirdi, kaip motina klausia dukters:

— Kažin ar tik tas senis pinigų jam nepaliko, kad taip rūpinas? Be pinigo čia niekas nieko nedaro. Aišku, kad paliko.

Ji norėtų vyti, bet Dagys jau eina gatve drauge su vėju, kuris ištikimai jo laukė gatvėj. Vėjas girtas ir kabinėjasi už visų daiktų, ir gatvės skamba vėsiam baladojimesi.

— Kvailas, paskutinis kvailys, — sako Dagys sau ir vakarui ir draugui vėjui. Kvailas. Kas man darbo su netikru reikalu. Gi mergina tai jau kitas reikalas. Galima būtų užeiti, ko nors prasimanius. Galima. Bet tiek to. Aš užmušiau daug savo laiko tokiu valkiojimusi. O jo negalima supakuot. Šito laiko. Mirė žmogus, ir mirė visos istorijos. Gyvena tik tos, kurios mažiausia besurištos su žmogumi. Ir Dūmėno istorija tik ligi šio vakaro. Neilgiau. Ir kam visa tai bereikalinga? Pažadas, pareiga ir tiesa. Koks skirtumas tarp jų ir ryšys? Aš neišpildžiau pažado ir gal nusižengiu tiesai. Kvailas Dūmėnas. Beržai. Velniams jie? Aš nekaltas, kad mirė, ir nekaltas, kad nepalaidojo, kur jis norėjo. Kam jie, tie medžiai? Žemė, ir baigta. Tas pat visur. Cementas, medis ir žemė. Ji uždengia nuo beržų šlamesio, automobilių riksmo ir špoko giesmės. Negirdėt nei ratų nei žvirblių cypimo. Nieko. Dūmai plaukia, krinta suodžiai, pavasaris ir laikas. Nuplaukia. O po žeme nei miesto, nei signalų, nei plieno vežimėlio.

Dagiui linksma, kad išsisprendė klausimas.

— Tikrai nesuprantamas senio noras. Ir dabar aš dėl to neturiu kankintis. Gal senį nuolatinė mirties baimė buvo suvaikinus.

Dagys pareina namo ir iš tamsaus kambario žiūri į šviesų gatvės rėksmą. Rėkia mašinos, reklamos ir vaikai. Praeina žmonės skubūs ir tylūs. Gal nešasi širdyse tylų rėksmą.

Dagys valandėlę žiūri, paskui nusispjauna pro pravirą langą ir uždaro jį, palikdamas už jo šaukiantį vakarą. Uždega šviesą ir vėl valandėlę galvoja apie Dūmėno brolienę ir jos dukterį.

— Kažin ką aš pasakyčiau, ją sutikęs? Žinoma, nieko. Gal labai daug. Ką gi, pamanytų, kad aš kvailas arba įsimylėjęs.

Dagys varto laikraštį, ir po dešimties minučių nebėra jo galvoj nieko, kas jį šį vakarą vertė valkiotis ir ieškoti prasmės bei tiesos. Eina pagirios, troškina, ir visa, kas buvo įvykę per paskutinę valandą, atrodo nerealu, tolima ir nereikšminga. Ir Dagiui labai gera nuo to atitolimo. Ir tuo laiku, kai Dagys galvoja apie vandenį ar kavą, sučirškia durų skambutis. Dagys girdi, kaip šeimininkė atidaro duris ir šnekasi. Paskui atėjusi baladoja į kambario sieną ir šaukia:

— Svečių yra. Išeik.

Šeimininkė nueina į virtuvę. Salionėlyje Dagys sutinka Dūmėno brolienę su dukterimi. Jis įdėmiai pažiūri į merginą, ir šilima liejas krauju. Kažkoks keistas rašalas išsiliejo gyslose. Tikrai tokia graži mergina ir šaukianti pasiutusiai tyliu šauksmu. Norisi prieiti ir paglostyti. Bet baisu uždėti ranką ant pečių, nes šalia motina. Stora, veriančiu balsu ir akim.

— Malonu jus sutikti, — sako Dagys ir atsiremia į stalą, lyg negalėdamas išlaikyt ištarto melo sunkumo.

— A, žinot, mes norėjom paklaust. Gal, sakom, Dūmėnas kartais paliko pinigų. Tada mes susitartumėm. Suprantate, galima viską būtų padaryti susitarus. Tamsta duosi tų pinigų dalį mums, ir padarysim, kaip norėsi. Atrodo, kad tamstai Mykolas ką nors gero yra padaręs, gal ką nors paliko, kad taip rūpinies jo kapu?

Jeigu mergina, kuri šiuo metu nervingai su dešinės lakuotais pirštais krapštė kairiosios nagus, būtų atsikėlusi ir užsikabinusi Dagiui ant kaklo, jis nebūtų nustebęs, bet dabar šitoks keistas klausimas. Dagys skubiai atsisėda sofon ir klausia:

— Apie ką jūs?

— Na, aš nesupratau. Nu, vis kas nors. Nu, kodėl tamsta taip Dūmėno kapu rūpinies? — pasako brolienė, ir, rodos, jos balsas išbadys langus ir ausis.

Dagys pasikelia nuo sofos, atidaro duris į lauką ir nori sušukti: "Išeikit", bet jo žvilgsnis užkliūna už merginos truputį paraudusių skruostų, nuo šilimos ar nuo šviesos, einančios per ružavą lempos gobtuvą ir žaidžiančios nagų lake, ir dėl to raudonumo Dagys vėl uždaro duris.

— Rodos, kažkas ėjo, — pasako jis, atsistoja prieš moteris ir tęsia: — Ė, žinot, aš keistas žmogus. Bet dar keistesnis jūsų Dūmėnas. Kartą kalbėjomės, ir papasakojo apie beržus. Suprantate, būčiau užmiršęs seniai ir jį ir tą jo kvailą norą, bet mes tą vakarą gėrėm. Žmogus visko prigalvoji. Visko. Man atrodo, kad todėl jis mirė, jog aš verčiau jį gerti. Man atrodo, kad aš jį nužudžiau. Ponia, aš tik jūsų dukteriai sakau. Jūs nesuprastumėte to. Jūs per sena ir perdaug prozos jūsų gyvenime. Kartais ką nors labai myli ir nužudai iš meilės. Nužudai norėdamas gero, o paskui visa nori atitaisyti. Taigi Mykolas kalbėjo apie kapus. Ir aš, kuris padėjau pasiskubint Dūmėnui numirti, negaliu užmiršti jo vieno noro. Nei jūs, nei aš jo neišpildėm. O dabar labanaktis. Žinau, kad veltui kalbu, nes jūs to jo noro neišpildysit. Nėra ko čia kalbėti. Be to, gal ir nėra reikalo visoki prašymai patenkinti.

Dagys prieina prie durų, laukdamas atsisveikinimo. Duktė atsikelia ir eina tylėdama.

— Sudiev, — taria ji ir tyliai prideda, — einam namo, mama.

— Ką, eiti? Išvaro? Ne taip greit. Nužudė Dūmėną, o dabar mane išvaro. Tikro brolio žmoną, atėjusią ieškoti teisybės. Aš ne kvaila. Aš iš karto pamačiau, kad čia kas nors negerai. Kur tu radai, kad veltui žmogus rūpintųsi mirusio žmogaus reikalais. Niekas negirdėjo. O mano vyro brolis Dūmėnas mane išlaikė. Kad ne tu, jis būtų dar gyvenęs dešimt metų. Tai tu dabar užmokėsi už tą dešimt metų. Aš sakiau. Arba pinigus paliko arba kas nors kita. Mes čia laiko neturim pavalgyti, o jis apie seniai mirusius tauškia. Sakiau, kad ne be reikalo. Pats prisipažino. Žinojau, kad ir tave reikia pasiimti. Dabar lengviau bus išreikalauti už vargšo Mykolo mirtį. Einam, dukrele.

— Mama, užtenka, — pasako duktė ir paskutinius motinos žodžius išgirsta gatvėj.

— Aš nekvaila. Kur tu matei? Be reikalo ir pinigo čia niekas nejuda. Čia žmonės su galvom.

— Išeikit, išeikit, — sako Dagys, — tegu jus velniai. Ko gero, ir aš širdies liga mirsiu. A, jūs širdies ligos bacilos, — Dagys užtrenkia kietai duris, užgesina salionėly šviesą ir savo kambary susiriečia ant cypiančios lovos. Taip jis piktas ir pavargęs.

Dagys užmiršta visa tai per keletą dienų. Vaikšto į darbovietę, į smukles ir namus. Vienas ir su draugais. Visas gyvenimas—vaikščiojimas. Vaikštai ir vis skubi. Skubi, lyg grabas nepalauktų. O jis ištikimesnis ir už žmoną. Ir tas skubėjimas leidžia daug ką užmiršti. Dagys užmiršo beržus, kurie aną vakarą staigiai buvo grįžę į atmintį, užmiršo Dūmėno svainę ir jos dukterį, kuri traukia dideliu tylos magnetu. Toks stiprus svajingas tylėjimas. Ir tame užmiršime Dagys gauna kvietimą pas tardytoją, kuris turi išsiaiškinti vienos mirties priežastį ir su ja susirišusį tūkstantinį ieškinį.

Šiltas rudens popietis. Dagys eina atlapa krūtine, ir jo žingsniai lengvi. Jis laisvas ir tiesus, sportiška eilute apsivilkęs, ir atrodo, kad laimėjo vieną žaidimą. Jis važiuoja pas tardytoją apklausinėjimo, ir jam linksma, kad pagaliau vieną kartą suprato. Jis įšoka į tramvajų ir sako vienas sau. Garsiai, lyg deklamuodamas, kad net kiti į jį pažiūri:

— Ne, nieko ši boba nelaimės. Viskas aišku. Ji viską padarė tik man. Taip, dabar žinau. Automobilis veja laiką ir pinigą. Ir pinigas laiką. Visi trys lekia pasiutusiu ratu. Kyla dulkės, barniai ir stvērimasis už skvernų. Prakeikta tvankuma. Dabar žinau, kodėl Dūmėnas prašė pasodint beržus ant kapo. Taip, žinau. Prakeikta tvankuma.

Dagys išlipa ir eina gatve. Lėtai, lyg nešdamas rudenio melancholiją pro triukšmą ir lapų geltonumą, kuris kalasi pro dulkes ir suodžius.

— Žinoma, ši pasiutusi boba dar patampys, bet nesvarbu. Svarbu, kad aš žinau ir matau. Svarbu, kad prašviesėjo. Šviesuma atėjo prieš mano akis. Sunkus čia gyvenimas. Veržies — kitus mini, o jei stovi — kiti per tave lipa.

Dagys nutyla ir vėl šaukia pats sau.

— Taip, kai aš numirsiu, palaidokit mane po beržais. Tegu vėjas šlamės šakose ir išblaškys dūmus, kilusius pinigo gaudymo triukšme. Tegu jie, melancholiškai siūbuodami, stabdys tempą, sakydami, kad niekur gyvas neišbėgsi iš žemės. Palaidokit po beržais, kad jie atneštų didelį glėbį dainuojančio pavasario, liūdno rudens, lietaus ir sniego šlamėjimo, debesis, žvaigždes, prietemas ir aušras, ir prasimušantį pro sunkią tikrovės miglą mano tėviškės kaminų dūmų siūbavimą.

ADOMAS GALDIKAS

Piešinys (grafitas)

LYSANDRO Z. D. GALTIER

MANO VAIKYSTĖS DIENOS

Mano vaikystės dienos ramiai įžvaigždintos
belankant lėtus pietų peizažus,
kurie išlaisvina antrąjį žvilgsnį;
mano atgailojimai be ašarų; lengvi nusišypsojimai,
kenčiančiojo mąstymai, prisiminimai saldūs,
kuriuos mažu pamažu laikas vis iš arčiau
Nuvalo ir išryškina;
ir tu, tvaningas atminime mylimų būtybių,
mirusių draugų, tų — o klajūnai! —
kurių smulkiausias artimumas mus priglaudžia,
palengvina gyvenimą, ir tų,
kurių pėdas mažai jau kas besaugo — užmirštuoliai! —
(tu, kurs pasirodei man, pakilęs, poilsy besnaudžiant;
tu, tasai Antrasis, kuris gyveni many,
kurį visuomet jaučiu ieškojimuos,
ir tu, kurs karts nuo karto mane vadini,
švelniai paliesdamas man petį,
kai aš mažiausiai apie tai mąstau, kai to mažiausiai esu
[reikalingas),
ir jūs, paberti nostalgiški balsai,
taryt šešėliai seką man iš paskos;
ir jūs, dūminės rašalinės šmėklos, supusios mano
[pasveikimus be nerimo,
ir jūs, o jūs, dar jūs, manieji angelai,
dangaus tvarkytojai, aukštosios šviesos žiburiai,
ateikite, sugrįžkite, apginkite mane!
Nepalikite manęs šioje ne vien vidinėje vienatvėj,
mano kietoj, kietoj vienatvėj!

ŽMOGUS ČIA ATĖJO

Žmogus čia atėjo tik tam,
kad aprašytų savo totalinį ir ekstatinį graudumą.
Savąjį graudumą. Graudumą, padariusį jam daug žalos.
Ir po to iš čia išėjo.
Vėliau atėjo kiti, vien tik tam, kad aprašytų savo
[absoliutinį ir ekstatinį graudumą.
Savąjį graudumą. Graudumą, padariusį jiems daug žalos,
ir po to jie iš čia išėjo.
Pirmasis keliavo su nauju liūdesiu.
Kiti keliavo su nauju liūdesiu.
Su savuoju liūdesiu.
Bet tie, kurie
buvo įpratę į naujus ieškojimus ir stebuklus pamėgę,
paskendo grožyje pirmykščiam lygumos;
nujautė joje ryšį su šviesa,
pajuto savo sukrėstoj ir staigioje tąsoj
nuostabų veidrodį kitos šviesos.
Parinkę nuotolį sustojo.
Įsikūrė.
Įsikūrė tiesios meilės plotuos.
Ir tie iš mūsų, kurie kenčiam slaptą ir vaisingą nerimą,
pažinę, kad džiaugsmo jėga sukelia ir kuria ritmą,
[puošiantį mums sielą monotonišką,
jos neapleisime.
Jos negalėsime apleisti.

Išvertė JUOZAS KĖKŠTAS

Poetas ir dailininkas LYSANDRO Z. D. GALTIER, prancūzų kilmės argentinas, išaugo ir subrendo prancūzų naujojo meno atmosferoje ir įnešė į ispanų poeziją daug naujų ir vertingų elementų, išpuoselėtų ypač tos poetinės mokyklos, kurios priešaky stovėjo O. V. Milašius ir Guillaume Apollinaire.

Prancūzų kalba yra išėję šie originalios jo poezijos rinkiniai: — "ITINERAIRE, SUIVI DE REALITE DU SOUVENIR , Buenos Aires, 1936; "LUMIERE DE PAMPA", Buenos Aires, 1937; "MOT DE PASSE - DENOUMENT", Buenos Aires, 1942. Ispanų kalba — "LUZ DE PAMPA (Extension interior), Buenos Aires, 1950.

Vertimai iš prancūzų į ispanų kalbą: "32 POEMAS DE GUILLAUME APOLLINARE", Bs. Aires, 1929; "LOS ORIGENES IBERICOS DEL PUEBLO JUDIO", O. W. de Lubicz Milosz, Bs. Aires, 1935; "EL GRAN MEAULNES", Alain Fournier, Bs. Aires, 1938; "ADRIANA MESSURAT", Julien Green, Bs. Aires, 1939 ir 1947; "POEMAS", O. W. de Lubicz Milosz, Bs. Aires, 1941; "CANTICOS, SALMOS Y PLEGARIAS", O. W. de Lubicz Milosz, Cordoba, 1941; "MIGUEL DE MANARA", O. W. de Lubicz Milosz, Bs. Aires, 1947. Iš ispanų į prancūzų kalbą: "ANIMAL DE FONDO", de Juan Ramon Jimenez, Bs. Aires, 1949.

Turi paruošęs spaudai O. W. Milašiaus studiją — "LIETUVIŲ TAUTOS KILMĖ" ir dramą "MEPHIBOSETH". Yra taip pat nemažai išvertęs į ispanų kalbą lietuvių liaudies dainų.

O. V. Milašiui mirus, Lysandro Z. D. Galtier drauge su keliais kitais mūsojo poeto kūrybos draugais įsteigė Paryžiuje "Milašiaus Bičiulių Draugiją", kuriai pirmininkauja Jean de Boshiere. O. V. Milašiaus išgarsėjimas ir jo poetinės įtakos pasklidimas ispaniškajame pasaulyje daug priklauso nuo L. Galtier pastangų.

ADOMAS GALDIKAS Triptikas (1937 m. Paryžiaus tarptautinėje parodoj apdovanotas "Grand Prix")

ADOMAS GALDIKAS

WALDEMAR GEORGE

Menas[1]), kuris auga, paženklintas naujos emigracijos ir naujo egzodo ženklu, tegali būti kosmopolitinis ar bent krypstąs į kosmopolitizmą. Mums belieka pažvelgti, kokiu būdu tautinės išraiškos formos prisitaiko prie šitokios padėties ir koks yra kiekvienos šalies įnašas Europos meno koncertan.

Šiuo atžvilgiu Paryžiaus mokykla mums siūlo platų patirties lauką. Ji yra kadrų mokykla. Iš keturių pasaulio šalių atskubėjusiems menininkams ji atskleidžia meno gramatiką ir visiems bendrą kalbą. Lenkai, rusai, italai, ispanai naudojasi šita kalba. Jie ją pritaiko prie jiems įgimtų reikalavimų ir prie savitos meninės išraiškos. Toks Chagall, Soutine[2]), Picasso, toks Gris nebūtų niekados pasiekę universalumo, jeigu jie nebūtų buvę persunkti prancūziškos dailės. Jie būtų likę tuo, kuo daugelis jų tautiečių tebėra: provincijos menininkai. Mes galime pripažinti, kad Prancūzija nūdien vaidina tą patį vaidmenį, kaip senoji Roma kadaise. Ji padeda brolių tautoms susirasti jų tikrąjį mastą. Ji bendradarbiauja jų subrendime.

Paryžiaus mokykla tēra, deja, pēdsakas to, kuo ji buvo kadaise. Tačiau ji turējo savo herojišką laikotarpį ar bent jau savo aukso amžių. Ilgus metus, prieš pirmąjį Didįjį Karą, mažosios Monparnaso kavinės ir vienas iš jaukių Montmatro kabaretų buvo moderniosios tapybos centrai. Jose išdirbamos naujos teorijos. Montmatre Matisse'o akademija sutelkia beveik išimtinai vokiečių ir skandinavų dailininkus. Jie taps fovizmo pranokējais tolimose vidurio ir šiaurēs Europos šalyse. Ekspresionistų mokykla gims iš šitų Matisse'o pamokų, — kurių pagrindu buvo įmama gryna spalva, — ir iš Muncho ieškojimų, šio didelio norvegų dailininko, taip mažai, per mažai pažįstamo Prancūzijoje.

Ant parko suoliukų, prie Dievo Motinos katedros, švedų Nils Dardel šalia atpažįstame Isaak Grunewald. Kitur vēl regime Allandy — svajingą, neramų ir lyg atitrūkusį. Jis atvyksta iš Balkanų, per Miuncheną. Soutine gyvena Avily — iš lentgalių sukrautoj bakužēj, kuir primena senas miško pirkutes. Jis susikuprinęs, paniurusiu žvilgsniu. Modigliani, gražesnis už Di-

---

[1]) Šio straipsnio autorius yra įžymus prancūzų meno kritikas. — Red.

[2]) Soutine, žymus Prancūzijos dailininkas, gimęs Lietuvoje.

jonizą, apžėlusia krūtine po aksomo švarku, mainikauja savo piešinius į vyno stiklą. Chagall sapnuoja vienišas. Išnarplios jisai pusiausvyros ir svorio dėsnius? Paliks jis savo krėslą Rotondoj ir pasikels į aukštumas, kaip jo tapomi, rėžiami ir paišomi personažai?

Mes klausiame savęs, ko pasisavinti suplaukia Paryžiun ir Prancūzijon tie užsidegę, pažinimo ištroškę maldininkai, skubantys iš arti pamatyti moderniojo meno korifėjų? Daugumas jų būdavo beturčiai. Kai kurie net skurdžiai. Jie atvykdavo pas mus su keletu skatikų kišenėje, kukliu ryšuliuku rankoje. Aš pažįstu keletą, kurie, nelaukdami nė valandėlės, nepailsėję, skubėdavo į Luvrą ir ten likdavo ilgas valandas, susimąstę ties Delacroix "Kryžiuočiais", ties Courbet "Laidotuvėmis Omane", ties neramia Manet "Olympia". Betgi vieni tapybos šedevrai nepateisintų šito Paryžiaus potraukio svetimtaučiams dailininkams. Berlyno ir Londono rinkiniai, Vienos ir Madrido nėra menkesni, kaip Luvro.

Mūsų svečiai Senos pakrantėse atrasdavo tam tikrą nuotaiką, kuri skatino jų augimą. Taip pat jie čia rasdavo palankumą ir supratimą, kurio veltui jie būtų svetur ieškoję. Be abejo, tam tikri sluogsniai jiems būdavo nesvetingi. "Salon de Bouquereau" — pasak Cézanne'o — jiems buvo neprieinamas. Bet Signac juos priimdavo išskėstomis rankomis. Pas "Nepriklausomuosius" jiems atsirasdavo vieta šalia Derain'o, Matisse'o, Vlaminck'o ir Raoul Dufy. Pasivaikščiojimas Paryžiaus gatvėse, pradedant Madeleine aikšte, kur Felix Fénéon, Berheim galerijos direktorius, išstatęs dešimt Seurat paveikslų, iki Lafayette gatvės, kur Durand-Ruel ir Ambroise Vollard karštligiškai lenktyniaudavo rinktiniais Renoir'o ir Degas, Pissarro ir Manet paveikslais — toks pasivaikščiojimas būdavo jiems visiems įkvėpimo ir žinių šaltinis, kitaip našus, nei darbingas semestras, praleistas Franz Stucko akademijoj Miunchene. Paryžius didžiuodavosi nepažįstąs rasinio ir religinio skirtumo. Jauni paveikslų pirkliai ir tapybos mėgėjai, toks Leo Stein ar W. Uhde, knisdavosi po atelier, bejieškodami jaunų dailininkų. Lenktyniavimo dvasiai padedant, brendo talentai.

Civilizacija yra tam tikras gyvenimo būdas. Prieškarinis Paryžius pasiūlydavo svetimšaliams ne tik galimybę prasimušti, bet taip pat derlingą ir kūrybišką imlumo nuotaiką, gal vienintelę meno istorijoje.

Adomas Galdikas seka iš tolo ir netiesiogiai Paryžiaus mokyklos pažadintus sąjūdžius. Gimęs Lietuvoje 1893 metų spalio 18 d., jis studijuoja Barono Stieglitzo Dailės Mokykloje — Petrapilyje. Ją baigia revoliucijos išvakarėse, 1917 metais. Be abejo, caro Rusija nebuvo aklinai užsivėrusi gaiviai prancūzų kultūros įtakai. Tam tikras srovių skaičius išraižo tuo metu rusiškąją dailę. Akademinė vokiečių įtaka aiškiai mažėja. Kai vieni realistiniu stiliumi traktuoja iš liaudies gyvenimo pasiimtas temas ir meną palenkia politinei ir socialinei tarnybai, Sergiejaus

A D O M A S   G A L D I K A S

Gimė 1893 m. Mosėdyje — Žemaitijoje. Dailės studijas baigė 1916 metais Barono Stieglitzo Meno Akademijoje Petersburge. Dailininkas savo kūryba reiškiasi tapyboje, grafikoje ir teatro dekoracijoj, kurių parodas Paryžiuje surengė 1931 ir 1948 metais. Kaip grafikos profesorius, dėstė Kauno Meno Mokykloje nuo 1923 iki 1944 metų. Galdikas yra iliustravęs pirmąsias nepriklausomoje Lietuvoje išleistas knygas ir paruošęs projektus pirmiesiems popieriniams lietuvių pinigams. Dailininko paveikslai yra įsigyti Luksemburgo muziejaus Paryžiuje. Galdiko monografija, paruošta Waldemar George, išleista Paryžiuje. Pasaulinėje parodoje Paryžiuje 1937 metais dailininkas už išstatytus kūrinius yra gavęs didžiąją premiją ir aukso medalį. Nuo 1948 metų A. Galdikas sėkmingai dirba Paryžiuje BALFO pirmininko kan. J. Končiaus dėka, kurio rūpesčiu buvo paskirta dailininkui stipendija. Nuolatinei stipendijai nutrūkus, dailininką parėmė jo buvęs mokinys A. Puida, gyvenantis Kanadoje.

Žinomame anglų meno žurnale "The Studio" 1950 m. liepos mėn. numeryje apie Adomo Galdiko kūrybą buvo įdėtas straipsnis ir vieno darbo reprodukcija.

Diagilevo įkurtas "Mir Iskustva" stengiasi užmegzti ryšį su Prancūzija. Kai kurie jo nariai studijuoja impresionistus, Van Goghą, fovistus ir kubistus — Ščukino rinkiniuose Maskvoje. Ščukinas ir Morozovas yra vieni iš pirmųjų,

ADOMAS GALDIKAS — PAVASARIS (TEMPERA)

pirkę Pierre Bonnard, Maurice Denis, Derain'o ir Braque'o kūrybos. Vienas iš jų pasiūlo Matisse'ui atvažiuoti į Rusiją.

Iš kitos pusės, Diagilevo grupės dailininkų tarpe atsiranda posūkis į tautosaką ir neo-archainę išraišką. Atkreipiamas dėmesys į ikonų paveikslus, kurių sintetiniu piešiniu gėrėjosi Matisse. Dekoratoriai ir kostiumų žinovai tokiu būdu atranda naujus akiračius. Priešingai, dailininkai patenka akligatvin. Rusų menui ligišiol nežinomas perspektyvas atvērē Valet'o ir Carreau grupės, priklausančios Cezanne'o mokyklai, supremistai bei konstruktyvistai, išeinantys iš kubizmo ir pasiekią logiškų išvadų.

Įvairiaspalvis kūrėjas Adomas Galdikas negalėjo nepažinti šitų gausių linkmių. Baigęs studijas, jis pradeda ilgą kelionę. Jis lanko Švediją ir Vokietiją, Italiją ir Prancūziją. Tačiau jį traukia jo paties kraštas. 1918 metais Lietuva, kuriai per ištisą šimtmetį buvo išplėšta jos nepriklausomybė, tampa vėl savarankiška valstybe, savo likimo šeimininke. Ji stengias pagrįsti savo kultūrą istoriniais pagrindais. Tam ji suranda šaknis savo kalboje, vienoje seniausiųjų pasaulyje, savo dainų įvairume, taip gyvai išlikusių liaudyje, legendose, tautiniuose šokiuose, tautodailėje, poezijoje ir muzikoje. Jaunoji Lietuva nenusigręžia nuo Vakarų. Ji bendradarbiauja su jais tiek, kiek jos padėtis jai leidžia. Tačiau pirmoje eilėje ji stengiasi iškelti savo asmeniškumą ir savitumą. Ji pasineria savęs pačios ieškojiman.

Adomas Galdikas taps tautiniu jos dailininku. Jeigu jis ir nepriima senobinių ir regionalinių formulių, jis giliai įsisąmonina savo uždavinį ir ryšį su savo kraštu. Koks būtų įsakmus begimstančios valstybės noras sulydinti visas krašto pajėgas, jokia valstybinė akis nekontroliuoja Galdiko darbo. Jeigu jo kūriniai atitinka mažos respublikos ideologiją, tai tik dėl to, kad jojo estetika ir polėkiai nėra klajojančio riterio, o kaimo žmogaus, kurio menas paliečia mus svaigiu dirvos kvapu. Šis menas nėra skeptiško virtuozo žaismas, nei nieko neveikiančio mandarino prasiblaivymas, kuris dirba tik snobų ir mokslinčių elitui. Ne, jis paklusta būtinybei. Čia

ADOMAS GALDIKAS PAVASARIO KELIAS (TEMPERA)

pats menininkas pavirsta bendrojo žodžio nešėju. Jo kūryba pro savąjį sapną ir nerimą įrašo užslėptą valią ir troškimus per ilgai užslopintos tautos, kuri sugrįžta prie savųjų šaltinių ir savojo kelio.

Lietuvos kraštas, vėlai priėmęs krikščionybę (14 šimtmetyje), liko ištikimas senajai pagonių mitologijai ir kraujo ir žemės tikėjimui. Laumės švaistos jos beržynėliuos. Vaiduokliai vaidenas jos kaimuose. Ūkio darbus lydinčios šventės turi simbolinę prasmę. Senieji dievai, pavirtę globėjais ir šventaisiais, tebesaugo jos žmones. Lietuva įmato, jog tokia dalykų būsena anaiptol nėra tamsumo ir atsilikimo ženklas, kuris stabdo progresą, o priešingai — jį sustiprina tautos vienybe. Jos etnografai, kalbininkai, poetai, muzikai ir dramaturgai rieškučiomis semiasi iš liaudies lobyno. Jie jį išsaugo, tuo pačiu metu jam suteikdami gyvybinių syvų. Tačiau *išsaugoti* šitų užsidegusių žmonių akyse nereiškia: mėgdžioti protėvių būdą. Jiems rūpi ne perkeisti kraštą į milžinišką muziejų po atviru dangumi, bet įsąmoninti jo gyventojams jų savitumą. Taip užsibrėžtas tikslas bus visados saugomas atstatymo ir atgimimo darbe, kurį pradėjo, jei neįvykdė, Lietuvos valstybininkai.

Adomo Galdiko gyvenimas ir kūryba puikiai pavaizduoja šitą sintezės pastangą, vykdomą jo tautoje. Kaip grafikos profesorius, jis formuoja menininkus, kurie yra ne tik geri išpildytojai, bet, pirmoje eilėje, vyrai, moką apginti savo individualybę. Galdiko kūryba papildo jo pedagoginį darbą. Jis dalyvauja lietuvių parodose kaip Lietuvoje, taip ir Estijoj, Čekijoj, Prancūzijoj ir Amerikoj. 1931 metais jis atidaro vienoje Paryžiaus galerijoje savo kūrybos apžvalginę parodą. 1937 metais parodoje jis gauna pirmąją premiją už paveikslą "Lietuva" ir aukso medalį už "Šarūno" dekoracijas. Jo veikalų yra Kaune, Vilniuje, Rygoje, Paryžiuje — Užsienio Mokyklų muziejuje.

Jo užsimojimų sparnuotumas slypi tiek temų pasirinkime, tiek jų traktavime. Kaip Gauguinas, jis bėga ar stengiasi bėgti nuo civiliza-

cijos, kaip ją supranta akademijose. Jis sugrįžta ne vaikystėn, bet prie rūpintojėlių, išskaptuotų nežinomų dievdirbių rankomis. Gauguinas gėrėjosi bretonų kalvarijomis. Koplytėlės, kurios puošia ar bent puošė prieš keletą metų pakeles, Galdikui tarnauja kelrodžiu. Jis myli jų pirminį charakterį, jų grubų apipavidalinimą, jų pirmapradį aspektą ir jų primityvizmą. Tačiau jis jose atspėja kitką, negu tik vertybes, galinčias atkreipti dėmesį viskuo atsibodėjusios ir dekadentiškos publikos.

Jis įsiskverbia protėvių dievų žavesin ir jų paslaptin. Tačiau šis įsigilinimas nesukausto jo ieškančios dvasios. Žmogus, priklausantis vyresnei nei Galdikas kartai, nebebūtų sugebėjęs įvertinti šitų naivių dievukų, šitų archainių vaidinių. Modernus menininkas ir lietuvis kūnu ir dvasia, Adomas Galdikas juose atidengia savo paties patirties atbalsį. Jis jais naudojasi kaip išraiškos priemonėmis, tačiau juos perkuria. Jų figuratyviniai duomenys pasiduoda geometrinio stiliaus kompozicijoms, veržliam schematiškumui. Gotinė dvasia, "tamsiųjų amžių" liekana čia lenktyniuoja su konstruktyvine kubizmo dvasia. Jo veikalai iš vienos pusės aiškiai monumentalūs, primena sienų dekoracijas ir vitražus. Paviršiai čia yra atitverti. Formos apibrėžtos juodais brūkšniais. Tonai išdėstyti plačiomis dėmėmis. Kai kurie panašūs į pigmentinių spalvų mozaikas. Ir keista, mes pastebime, kad jie pratęsia, vis ją atnaujindami, intymią tautodailės dvasią, kurią Galdikas padėjo iškelti į jai atitinkamą plotmę.

Sustokime čia akimirkai: negalima paneigti, kad etnografija ir archeologija yra davusi mūsų laikotarpio menui galingą akstiną. David ir Ingres studijavo antikinius reljefus ir vazų tapybą. Taip pat žinome, kokį svarų vaidmenį vaidino Afrikos menas kubistinės tapybos pradžioje.

Adomo Galdiko tautodailės tradicijų dienos švieson iškėlimas neturi mokslinių nukariavimų objektyvumo. Tai tikėjimo aktas.

Savo kaimo namuose, kuriuose jis rinko savo paveikslus, Galdikas gyvena visai arti daiktų; jo būtis čia yra patriarchalinė, grubi žemdirbio būtis. Jo pasakojimai apie tą laikotarpį primena pirmuosius "Pono Tado" puslapius. Kaip Adomas Mickevičius, taip ir Adomas Galdikas žiūri į jį supančią aplinką ir prikelia atminimus. Jis žino dainas ir poringes tautos, pamilusios pasakas. Jis jų žino begales. Jis bendrauja su gamtos gaivalais. Miškiniai ir laumės neturi paslapčių tam klajūnui, kuris toli nuklysta mėnesienoje, lazda ramsčiuodamasis. Jis myli kaimiečius. Jis kalba paukščiams, kurie girdi jo žodžius. Kaip Merlinas-Žavėtojas, jis maitina laukinius žvėris. Šis dailininkas nėra šio pasaulio.

Kokie bus jo peisažai? Jis neturi gamtos atžvilgiu impresionistų dailininkų receptyvinės laikysenos. Jis persunkia daiktus savuoju aš. Jo lyrizmas yra gimusio regėtojo lyrizmas, persunktas romantizmo syvais. Jo gryčios smailiais stogais, įsiknisusios į žemes, knižděte knibžda nuo mažųjų kaukų. Va, lietuviškas kaimas: lygumos, kiek akys užmato. Jose tūno grubiai aptašyta tvora apjuosta sodyba, tarsi per galingas ištvermės liudijimas. Klausiam savęs, ar neišsako dailininkas savo peisažų, poezija, kur dangus žemas ir pilkas, savojo krašto dalios? Kiekvienu atveju jis jais išreiškia susimąsčiusį ir liūdną jo grožį. Jis atkuria jo bruožus ir nuotaiką.

Žemės dailininkas, Adomas Galdikas užmezga pokalbį su medžiais, kurio pėdsaką mes atrandame daugelyje jo drobių ir piešinių. Kaip Coros ir Théodore Rousseau, jis turi jų dvasios raktą. Tačiau jo elgsena su augalais nepanaši nei į chirurgo nei į anatomo. Medžių poezija jį vilioja ir jį pavergia. Ir jis sugauna šakų lingavimą ir stebi medžių šlamėjimą kristalinėje ryto šviesoje. Jo ąžuolai, vėjų užlaužti, rodos, suskamba keistu skambėjimu, darniu ir tolimu, lyg Eolo arfos.

Antrasis pasaulinis karas išbloškia Adomą Galdiką iš Lietuvos. Jis atsisako nešti užpuolikų jungą, kurie užgrobia jo kraštą, jį griauna ir išsunkia iš jo žmogiškumo substanciją. Jis netenka savo vietos ir viso turto. Jo veikalai išblaškyti. Iš vienos tremtinių stovyklos jis atvažiuoja į prancūzų okupacinę zoną ir apsigyvena Freiburge. Tuojau jis pradeda darbą. Eina paveikslų parodos Freiburge (1946, Tiubingene (1947) ir Paryžiuje Durand Ruel galerijoje 1948 metais.

Lietuva prislėgta. Galdikas — žmogus, išrautas iš savosios žemės. Nūn jis prisiglaudęs Paryžiuje.

Jis žino, kad žmogus neišbėgs iš savo likimo. Tačiau jis nepajėgia atsisakyti neišmatuojamo savo atminimų lobio. Be abejonės, jis, kaip ir daugelis kitų palikusiųjų savo kraštą, liūdi jau nebesančių brangių daiktų. Tačiau ir netekęs materialinės gerovės, jis išsaugoja galią mylėti. Jis žvelgia į gamtą užkerėtomis akimis. Jis atranda joje nežinomus aspektus. Jis atsisako savo jaunystės plastinio simbolizmo. "Meno objektas yra pasigėrėjimas" — sakydavo Poussin. Dabar Galdikas traktuos tapybos kūrinius kaip reto vizualinio džiaugsmo versmę.

Ar šitie Reino srities peisažai tebeturi sielą? Ar kviečia jie tiktai susimąstyti? Tai spalviniai chromatiniai ritmai, begalinės įtampos. Kadaise menininkas stebėdavo gamtovaizdį, kaip dramatinės akcijos rėmus. Šiandien jis jame temato atkarpas ir tonus, kurie pratrūksta kaip vargonų giesmė ar ugnys. Jis padaugina savo metų laikų vizijas. Nors ir praplėsdamas siužeto ribas, jis skrupulingai vengia dekoratyvinio efekto. Jo įtikinimo galia yra tokia stipri, jog neieškodamas figuratyvinės pagalbos ir neperpindamas motyvų, jis spontaniškai sukuria pavasario įspūdį savo žydinčiais medžiais, arba rudenį — žalių, auksinių ir vario spalvų simfoni-

jomis. Nors jo paveikslai neturi jokio panašumo su impresionistų, tačiau jis kartoja po keletą sykių tas pačias temas ir jas rodo įvairioje šviesoje. Jo samanos ir spinduliuojantys skynimai sudaro nuosekliai besirutuliojančius ciklus.

Galdikas yra kaip muzikas, kuris savosna kompozicijosna įveda daug variantų, visuomet išsaugodamas harmoninės linijos vientisumą. Jo linijinė struktūra pranyksta. Spalva pamažu tampa vieninteliu konstruktyviniu elementu. Ji žaidžia formomis, lyg ji viena tebūtų tikrovė. Ji jas įsunkia ir jas perkeičia.

Šis perėjimas iš vieno stovio į kitą ir šis pasikeitimas nėra pripuolami. Jie pavaizduoja dailininko santykį su pasauliu. Jie yra jo išsilaisvinimo ir jo atsipalaidavimo ženklai.

Ar Galdikas pakryps į abstrakciją ir ar užmegs ryšį su konkrečiais faktais? Neatsisakydamas savo paskutiniųjų nuveiktų darbų, nesugrįždamas atgal, jis reaguoja prieš meną, kuris tėra vien betikslės dvasinės pratybos. Atvykdamas į Vokietiją, vėliau Prancūzijon, jis buvo nevilties pagautas. Jis bėgo nuo išviršinio pasaulio. Jis ieškojo prieglaudos sapne. Jis tapė svajones. Dabar jis po truputį atranda pusiausvyros tašką. Jo spalvos įgauna svorio. Jos atsipalaiduoja savo fiktyvinio pobūdžio. Galdikas sugrįžta prie jam artimų gaivalų. Regėjimai atsiranda tarp jo drobės ir pasaulio, į kurį jis žvelgia. Ile de France dangus miglomis apsikloja, Reino krantai išnyksta. Jis vaizduoja regėjimų peisažą, kurį jis pats vadina "Trimis Kryžiais", ir kuris yra skirtas Lietuvai. Istorikas Baltrušaitis jį vadina Golgota. Pro spindinčių tonų sruvenimą, Galdikas sugrįžta tan dvasiškuman, kurį jis buvo paaukojęs arabeskų ir dėmių ieškojimui.

Piešiniai, pilni grafinės aistros, kuri nėra nepanaši į Van Gogho aistrą, atidengia naują Galdiko talento veidą. Nubrėžti tušu, jie neturi nei šešėlių nei pustonių. Vienas brūkšnys nusako peisažo planus ir iškelia pagrindinę savybę. Šis brūkšnys perbėga baltą popieriaus lapą ir jį pripildo, kaip voratinklis. Savo kartonuose Galdikas turi surinkęs tūkstančius piešinių. Šitos prošvaistės, šie akimirkos duomenys, šitos išpažintys ir šitie "dienoraščiai" yra jo kūrybinės galios liudijimai. Daugeliu atvejų, jis tapo tai, ką jis mato. Bet jis tapo ir jį užvaldančius regėjimus. Per jo vaizduotės prizmę reikėtų mums žvelgti į vietovaizdžius, įkvėptus jo kankinės tėvynės: žvejo trobelę, piemenį, prisiglaudusį prie kryžiaus, kuris laimina kaimus. Šitie apžadų kryžiai, savo koplytėlėse slepią Rūpintojėlius, negalėjo, deja, išvyti blogio.

Pakeltas į europiečių menininkų rangą, Galdikas niekados nepamiršo, kad pirmoje eilėje jis yra lietuvis dailininkas. Jis žino, kad jis geriausiai pasitarnaus Vakarams ne panaikindamas savo asmeniškumą ir tapdamas dar vienu apatridu, bet praturtindamas bendrą Europos kultūros lobyną savitu tautiniu indėliu.

Vertė *D. M. Jesaitytė.*

SESEI TĖVYNĖJE / K. GRIGAITYTĖ

Kaip žolelė maža tarp griuvėsių,
Taip stiebias viltis lūkesy,
Kad Tave kada nors dar regėsiu
Kaip savąjį veidą namų šuliny.

Tenai, kur mes girgždinom svirtį
Ir audeklus tiesėm abi,
Sugrįšiu, galbūt, tik numirti —
Taip nuneša laikas toli . . .

Kaip pienės papurusios pūką
Išsklaidė mus vėjai Rytų.
Kokiame kelyje suklupus
Apraudi dienas savo Tu?

Aklieji juk praregi kartais —
Tokia yra Dievo valia.
Regiu aš Tave vis prie vartų
Bestovint balta skarele.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

KNUT HAMSUNO MIRTIES PROGA

Gražiai atbaigtų asmenybių, pastovių paminklinių statulų, tautinių paminklų literatūros istorijoje ieškotojai šių metų vasario 19 d. giliai atsiduso ir apgailestavo, kad tos dienos liūdna žinia — Nobelio premijos laureato Knut Hamsuno mirtis — nepasiekė jų prieš 13-14 metų. O kaip tą dieną gailėjosi jo gimtoji Norvegija, kad 92 metų sulaukęs jos dainius senelis mirė per vėlai. Ne, ilgo amžiaus Hamsunui niekas nepavydėjo, bet niekas negalėjo užmiršti 1940 m., kada jis, Hitleriui siautėjant jo gimtoje žemėje, ragino savo tautiečius nesipriešinti vokiečiams. Nuo to laiko jis pasidarė krašto išdavikas, o po karo apie didįjį dainių buvo taip tylu, kaip Anykščių šilelyje. O buvo laikas, kada norvegas žvejas savo laivus, ūkininkas savo galvijus jo didvyrių vardais vadino. Laikas yra kerštingas.

Margas buvo Knut Hamsuno gyvenimas. Gimė jis 1859 m. rugpjūčio 4 d. gražioje Gudbrandsdaleno provincijoje. Jo tėvas buvo ūkininkas ir siuvėjas. Tarp šiaurinės Skandinavijos ūkininkų tai labai paprastas reiškinys — kalnų žemė viena neišmaitina, reikia turėti ir šalutinį amatą.

Pirmąją savarankišką duonos kąsnį Hamsunas užsidirba, stovėdamas porą metų pardavėju krautuvėje. Paskui jis pasidarė mokytojėliu, o po to sekė kiti amatai — važinėjo po kiemus ir kaimus, pardavinėdamas smulkias prekes, buvo batsiuvio gizeliu, policininko pavaduotoju, darbininku prie kelių. Iškeliavo į Ameriką. Bet po poros sunkių metų vėl grįžo 1884 m. atgal. Grįžęs rašė feljetonus, skaitė paskaitas. Po metų vėl grįžo į Ameriką, kur, tarp kitko, buvo ir arkliu traukiamo tramvajaus konduktorium lietuviams taip gerai pažįstamoje Halstead gatvėje. Minneapolyje jį žmonės labai mėgo kaip žurnalistą. 1888 m. jis vėl grįžo namo ir apsigyveno Noerholme, netoli Grimstado, Soerlando provincijoje, ir pradėjo "gyventi" kaip rašytojas. 1920 m. jam buvo paskirta Nobelio premija, pirmoj eilėj už romaną "Pasėlis". Ir taip bėgo metai be didelio triukšmo ... Bet atėjo 1940 m., kada jis be jokių kompromisų pagarbino diktatorių ir savo tautos naikintoją, užsitraukdamas visos tautos neapykantą. Karui pasibaigus, ir jį ištiko Petaino likimas — tik Norvegijos teismas buvo švelnesnis "Pasėlio" dainiui. Hamsuno nepasmerkė nei sušaudyti, nei ištremti ligi gyvos galvos: jis nubaudžiamas pinigine pabauda ir kurį laiką laikomas namų arešte vienoje senelių prieglaudoje. Bet paskui jam vėl leidžia sugrįžti po savo stogu, sugrįžti mirti savo aplinkoj. Akys ir ausys buvo jau anksčiau su juo sutartį pabaigę ir jau nebetarnavo, bet sąmonė liko šviesi ligi paskutinės valandos, kada jis amžinai užsnūdo savo namuose Noerholme.

Savo debiutiniame romane "Bade" Hamsunas pasakoja apie savo jaunystės sunkius metus. Bet pasauliui jis nepateikė čia nei neturtingo darbininko berniuko iš Nordlando, nei nepavykusio emigranto Amerikoje, nei be šaknų ir išalkusio bohemos Kristianijos (tada Oslo taip vadinosi) saulės kepinamose, akmenimis grįstose gatvėse. Ne — arenon išeina vienišas, pašaipus keleivis. Vaizduodamas badą, jis visai nenorėjo kokio nors socialinio pasipiktinimo sukelti. Badą jis, kaip kokį smuiką, padėjo sau po smakru ir, juo grodamas, norėjo pats save nuvyti nuo tos brutalios tikrovės. Jis buvo persirengęs kunigaikštis, kurs badą kentė tik dėl malonumo, jis buvo vienas iš tų "bajoriškų" charakterių su antžmogio manieromis, įtemptais nervais ir žvilgsnyje tykojančia isterika. Tai vis labiau ir labiau darėsi kasdienybe Europos literatūroje, 19 š. prie galo artėjant.

Ir visoje eilėje kitų knygų, kaip "Panas", "Viktorija", "Misterijos", "Vienuolis Wendtas" ir kitose, sutinkamas tas pats keleivis, tik vis kitaip persirengęs. Jis bėga nuo žmonių, svajoja apie kilmingas, egoistes moteris, jis yra romantinis meilužis, neslepiąs ir sadistinių bruožų, kurie jo bendralaikiams net plaukus šiaušdavo. Tik bado smuiką jis dabar pakeitė Pano fleita, gilesnį kontaktą jis dabar pajuto tik su savo šunimi ir gamta.

Knut Hamsunas jau ir anksčiau nelabai su kuo skaitydavosi. Jo satyros kaip subrinkusiais viržiais perdroždavo miesto "civilizaciją", valdininkijos imperiją, amerikonizaciją, turistinį apkvaišimą. Per pirmąjį pasaulinį karą jis parašė "Pasėlį", kur jau kaip reikiant pasirodė visuomeniniu mąstytoju. Selma Lagerloef, ta proga jį sveikindama, jam rašė: "Kai kunigaikščiai ir tautos mirtimi ir gaisrais norėjo laimėti sau kraštų ir didžių turtų, tu leidai paprastam darbo žmogui su kirviu ir žagre pasiekti garbingiausių rezultatų, kokius tik plunksna līgi šiol pajėgė pavaizduoti." Gamta buvo toji motina, pas kurią pakvaišę žmonės bėgo, ir tik prie jos krūtinės jie galėjo vėl sau sveikatą sugrąžinti. Tas ankstyvesnysis asocialus vagabundas buvo suliedytas ir perlietas į Izaoką, naujakurį žmogų tyrlaukiuose, visai be mokslo, bet giliai giliai į žemę įsiraususiomis šaknimis. Eidamas savo stipriu žingsniu ir palinkęs, Izaokas nugalėjo visą literatūrinį pasaulį, iškovojo

savo kūrėjui Nobelio premiją ir dar labiau sustiprino tą neišpasakytą Vokietijos prisirišimą prie jo, o tatai — o kas galėjo tikėti! — kaip tik ir buvo meisterio didžiosios tragedijos prologas.

Bet Hamsunui greit nusibodo Izaokas. Jo naujų knygų herojus buvo Augustas pasaulio apiplaukėjas.

Savo jaunystėje Hamsunas skaitė Nietzsche, kurio antžmogis ėjo šalia jo ilguose pasivaikščiojimuose. Jis ėjo ir jo kūryboje, jis žavėjosi juo. Jo didžiausias nusivylimas gyvenime buvo tai, kad tas antžmogis kūno pavidale pasirodė per vėlai. Tokį jis vaizdavosi jį, tokiu jo akyse buvo Hitleris. Vargšas senelis Hamsunas, geriau būtų buvę, kad jis tą savo nusivylimą būtų į grabą nusinešęs! Sakyti galima, ką nori, bet oportunistinių tikslų Hamsunas neturėjo, pagaliau, jis nieko nenusimanė ir apie politiką, nieko ir apie visuomeninį gyvenimą. Politiniame gyvenime jis buvo mažas vaikas, bet užsispyręs

Literatūrinis genijus įklimpo į politinę makalynę, apie kurią jis nė žaliausio supratimo neturėjo. Teismas... Senelių prieglauda... Iš prieglaudos, jau devintajam kryželiui besibaigiant, jis į pasaulį paleido paskutinį savo veikalą "Užžėlusiuos takuos", kur jis pasakoja savo gyvenimą po 1945 m. taikos. Ir čia jis toks pat, kaip ir "Bade". Neturtingas ir apskaras sėdi jis čia, kaip ir prieš šešiasdešimt metų. Į kambarį įeina gailestingumo pagauta slaugė ir paduoda jam truputį vilnonių siūlų. Mat, ji pastebėjo, kad senelis ado savo kojines siuvamosios adatos siūlais. Senasis kavalierius atsako: "Ką gi, pasirodo, kad aš vis dar neišmokau kaip reikiant". Jis užtikrina, kad pakankamai turįs vilnonių siūlų, jis tik nežinojęs, kad kojinėms adyti jie vartojami. Tikra hamsuniško išdidumo scena. Ką senelis Hamsunas manė sakydamas "... aš vis dar neišmokau kaip reikiant", niekas nežino. Bet jis ligi paskutiniųjų išlaikė savo kaukę, tas meno triumfatorius, ir savo senyvame amžiuje sugebėdamas kaip reikiant suvaldyti stygas, sujaudinti, net truputį šiurpus savo nepasikeitime. Antžmogio sultys dar nebuvo išlašėjusios. Ligi pat galo jis išliko vagabundas, jūrininkų ir miško kirtikų draugas.

Nors Knutą Hamsuną palaidojo visai tyliai, nežymiai, be pompos ir žemiško blizgesio, kaip kad paprastai nebūna didelius žmones laidojant, bet toje numylėtoje tėvų žemėje jis bus didelis ir nemirštamas — ir kaip dainius ir kaip norvegas... Kas, ar ne Hamsunas davė norvegų literatūrai naują kalbą, naujas spalvas, ar ne jis atnaujino norvegų jausmus, ar ne jis įkūnijo šiaurietiškąjį genijų, pavasario ir vasaros genijų, rečiau rudens ar žiemos. Jo užburiančioji jėga nemirė su juo, ji kada nors vėl sugrįš. Hamsunas padarė Norvegiją sava provincija poezijos karalystėje, kurioje ilgėjosi žmonės iš visų pasaulio kampų kampelių. Kur rasi kitur tokią mielą, malonią, tokią laisvą, tokią savarankišką vienumą, kaip Hamsuno personažuose, nežiūrint, ar jis buvo keleivis po žvaigždėtu rudens dangum, ar naujakuris miške, ar senelis prieglaudoje... Kur kitur rasi tokį vyrišką būdą, jei ne jo herojuose. O kas gali taip jautriai, bet kartu taip išdidžiai mylėti, kaip "Pano" ir "Viktorijos" didvyriai. O toji graži, didinga, nesužalota gamta, baltais kalnynais apvedžiota, kuri nekartą kalbėjo apie žemiškosios laimės pamatus: "Prasideda ruduo, miške visai nutyla, šį vakarą užtekės mėnuo ir žvaigždės, viskas tvirta, nepajudinama, pilna draugiškumo, tikras glėbis. Čia žmonės turi laiko pailsėti viržynuose, pasidėję ranką po galva".

Hamsunas vaizdavo geriausius norvegų būdo bruožus. Niekas taip gražiai nenutapė Nordlando provincijos, kaip jis, iš kur jis buvo kilęs. Jis buvo vienas iš didžiųjų Norvegijos patriotų. O tas tragiškas nesusipratimas pačioje senatvėje neprivalo užtemdyti jo didingos kūrybos — ji pasiliks šiaurės kultūroje, kaip kad pasilieka tie kalnynai, apie kuriuos jis tiek daug kalbėjo.

Juozas Lingas

ISPANŲ POETAI APIE KŪRYBINĮ PATYRIMĄ IR POEZIJOS TEMATIKĄ

Savaitraštis "Correo Literario" buvo paskelbęs ankietą, nukreiptą į įvairių sričių menininkus: poetus, dramaturgus, beletristus, esejistus, dailininkus, meno ir literatūros kritikus, filmų režisierius bei scenarijų autorius ir t. t. Klausimai lietė ispanų meno ir literatūros aktualias problemas.

Poetams, dramaturgams, beletristams ir dailininkams buvo duoti du klausimus: 1. Ką iki šiol esu sukūręs; ar esu patenkintas savo darbais; kaip galėčiau apibūdinti ligšiolinę savo kūrybą? 2. Ką veiksiu ateity; ar patyrimas turi įtakos mano orientacijai ir siekiamiems meno tikslams; kokį naują veikalą ruošiu, kokia, mano nuomone, turėtų būti šių dienų ispanų poezijos (novelės, dramos, dailės) tematika?

Ankietoje dalyvavo daug žymių senesniosios ir naujosios kartos ispanų poetų, beletristų, dailininkų, dramaturgų ir kitų. Didelio laikraščio formato 14-kos puslapių specialus "Correo Literario" beveik visas buvo skirtas atsakymams į ankietą.

Negalėdami plėstis į visas meno sritis, susipažinsime tik su poetų atsakymais, ypač į antrą ankietos klausimą, kur kalbama apie jų kūrybinius užsimojimus, kūrybinio patyrimo įtaką meninei orientacijai ir apie naujosios ispanų poezijos tematiką.

Ankietoje dalyvavo, tarp kitų, šie poetai: Luis Rosales, Luis Felipe Vivanco, Jose Maria Valverde, Jose Garcia Nieto, Jorge Blajot S. J. ir Leopoldo de Luis.

Du pirmieji (Luis Felipe Vivanco ir Luis Rosales) nepriklauso, tiesa, pačiai jaunajai ispanų poetų kartai. Abu jie į poezijos areną buvo išėję dar prieš 1936 metus ir tais metais prasidėjusią sunkią ispanų literatūros krizę. Pirma Luis Rosales poezijos knyga — "Balandis" (Abril) — išėjo 1934 m. Luis Rosales drauge su Luis Felipe Vivanco, broliais Panero ir Dionisio Ridruejo priklauso poetų grupei, jau tuomet stipriai pasisakiusiai prieš tą kartą, kuri atėjo po antrojo ispanų poezijos "aukso amžiaus." Kaip žinome, stipriausi ano "aukso amžiaus" atstovai buvo Unamuno, Machado ir Ramon Jimenez. Jaunieji sukilo prieš "pounamuninės" kartos įneštą "poezijos nužmoginimą", "poezijos elementų suskaldymą" ir panašiai. Tų "maištininkų" pirmosiose gretose žengė nepaprastai aktyvūs ir kūrybingi Luis Rosales ir Felipe Vivanco. Su jais ėjo taip pat Damaso Alonso.

Poetų atsakymai į "Correo Literario" paskelbtą anketę mums duoda progos geriau pažinti jų autentiškąjį poetinį credo ir kūrybinius užsimojimus.

Luis Rosales, tarp kita ko, pasisako:

"Nesu patenkintas savo kūryba, negaliu būti patenkintas ir nenorėčiau, kad kas nors būtų patenkintas savo kūryba. Pasitenkinimas stingdo plunksną... Mano įsitikinimu, poezija yra vienintelis tikro, visuotinio ir realaus pažinimo kelias. Bloga, jei rašantysis praranda nuovoką ir nebežino, kurioj jo "rašybos" vietoj baigiasi poezija...

"Aš netikiu nei patyrimo verte, nei poetiniu patyrimu. Nei poezija, nei gyvenimas nėra statomi ant patyrimo... Mūsų atvaizdas veidrodyje prieš tai, negu mes prieš jį atsistojam, nieko neatstovauja. Patyrimas mums nepriklauso. Tai nėra kažkas

tokio, kas mus nutinka. Patyrimas tai toks traukinys, kurs ateina visuomet pavėlavęs į stotį, kur mes niekuomet nebuvom . . .

"Aš norėčiau, kad galimumo ribose visos mano knygos taip skirtųsi viena nuo kitos, kaip skiriasi vieni nuo kitų visi mano metai, kuriuos iki šiol mėginau gyventi . . .

"Poezijos tema amžinai ta pati: gyvenimas prasideda rytoj . . ."

"Pavasario dainų" (Cantos de primavera), "Skausmo laikų" (Tiempos del dolor) ir "Gyvenimo tęsinio" (La continuacion de la vida) autorius Luis Felipe Vivanco sako:

"Mano siekimai visuomet koncentruodavosi apie kontempliaciją ir apie įsiliejimą į pasaulio daiktus ir akimirkas. Poetiniame žodyje aš noriu palikti emocijos aidą . . .

"Šių dienų katalikų poetų tema (ypač tų ispanų katalikų poetų, kurie yra apdovanoti sielom platesnėm už ankštas kavinių ir scenų patalpas) turėtų būti "misijų pasaulis." Ten yra lyrika ir epas, žmogaus ir pasaulio realybė (peisažas, augmenija, gyvūnija, klimatas, dangaus žvaigždynai), žmogaus veikla ir religinė transcendencija . . . Aš norėčiau reikalauti iš poetų tam tikros dozės tiesaus ir gilaus kontakto su visa šia tikrove (Tai turėtų būti kažkas panašaus į Nerudos "Canto general", ır iš tikrųjų mes jaučiame trūkumą Nerudos — tikinčiojo kataliko — ir gal aktyvaus misijonieriaus — kad galėtume jį pastatyti savo priešaky)."

Jauniausios kartos atstovas José Maria Valverde iki šiol yra išleidęs dvi poezijos knygas: "Dievo žmogus" (Hombre de Dios) ir "Laukimas" (La espera). Atsakydamas į klausimą, kokia turėtų būti naujosios ispanų poezijos keliais, poetas rašo:

"Man rodosi, jau paskutinis laikas, kad **šios dienos** poezija pavirstų į **rytdienos** poeziją ir kad ji būtų mažiau "ispaniška" siaura šio žodžio prasme; gyvendami po tų, iš kurių kilome, neturėtume būti tik gryni jų epigonai . . . Reikia pravesti naują planavimą ir revoliuciją (t. k. lingvistinę) ekspresijos srity, — ir be atodairos veržtis į bevardžius horizontus, paaukojant visą paveldėtą lengvumą, "kokybės švarumą", ligšiolinį "weltanschauungą" ir daugybę kitų dalykų ir rentų, iš kurių gyvename . . ."

Šie ir kiti autentiški pačių poetų pasisakymai daug aiškiau ir iškalbingiau į mus kalba, negu kritikų bei pašauktų ir nepašauktų "žinovų" charakteristikos ir komentarai.

J. Kėkštas

KNYGOS ir ŽURNALAI

Faustas Kirša: ŠVENTIEJI AKMENYS. Didaktiniai eilėraščiai. Išleista prel. Pr. M. Juro lėšomis. Viršelis dail. **T. Valiaus.** Brooklyn, 1951. 112 p.

Kai pažvelgi atgal, ilgas kelias veda į tas dienas, kada Faustas Kirša įžengė į lietuvių poeziją. Per visą tą laiką jis pasiliko ištikimas poezijos balsui. Ne jį vieną prieš keturiadešimt metų nešė gaivūs kūrybos ir jaunystės vėjai. Tik jis vienas iš tos kartos stambiųjų nenuklydo nuo eilėraščių meno. Putinas reiškės visur — ir dramoj, ir romane, vis grįždamas prie lyrinių versmių. Balys Sruoga išaugo į dramaturgus. Tokia pat dalia nutiko ir Kazį Binkį. Faustas Kirša nuo "Aidų aidužių" ligi "Šventųjų akmenų" nepašlydamas neša poeto krivulę, mažai tenuviliotas iš kelio.

Jo poetinį augimą atžymi du tarpsniai: viena, jisai yra "Aidų aidužių" autorius, o antra — visos vėlesnės savo kūrybos. "Aidų aidužiai" buvo lengvi ir žaismingi. Juose dainavo poetas estetas, dar nepagautas būties problemų. Grakštūs ir melodingi buvo tie jo posmai:

Vos dangaus aušra sutemo,
Siela tarė: būsiu vienas,
Tarsi ašara, kur gema
Skaidrint vienumoj blakstienas.

Vėliau jo kūryboj tokių lengvų vietų rečiau pasitaiko. Tačiau jisai jų visiškai nepraranda. Jų užtiksime ir "Giesmėse", ir "Tolumose", ir kitose jo antrojo laikotarpio knygose, kada jisai yra poetas mąstytojas. Prieš jo sielą nūn atsiveria amžinieji klausimai, visi tie užburti slėpiniai, kurie žmogų lydi nuo lopšio ligi grabo lentos. Jis savo žvilgsnį kelia dar aukščiau ir stengiasi prasiskverbti anapus. Jis ne tik metafizinis poetas, bet dažnai — ir religinis. Jisai maldos žodžiais kreipiasi į Viešpatį, jam sudeda giliausiai išgyventus savo širdies žodžius. Ir visame šiame kelyje, savo giesmėse ir himnuose Faustas Kirša pasilieka žmogus — su visais jo jausmais, troškimais, abejojimais, sielvartais ir rūpesčiais. Tiktai tas skirtumas, kad visam tam savo pasauliui jis ieško aukštesnio atsakymo, galutinio žodžio. Šiuo atžvilgiu jisai nėra vienintelis lietuvių literatūroje. Seniau buvo Motiejus Gustaitis, paskui atėjo Jurgis Baltrušaitis, savo kūryboje stengęsis atminti "amžių mįslę". Prie jų tinka ir Vydūnas. Galop šioji tradicija nesibaigė su Faustu Kirša. Alfonsas Nyka-Niliūnas savo minčiai ir jausmui išsakyti kartais pasigauna net filosofinių terminų bei stiliaus. Su šia tradicija susiliečia Vytauto Mačernio lyrika, kurioje jaučiamas įsigyvenimas ir į intelektualinį grožį. Jo išreiškimas mūsų literatūroje yra naujiena, nors Vakaruose šioji tradicija yra ir sena ir itin sėkmingai prasiveržusi paskesniųjų metų lyrikoje.

Jeigu norėtume susidaryti poetinį Fausto Kiršos paveikslą, turėtume vaizduotis jį susimąsčiusį, kiek vienišą, parymusį ties mūsų būties klausimais, juos visa savo siela išgyvenantį: "Ir būna valandų, kada tu girtas nuo idėjų" ("Švent. akmenys", 10 p.). Kai kur jisai yra lyg rūstokas, lyg kietas ar kiek mįslingas, kaip tai byloja ir patys jo knygų vardai: "Šventieji akmenys", "Piligrimai", "Maldos ant akmens", "Giesmės", "Pelenai". Savo eilėraščiuose jis nesigraibsto puošmenų, neieško efektų. Jam rūpi ne išsigražinti, bet apreikšti tai, kas jo dvasią drumsčia, kam jis atėjo į šią liūdną žemę ir šiuos neramius laikus. Jis trokšta praregėti amžinybės akimis, rasti tiesos ir meilės atsakymą.

Ilgiuos, kas žmogiška, kad mano
[veidui šviestų
Dievai iš amžių ir mintis tikriausio
[Dievo.
("Šventieji akmenys", 11 p.)

Kai kam jo žodis vaidenas kietas ir nepralaužiamas. Tačiau taip nėra. Jo giesmė nėra kokia neperžvelgiama

uola, tik ji iš skaitytojo reikalauja ilgesnio susigyvenimo, atsidėjimo ir dvasinės giminystės. Tada išryškėja tylus ir neišpuoštas jo poezijos grožis. Galop ir toje susimąstymo ir vienišumo lyrikoje pasitaiko eilėraščių, kurie atliepia "Aidų aidužių" lengvumu ir grakštumu. Randame ten ir konkrečių gyvenimo apraiškų. Kada jis šį bruožą supina su savo meditacija, jis mus apdovanoja ir džiugina tokiais šauniais kūriniais, kaip "Smūtkelis" arba "Laiškas obelaitėms".

Pagaliau Faustui Kiršai nėra svetima ne tik konkreti tikrovė, bet ir aktualiosios temos. Šiuo atžvilgiu jisai yra vienintelis lietuvių literatūroje, nes jo "Pelenai" yra geriausias mūsų satyrinės poezijos pavyzdys ir paminklas. Drauge šis veikalas atskleidžia ir naujus Fausto Kiršos talento atžvilgius: jo pastabumą dabartyje, jo plunksnos aštrumą ir taiklumą, jo sugebėjimą tikrai pasigėrėtinu vikrumu išreikšti mintį ir vaizdą.

Čia tik kelis bruožus užmetėme apie Fausto Kiršos poeziją, kuri mūsuose, deja, yra per mažai paskleidusi ir per mažai nagrinėta. Tad ir šiuo atžvilgiu Faustas Kirša stovi tartum vienas. Antra vertus, jis niekad ir nesiveržė prie minios, savo susimąstymuose kurdamas dainą ir giesmę.

Toks Faustas Kirša yra ir paskutiniame kūrinyje — "Šventuosiuose akmenyse". Jie pavadinti didaktiniais eilėraščiai, turbūt, dėl to, kad poetas jaučiasi turįs misiją — tarti savo žodį artimui, tautai ir pasauliui.

Pačioje pradžioje randame vieną iš gražiųjų autoriaus eilėraščių — "Šventas Akmuo":

Sunkus akmuo man užgulė krūtinę,
Akmuo šventasis, aukuro akmuo,
Akmuo kapų, šventovių ir paminklų,
Per ištremtį keliaujant man namo.

Kaip žiedu atlape aš akmeniu alsuoju,
Kaip meilę prarastą aš jį jaučiu širdy,
Su juo plaukiu mares, su juo keliuos [per kalnus,
Su juo mintis kovoj garbinga ir didi.

Žodžiai "aš akmeniu alsuoju" taip tinka apibūdinti Fausto Kiršos kūrybai: ji yra lyg ir kieta ar šiurkšti, bet, antra vertus, — ji gyva, ji alsuote alsuoja, nes joje glūdi autoriaus mintys, jausmai, troškimai ir ilgesiai. Savo pasaulį jis dainuoja su aiškiai jaučiama atsakomybe. Jam kūryba yra "garbė minioj, ir dovana pasauliui" (45 p.). Vaizdžiu jo pasakymu — "Geri eilėraščiai iš Dievo lūpų krenta" (48 p.). Arba štai dar poetų romantikų, didžiųjų lyrikos pranašų kartos verti posmai:

Esu aš garsas padanginio varpo,
Kurs skaldo rūką, prikelia aušras.
(64 p.)

Kaip iš ištraukų matyti, Faustas Kirša "Šventuosiuose akmenyse" pasilieka ištikimas susimąstymų, prasmės ir gelmės ieškojimui. Jis stovi prie amžinųjų klausimų, nors nepraeina tylus ir pro šią dieną. Kaip seniau, taip ir dabar jis neretai yra šaunus susintetintuose pasisakymuose:

Bet tu liksi kaip žiedas saulėj, [aukštumose,
Tik vienuma žydės iš žodžio ir iš [meilės (26 p.).

Arba kitoj vietoj:

Žinau: tu apimi ir žemės kamuolį [ir erdvę,
Jaučiu: į tavo indą mano kraujas [laša (13 p.)

Ir dar:

Jaunystė su žiedais balandžiais [nuplasnojo (38 p.)

Žali upeliai sidabru jau žvanga.
(40 p.)

Kaip anksčiau pasitaikydavo, taip ir šioje knygoje kartais atsimušame: štai mintis neišsiskleidžia ir lieka tau svetima, bežiedė ("Amžinastis — iš parabelio dūmas", 80 p.), štai vėl prasimuša teoretinis atspalvis ("Žmogus nužmogino pats savo kilnų veidą"), vietomis įsiskverbiąs net į palyginimus:

Sulaužyti laivai ant marių dugno [guli,
Kaip prarasta tiesa po neteisybių [klodais (72 p.)

Tarpais eilėraštyje pastebimas lūžis — jis neišsilaiko vienoje plotmėje. Šen ten jį iš vagos išmuša, turbūt, netyčia atklydęs posakis. Štai kalbama, kad daubos šaltinis "skaidrus ir šaltas, kaip jėgos stebuklas"— ir staiga nuskamba: "Ir sakoma: podagrikus pagydo!" (65 p.).

"Šventųjų akmenų" rinkinyje esama dalykų, kur Faustas Kirša labai artimas, konkretus ir visai nemįslingas. Iš šios rūšies jo kūrinių itin gražiai, net žaismingai skamba "Pavasario gėlės":

Konvalijos — pavasariniai skamba- [liukai —
Balti kaip porceliano angelų gal- [vutės —
Ant juodžemio aistringų pinavijų [lūki, —
Narcizas šypsosi iš po ledų atkutęs;

Purienos paupiais, miškuos palaz- [dynėliai,
Ant dirvų ožkabarzdžiai pumpurus [iškėlę;
Kiekvienai žaliai viksvai ir kiekvienai [gėlei
danguj kaip skambaliukas virva [vyturėlis. (41 p.)

Čia nėra tik taip sau pavasario žiedų suskaitymas: šiame eilėraštyje glūdi jausmas, žavėjimasis, kažkokia artima šiluma, padvelkia gaivūs vėjai ir taip grakščiai nuo žemės ir gėlių žvilgsnis pasikelia aukštyn, kur "virva vyturėlis". Pats šių žodžių pasirinkimas jau atliepia šio pilko mūsų dirvonų giesmininko čirenimu.

O tokių eilėraščių yra ir daugiau "Šventųjų akmenų" knygoje.

Jos lapus užverčiame susimąstę ir liūdni. Liūdna dėl to, kad šie lapai liudija: Faustas Kirša ligi šių svečių krantų išsaugojo kūrybos kibirkštį, o drauge žinome, kad šis laikas ir šie žmonės nieko nepadarė, kad poetas galėtų atitrūkti nuo kietos kasdienybės ir giedoti savo giesmę. Tragiškas metas, kuris leidžia savo talentams nutilti. Jei Faustas Kirša nenutilo, tai jis išsilaiko vien savo išvidine galia, o ne kitų supratimu.

Aug. Raginis

LIETUVIŠKOS PASAKOS. Sudarė **Dr. Jonas Balys.** Iliustravo **A. Vaičaitis.** Antras leidimas. Išleido LKSD Knygos Klubas. Chicago, 1951 m. 230 p. Kaina $2.50.

Šios pasakos yra viena iš įdomiausių lietuviškų knygų, pasirodžiusių paskutiniu metu. Nėra tai pirmas leidimas ir nevisiška naujiena, bet tai nė kiek nemažina veikalo vertės, kuri yra pastovi. Tokios vykusios atrankos lietuvių kalba mes dar neturėjome. Čia kiekviena pasaka, nuo pat pirmosios ligi paskutinės, skaitytoją žavi. Jei tokių rinkinių turėtume daugiau, jie galėtų lengvai pavirsti mūsų broliais Grimais ar kuo nors panašiu.

Pirmiausia krenta į akį kiekvienos pasakos nuotykio vientisumas. Tokiuose Basanavičiaus rinkiniuose dalis pasakų praranda savo pirmykštę gīją, o epizodus išrutulioja beveik į naujas pasakas ir tuo būdu nustel-

bia pirminį įvykį. Šioje knygoje bemaž nėra tokių peršokimų į kitus bėgius. Pasakojimai eina nuosekliai, nesimėtant į šalis ir nesusimaišant keliose intrygose. Tik vienoj kitoj rasime pašalinių epizodų persvarą.

Antroj vietoj skaitytoją džiugina, kad čia yra nepaliestos pasakos, neperkurtos ir nekoreguotos. Būtų įdomu patirti, ar Dr. Jonas Balys čia ką nors pataisė. Kalboje gal vienas kitas barbarizmas ir bus išvalytas,— ji pasižymi klasišku švarumu ir skaidrumu. Tačiau neatrodo, kad būtų paliestos pačios pasakos, nes jose visu ryškumu atsispindi liaudies pasakojimų dvasia. Jas skaitant, reikia tik stebėtis, kokių šaunių būta tų mūsų močių ir tėvų, kurie kadaise šias pasakas sudėjo. Jose išlaikyti didelio meno reikalavimai — tiek sustatyme, tiek stiliuje, tiek nuotaikoje, tiek ir kalbinėje jų kultūroje. Tiesa, čia randame ne vien tik mūsų lietuviškąjį pasaulį, bet ir tolimiausius kitų tautų atgarsius, einančius ligi Mozės istorijos, ligi Achilo, Zigfrydo, Anderseno pasakų ir motyvų, besikartojančių įvairiose tautose. Rasime ir naują Eglės versiją — tą pačią numylėčiausią mūsų pasaką, dainuotą poetų, atkurtą dramaturgų, pagavusią didelių ir mažų širdis. Mūsų tautos lobyne esama ir kitų nuostabaus gražumo ir prasmingumo pasakų, kurias tereikia tik išpopuliarinti, atskleisti nuslėptą jų žavesį — ir mes jas mylėsim lygia ištikimybe. Kuo nešaunios tokios pasakos, kaip "Baltoji lelija", ir kuo nenaujas toksai Jovadas ir dar kitos?

Kaip jau buvo užsiminta, beveik visų šių pasakų bruožas yra — linijos aiškumas ir švarumas. Pasakotojas išsyk pagauna savo gaidą ir jos jau nepaleidžia ligi galo, ją pravesdamas visu tiesumu. Dažnai iš pirmo sakinio patiriame, trumpai tariant, koks čia reikalas — ir paskui istorija nuosekliai rieda savo natūraliu keliu. Kaip pavyzdį, pažvelkime į "Baltosios lelijos" pradžią:

> "Buvo labai graži mergaitė, vardu Magdalena, turtingų tėvų duktė, bet ji nemokėjo šokti. Kartą ji nuėjo į vakarėlį, — jaunimas šoka, visi linksmi ir patenkinti, o jos niekas neveda šokti. Jai taip liūdna pasidarė, jog pagalvojo pati sau viena: kad nors velnias mane išvestų šokti. Tuojau atsirado vakarėlyje labai gražus jaunas vaikinas ir išvedė ją šokti . . .
>
> Pagaliau jai parūpo sužinoti, kas yra tas gražusis jaunikaitis . . ."

Ir taip eina pasakojimas ligi Magdalenos mirties. O tada:

> "Ant Magdalenos kapo kryžkelėje išaugo labai graži baltoji lelija. Važiavo kartą keliu karalaitis ir pamatė tą gėlę. Pasiuntė karalaitis tarną, kad nuraškytų gražiąją leliją. Tačiau gėlė sprūdinėjo jam tarp rankų, nesidavė nuraškoma ir pagaliau prakalbėjo:
>
> — Ne tavo mergelė, ne tavo būsiu ir iš tavo rankų aš nepražūsiu.
>
> Kai atėjo pats karalaitis — lengvai leliją nuraškė. Parsivežė namo ir užkišo už veidrodžio. Nuostabi gėlė: ne tik kad nevysta, bet kasdien dar vis gražyn eina. Kartą naktį, kai karalaitis miegojo, tarnas pamatė, kad ta gėlė nukrito, pavirto gražia mergele ir šukuojasi sau plaukus prieš veidrodį" (154-5 p.).

Didysis prancūzų dailininkas Renoir sakė, kad gražiausiai moteris atrodanti, kai ji šukuojasi sau plaukus. Mūsų pasakų sekėjas ir be meno mokyklų pagavo tai, kas gražu ir nuostabu.

Pasakose nesišvaistoma poetiniais žėručiais ar stiliaus prašmatnumais. Tasai grožis yra čia tiesus, paprastas ir lyg nuslėptas. Tačiau tame savo paprastume jis yra juo mielesnis ir didesnis. Kai kurios gi vietos tiesiog poetiškos, kaip štai:

> "Kai tik gaidys užgiedojo, triskart pasirodė mėlyna liepsnelė, ir gėlė pavirto mergaite, — tokia gražia, kad gražesnės karalaitis nebuvo matęs" (155 p.).

Arba vėl:

> "Nuėjo jis toli, žiūri, kad ant marių kranto sėdi mažutis berniukas ir pliauškena rankutėmis po vandenį" (155 p.).

Kitur gi suskamba tiesiog lyriniu subtilumu ir jautrumu:

> "Nueik, vaike, naktį į lauką, pridėk galvą prie žemės ir klausyk, ką rugeliai kalbės" (181 p.).

Kiti vaizdai vėl kaip iš ""Anykščių šilelio":

> "Apie Sekmines rugiai sudygo, o apie šv. Joną jau liemuo liemenį plaka" (182 p.).

Taip draugėn susipina daugel elementų — nuotykiai ir atsitikimai, gyvenimo realybė ir fantazija, kurioj ąžuolas šneka ir gėlės pavirsta žmonėmis, sveikas humoras ir išmintis, ir kiti dalykai. Tačiau nė vienas jų neprasimuša, nes pasakos sekėjų menas visa tai ištirpdina į nuosaikią vienumą ir jai priduoda tam tikros epinės nuotaikos. Skaitant knygą, toji nuotaika, tas meno žavesys, visas tasai pasakos burtų pasaulis ir įtikėjimas juo, kaip tikru ir gyvu reiškiniu, nesiliauja lydėję lapas iš lapo. Kai kurios vietos yra tiesiog meistriškos savo nesąmoningu taiklumu, prilaikyto humoro sėkmingumu ir išraiškos paprastumu, kuriame ir slypi visas gražumas. Aure, trys seserys galvojo, kaip prisiviliojus sulaukinėjusį karalaitį. Jos nutarė: "Reikia miške pastatyti klėtį, ten uždaryti gražius žirgus, karalaitis panorės žirgų, ir sugausim jį" (165 p.). Ir galop taip baigiasi: "Gražūs žirgai, graži merga, ir aprimo karalaitis" (166 p.).

Baigiant turėtume pora pastabų. Pirma, laukiame daugiau taip sėkmingai parinktų mūsų pasakų. Antra, būtų gera turėti bent keletą žodžių apie šių pasakų šaltinius ir jų paruošimą. Trečia, gal praverstų gale trumpas jų susiejimas su kitų tautų pasakų motyvais.

Aug. Raginis

PEETER ARUMAA

Sur l'histoire des adjectifs en-u en balto-slave (Atspaudas iš Arsbok 1948-1949. Slaviska Institutet vid Lunds Universite).

Kaune buvusiam švedų kalbos lektoriui, dabar jau profesoriui, K. O. Falkui persikėlus profesoriauti į Lundą, prasidėjo kiek gyvesnis veikimas bei susidomėjimas baltų-slavų kalbomis, ypač kai venas kitas Pabaltijo baltologas-slavistas rado sau priebėgą švedų mokslinėse įstaigose.

Estas Peeter Arumaa, slavų ir baltų kalbų profesorius Estijoje, taip pat yra vienas iš tokių pabėgėlių. Iš pradžių jis buvo slavų kalbų lektorius, paskiau docentas tame pačiame Lundo u-te. Prof. Vasmeriui išvykus iš Stockholmo atgal į Vokietiją, prof. Arumaa buvo Stockholmo u-to pakviestas slavų kalbų katedrai užimti, jam buvo įsteigta speciali privati profesūra.

Šis 80 puslapių rimtas darbas apie būdvardžius galūne —u baltų ir slavų kalbose yra vienas iš prof. Arumaa vaisių bedirbant Lunde. Jo įnašas į baltologiją mūsų kalbininkams gerai žinomas (jis tarp kitko, kalba puikiai ir lietuviškai). Savo šiame darbelyje moksliniu rimtumu ir patikima palyginamąja medžiaga jis pajudina dar vieną baltologijos sruogos gijelę. Pavyzdžiai daugiausia lietuviški.

J. Ls

APOPHORETA TARTUENSIA. Išleido Societas litterarum estonica in Svecia, Holmiae MCMLIX.

Šį gražų paminklą Tartu universi-

MOKSLAS

EGZISTENCIALIZMAS IR KRIKŠČIONYBĖ

Manosios "Jobo dramos" recenzijoje **kun. Dr. V. Rimšelis** kelia įdomų klausimą, "ar verta yra laužtis į krikščioniškąjį galvojimą su egzistencialistų idėjomis", ir čia pat atsako, kad **neverta,** kadangi "duoti krikščioniškai galvosenai naujus būdus pagal egzistencializmo sąvokas yra veik neįmanoma: arba reiktų daiktus kitais vardais vadinti, pakeisti visai sąvokas, arba seniau turėtomis sąvokomis paneigti krikščioniškojo mokslo turinį"[1]). Tai yra toks pat nusistatymas, koks išryškėjo ir 1947 m. šv. Tomo akademijos sukviestame filosofų kongrese Romoje, kur buvo irgi pasisakyta, kad krikščioniškieji ir egzistenciniai principai esą nesuvedami po vienu stogu. "Tikrasis katalikybės suegzistencinimas, — kalbėjo tėvas Toccafondi, — reikštų katalikiškosios teologijos sugriovimą"[2]).

Nusistatymas yra labai įdomus, tačiau ne tuo, kad jis yra **neigiamas,** bet tuo, kad jo tėvų ir protėvių randame visą Bažnyčios istorijos metą nuo pat jos pradžios. Visais laikais yra buvę Bažnyčios **atstovų,** kurie (ne Bažnyčia kaip tokia!) bet kurioje naujybėje regi nemažų pavojų ir jau iš anksto nuo jų nusigrįžta ir net pasmerkia, nepasistengę net tinkamai suprasti **tikrojo** jų turinio. Socialinių doktrinų ir institucijų istorija yra labai pamokantis šiuo atžvilgiu pavyzdys. Šiandien mes drąsiai teigiame, kad socializmas neturįs nieko naujo: jo skelbiami **socialiniai** principai glūdį krikščionybėje. Ir iš tikro! Tačiau ar taip buvo socializmo pradžioje? — Šiandien taip pat nesiliaujame kartoję, kad demokratija galinti būti atremta tik į krikščionybę. Ir visai teisingai! Bet ar tą pat būtume galėję teigti devynioliktojo šimtmečio viduryje? — Šiandien mums yra savaime aiškus dalykas, kad bažnytinė valstybė buvo ir yra tik atsitiktinis istorijos padaras, neturįs esminio ryšio su Bažnyčios pasiuntinybe. O ar taip buvo galvojama ir po Garibaldi perversmo? — Reikia ilgo laiko ir nemažų grumtynių, kol Bažnyčia įima į save naujai kylančias vertybes. Ji juk yra tasai visuotinis medis, kuriame ieškosi prieglaudos visi žemės paukščiai ne tik tautų, bet ir kultūrinių vertybių pavidalu. Deja, istorijos eigoje nevienas yra vaikščiojęs aplinkui šį medį ir baidęs atskrendančius paukščius, nesuprasdamas, kad jie atskrenda pilni klaidų, ydų, nuodėmių; atskrenda kaip tik todėl, kad Bažnyčia juos apvalytų, išgelbėtų, atpirktų. Bažnyčia nėra dangiškoji buveinė, kurion neįeina niekas, kas sutepta. Bažnyčia yra **išganymo institucija,** kurios pagrindinis uždavinys yra valyti ir kuopti visus raupsuotuosius, nežiūrint, kur šie raupsai būtų atsiradę: elgesyje, mąstyme ar kūryboje. Tuo tarpu užuot prie šių sergančiųjų pasilenkę ir juos dieviškąja malone gydę, krikščionys nekartą nuo jų nusigrįžta ir išdidžiai užsidaro "krikštolo rūmuose", tik pro jų prizmes žvelgdami į purviną ir kruviną pasaulį.

Taip yra ne tik praktiniame gyvenime. Taip yra ir **filosofijoje.** Kai tik Kristaus Evangelija peržengė ankštas Palestinos sienas (jas peržengti apaštalų **žmogiškumas** taip pat nenorėjo: reikėjo specialaus Šv. Dvasios įsikišimo, kad šv. Petras tai suprastų), tuojau ji susidūrė su graikų filosofija ir tuojau iškilo krikščionims klausimas: ar verta laužtis su graikų idėjomis į krikščioniškąjį mokslą? Tatjanas Syrietis, Teofilius Antijochietis, Julijus Afrikietis atsakė labai aiškiai: **neverta.** Jie reikalavo nusigrįžti "net nuo kilniausių atstovų" (Tatjanas) — Platono ir Aristotelio. Graikų filosofija, jų pažiūra, esanti pilna klaidų, tuo tarpu krikščionybė slepianti savyje dieviškąją Tiesą. Kam tad esanti reikalinga graikiškoji — stabmeldiškoji išmintis, kurią pats šv. Povilas pavadino paikybe (1 Kor 1,20-21)? Juk krikščionys skelbią "ne šio pasaulio išmintį", bet "pilną paslapčių Dievo išmintį" (1 Kor 1, 6-7). Krikščionys kalbą "ne mokytais žmonių išminties žodžiais, bet kaip Dvasia moko" (1 Kor. 1, 13). Ką tad čia gali padėti Platonas ir Aristotelis? Todėl ne-

[1]) 'Draugas' 1951 m. rugsėjo 22 d. nr. 223, p. 6.

[2]) 'Estudios' nr. 189, p. 36 (Čilės Santiago žurnalas).

---

teto atkūrimo 30 metų proga pastatė 52 estai mokslininkai tremtyje, iš kurių 36 yra Švedijoje, 5 Amerikoje, 5 Vokietijoje, 2 Kanadoje ir 1 Turkijoje. Prie jų prisidėjo dar du švedai — prof. Birger Nermanas ir Per Wieselgren, kurie taip pat buvo Tartu un-to profesoriai. Iniciatyvos tam darbui ėmėsi į Švediją persikėlusi ir dabar čia veikianti Estų Mokslų Akademija.

Šio gražaus didelio 472 p. leidinio vainiką sudaro 51 trumpa mokslinė studijėlė anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Tik du straipsniai yra estiškai ir trys švediškai, bet ir tie su gana plačiomis vakarų Europos kalbų santraukomis.

Straipsnių randame visokiomis temomis. Vieni jų liečia kalbotyrą, istoriją, literatūrą, kiti — teisę, ekonominius ir socialinius mokslus, mediciną, žemės ūkį ir miškininkystę, gamtos mokslus. Jų apimtis labai plati — nuo grynai savo krašto tyrinėjimų ligi John Keats ar Edgar Poe, nuo žilos senovės studijų ligi paskučiausių laikų problemų, nuo Livonijos archyvų ligi sovietinių planų.

Nesigilinant ir nevertinant tų studijėlių mokslinio stiprumo, kas vienos specialybės žmogui neįmanoma, noromis nenoromis peršasi mintis, ar ir lietuviai mokslininkai, kuriems po pasaulį išsklaidytiems dar šiaip taip prieinamas mokslinis darbas, neturėtų susirūpinti kuo nors panašiu, Kauno u-to 30 metų jubiliejų minint. Reikia tikėtis ir trokšti, kad atitinkamos įstaigos, organizacijos, ar pavieniai asmenys tuo pradėtų rūpintis, jeigu tas darbas dar nepradėtas.

Juozas Lingis

ATSIŲSTA PAMINĖTI:

Nelė Mazalaitė: GINTARINIAI VARTAI. Išleido LKSD knygos klubas. Chicago, 1952 m. 248 p. Kaina 2 dol.

R. Spalis: DIDŽIOSIOS ATGAILOS. Novelės. Išleido Tremtis, 1952 m., 352 p.

GABIJA, trimėnesinis literatūros žurnalas Nr. 2. Red. Stepas Zobarskas. 96 psl., kaina 1 dol. Dalyvauja 20 autorių. Adresas: Gabija, 335 Union Ave., Brooklyn 11, N. Y.

vienas anais laikais ir nusigrįžo nuo graikiškosios filosofijos.

Bet ar šie geros valios ir kilnios širdies vyrai buvo teisūs? Anaiptol! Jie nesuprato, kad Bažnyčios paskyrimas yra eiti į visą pasaulį ir skelbti evangeliją, ir krikštyti, ir atpirkti ne tik asmenis, bet ir bendruomenes, ne tik tautas, bet ir jų laimėjimus filosofijos, mokslo, meno, ūkio, valstybės ir visokiais kitokiais pavidalais. Todėl pirmas, kuris krikščioniškąsias paslaptis sujungė su graikų filosofija, buvo šv. Jonas. "Jono evangelija yra vartai, pro kuriuos įžygiavo į Bažnyčią pagrindinė helenizmo sąvoka"[3]), būtent **logos**. 'Logos' graikų filosofijoje yra tokia pat daugiaprasmė sąvoka, kaip ir šiandien 'egzistencija'. Ir vis dėlto šv. Jonas nepabijojo ja apvilkti antrąjį šv. Trejybės asmenį ir teigti, kad pradžioje buvo Logos (Jon 1, 1). — O kas gi yra ana graikų 'nežinomojo dievo' sąvoka, jeigu ne Jasperso agnosticizmas? O tačiau šv. Povilas drąsiai atsirėmė į šią sąvoką savo kalboje Atėnų areopage ir paskelbė, kad tasai nežinomasis Dievas yra krikščionybės Dievas, kuriam "mes gyvename, judame ir esame" (ApD 17, 28). — Stoikų 'logoi spermatikoi' sąvoka buvo ne kas kita, kaip seklus panteizmas. O šv. Justinas kankinys vis dėlto paskelbė, kad šie "sėkliniai logai' yra ne kas kita, kaip **Kristus**, kuriuo "visa laikosi" (Kol 1, 17) ir kuriame visa yra suderinta, "ar kas yra žemėje, ar danguje" (1, 20). Tuo būdu šv. Justinas, pasak Meyerio, sukūrė nuostabios reikšmės mintį ir ja pagrindo visą krikščioniškąją istorijos filosofiją ir teologiją: "Pagonybė ir krikščionybė nėra viena kitai svetimos ar priešiškos; jos yra viena kitai apspręstos, jos santykiuoja viena su kita, kaip dalis su visuma, kaip įvadas su pilnatve, kaip užuomazga su subrendimu. Tarpininkas yra Logos, kuris savo Įsikūnijimu įvykdė tai, ką veikdamas tarsi sėklos žmonijoje buvo pradėjęs"[4]).

Todėl jau nuo trečiojo šimtmečio prasideda **sąmoningas** graikų filosofijos ėmimas į krikščioniškąjį mąstymą. Klemensas Aleksandrietis, Bazilijus Didysis, Gregorijus Nazijanzietis, Gregorijus Nysietis, Tertulijonas, galop Augustinas padarė, kad graikų filosofija virto organišku krikščionybės pradu. Abejojančių ir įspėjančių netrūko nė tada. Tačiau jiems Klemensas Aleksandrietis atsakė: "Kaip vaikai baidyklių, taip žmonės bijo graikų filosofijos". Jis vadina "kvailu nusistatymu visur jausti pavojų ir norėti apsirėžti tik būtinais tikėjimui dalykais"[5]). Jis pats nepasisako nė už vieną stabmeldišką sistemą specialiai. Jis paima iš jų tik tai, ką šios "yra gero pasakiusios apie teisingumą ir maldingumą". **Šv. Dvasios nušviesta krikščioniškoji Tiesa buvo matas, kuriuo Bažnyčios Tėvai vertino graikiškąją filosofiją.** Ir kaip šiandien Bažnyčia yra neįsivaizduojama be izraelitiškųjų psalmių, be romėniškosios teisės, taip lygiai ji yra neįsivaizduojama be graikiškosios filosofijos. Tačiau pradžioje taip nebuvo. Reikėjo poros šimtų metų grumtynių, kol graikiškosios filosofijos paukštis buvo įsileistas į visuotinį Bažnyčios medį.

Tryliktajame šimtmetyje iškilo vėl tas pats klausimas, tik kiek siauresne prasme: ar verta laužtis į krikščioniškąjį mąstymą su aristoteliškosiomis idėjomis? Mat, ligi to laiko Augustino sukrikščionintas Platonas buvo apvaldęs krikščionių mąstymą. Tuo tarpu tryliktajame šimtmetyje, arabų padedamas, Aristotelis pradėjo busti iš ilgos užmaršties ir brautis į Vakarų sąmonę. Tačiau Averroes moksle Aristotelis buvo įgijęs labai nesimpatišką pavidalą. Averroizmo tvirtovė buvo Paryžiaus universitetas, o Siger de Brabant buvo josios vadovas, kuris, pasiremdamas Aristoteliu, mokė, esą, pasaulis esąs amžinas, laikas neturįs pradžios, dvasinė siela esanti visiems žmonėms bendra ... Nenuostabu, kad **šitoks** aristotelizmas susilaukė pasipriešinimo iš Bažnyčios pusės. Gamtamoksliniai (1210 m.) ir metafiziniai (1215 m.) Aristotelio raštai buvo uždrausti, o 1270 m. buvo pasmerkta visa averroistinė aristotelizmo srovė. Anuo metu vyravęs augustiniškasis platonizmas, kuriam vadovavo pranciškonų ordinas (Al. v. Hales, šv. Bonaventūra, J. Peckhamas), smarkiai priešinosi atbundančiam aristotelizmui, net žymiai smarkiau, negu dabartinis tomizmas egzistencializmui. Todėl W. Moock teisingai sako, kad anuo metu reikėjo "didelio saiko, įžvalgumo ir drąsos, norint pro arabų iškraipymus pažinti tikrąjį Aristotelio mokslą ir šiojo vertę krikščioniškųjų dogmų sąrangai"[7]).

Ir vis dėlto tokių drąsuolių atsirado. Tai buvo šv. Albertas Didysis ir šv. Tomas Akvinietis. Juodu įžvelgė, kad aristotelizme, šalia klaidų ir neišbaigtų dalykų, vis dėlto esama blaivios tiesos, pro kurią Bažnyčia negali praeiti, kaip ji nepraėjo nė pro Platoną, nors ir nepriėmė jo nei idėjų savarankiškumo nuo Dievo, nei sielos preegzistencijos, nei pažinimo mokslo (anamnesis). Todėl šie du šventieji ir ėmėsi sunkios pareigos sukrikščioninti aristotelizmą. Darbas buvo sunkus ne tik minties, bet ir bendruomenės atžvilgiu, nes reikėjo kovoti ne tik su klaida, bet ir su krikščionių nerangumu. Tridento susirinkimo metu šv. Tomo Akviniečio raštai jau gulėjo ant altoriaus šalia Senojo ir Naujojo Testamento. Šiandien tomizmas yra beveik oficiali Bažnyčios filosofija. Tačiau tryliktąjame šimtmetyje šv. Albertas Didysis turėjo iš Koelno keliauti į Paryžių, kad stotų ginti savo mokinio Tomo nuo tribunolo (iš jo vėliau išsivystė inkvizicijos organai), kuris kaltino Akvinietį nuklydus nuo katalikiškojo mokslo. Gynimas, atrodo, nebuvo visiškai sėkmingas, nes po šio proceso Paryžiaus vyskupas Tempier vis dėlto viešai rinkos aikštėje sudegino šv. Tomo raštus, susilaukęs dėl to Canterburio arkivyskupo Kilwardby pritarimo ir padėkos. Krikščioniškasis mąstymas anuo metu jau buvo užsnūdęs ant platonizmo laimėjimų, kaip jis šiandien yra užsnūdęs ant tomistinių formulių. Todėl šv. Tomui Akviniečiui reikėjo kovoti sunkią kovą, kol šį mąstymą jis išjudino. Ir jeigu pop. Leonas XIII mūsų laikais galėjo kviesti devynioliktojo šimtmečio krikščionis eiti prie Tomo — "ite ad Thomam", tai tik todėl, kad tryliktasis šimtmetis, kaip ir trečiasis, suprato amžiną Bažnyčios uždavinį nenumoti ranka į jokią tiesą, net jeigu ji būtų ir garstyčios grūdo pavidalu, nes ir pati Bažnyčia yra išaugusi iš tokio grūdelio.

Trečią kartą tasai pats klausimas kyla šiandien egzistencializmo akivaizdoje: "Ar verta yra laužtis į krikščioniškąjį mąstymą su egzistencializmo idėjomis?" Ir vėl nevienas, kaip anuomet, atsako: **neverta.** Tomizmas šiandien yra Bažnyčioje taip giliai įleidęs šaknis ir tiek savo sąvokomis apgaubęs mūsų mąstymą, kad nevienam atrodo, jog kalbėti **kitokiomis** sąvokomis reiškia sugriauti katalikiškąją teologiją ir net pačias

---

[3]) H. Meyer, Geschichte der abendlaendischen Weltanschauung II, 51 p. Wuerzburg 1947.

[4]) Op. cit. 13-14 p.

[5]) Stromata 6, 80; 93.

[6]) Stromata 1. 7.

[7]) Natur und Gottesgeist, 8 p. Frankfurt a. M. 1947.

dogmas. Tačiau čia yra dažnai pamirštama, kad tomizmas yra tiktai vienas tiesos atžvilgis, viena jos išraiška, o ne pati Tiesa. **Pati Tiesa yra tiktai Kristus.** Bet kad tomizmas jau būtų taip Kristų (o su Juo ir visą būtį) išreiškęs, jog nebūtų likę nieko daugiau apie Jį pasakyti,— to, rodos, nedrįsta tvirtinti nė patys uoliausi tomistai. O jeigu taip, tai kodėl Kristaus mastu neišmatuoti kitokių sąvokų ir kitokių užsimojimų, negu tomistiniai? Kodėl neatvesti į Bažnyčią egzistencializmo, kaip į ją buvo atvestas platonizmas ir aristotelizmas? Štai kodėl visa eilė krikščionių mąstytojų ir nenori praeiti pro šios naujosios filosofijos šalį, mėgindami suvokti jos pagrindus ir juos pakrikštyti amžinąja Tiesa: J. B. Lotz S. J., E. Przywara S. J., P. Wust Vokietijoje, G. Marcel Prancūzijoje, X. Zubiri Ispanijoje. Jie mano, kad egzistencializmui krikščioniškasis mąstymas taip lygiai turi būti atviras, kaip platonizmui ar aristotelizmui, nes jame taip pat esama tiesos daigų, iš kurių gali išaugti gražaus derliaus. J. B. Lotz S. J. savo straipsnyje "Ar yra galima krikščioniškoji egzistencinė filosofija?" teigia, kad "egzistencinė filosofija pačiais savo pagrindais veržiasi į krikščioniškąjį pavidalą ir tik šiame visiškai įvyksta. Todėl krikščioniškoji egzistencinė filosofija nėra nuo savo esmės nutolusi, bet kaip tik savo esmę atbaigusi egzistencinė filosofija"[8]). Norėdamas šį savo teiginį pavaizduoti, L. B. Lotz nurodo, kad **ligi galo išmąstytos egzistencinės sąvokos savaime veda į krikščioniškuosius atsakymus:** "Teisingai suprastos krizė ir laisvė veda žmogų į transcendenciją" (185 p.). "Patirti ligi galo krizę reiškia žengti į viltį" (186 p.). "Kas nebūtį iki galo patiria, stovi priešais Dievą" (187 p.). Kitaip sakant, **dabartinis nekrikščioniškasis egzistencinės filosofijos pavidalas atsirado tik todėl, kad jos sąvokos nebuvo išmąstytos ligi galo.** Todėl Lotz ir tvirtina, kad "egzistencinė filosofija nekrikščioniškuoju savo pavidalu pati netenka po savo kojomis žemės ir tuo būdu pati save sunaikina, nes išduoda savo pagrindus" (186 p.). Tuo tarpu šie pagrindai rodo, kad, pasak Lotz, "ne tik nėra būtinybės kurti nekrikščioniškąją ar net ateistinę egzistencinę filosofiją, bet, priešingai, vidinė jos esmė veda ją į krikščioniškąją egzistencinę filosofiją ir joje randa tikrą savo įvykdymą" (186 p.). Todėl ir pats pop. Pijus XII, labai aiškiai pasisakęs prieš egzistencializmą, "skelbiantį ateizmą arba kovojantį su metafizinio protavimo verte", vis dėlto įspėja katalikų teologus ir filosofus nenumoti ranka (negligere) į šias pažiūras, kadangi 1) negalima ligos gydyti jos nepažinus, 2) net ir klaidingose pažiūrose esama tiesos (aliquid veritatis), 3) susidūrimas su kitokiomis pažiūromis pažadina dvasią stropiau tyrinėti filosofines ir teologines tiesas[9]). Vadinasi, egzistencializmas gali krikščioniškajam mąstymui patarnauti ir kaip akstinas, ir kaip tiesos dalelė, pro kurią negalima praeiti, bet kurią reikia įjungti į Tiesos Pilnatvę.

Jeigu mums reiktų konkrečiai pasakyti, kame glūdi egzistencializmo tiesa, tasai popiežiaus minimas "aliquid veritatis", mums tektų nurodyti egzistencializmo **atsigrįžimą į žmogų.** Ne dabartinės egzistencializmo išvados yra tai, kas patraukia krikščioniškąjį mąstymą juo susidomėti, bet pati jo pagrindinė **linkmė,** būtent: **linkmė į žmogų.** Juk ir pirmojo tūkstantmečio krikščionybė prisiėmė Platoną ne todėl, kad jis skelbė sielą gyvenančią dar prieš žmogaus gimimą, kūną laikė sielos kalėjimu, idėjas esančias šalia daiktų žiedėjo demiurgo, bet todėl, kad savu mąstymu jis **nukreipė žmogaus dvasią aukštyn** ir tuo būdu pagrindine savo linkme sutapo su krikščionybe. Tai buvo platonizmo tiesa. Taip pat ir Aristotelis buvo įimtas į krikščioniškąjį mąstymą ne todėl, kad jis Dievą skelbė nesusisiekiantį su pasauliu (deizmas) arba, kad idėjos jam buvo tiktai daiktų formos, bet todėl, kad jis **nurodė į pasaulinę tikrovę,** kurioje žmogus gyvena ir veikia ir kurią pašvęsti bei išganyti krikščionybė yra skirta. Tai buvo aristotelizmo tiesa. Tas pat yra ir su egzistencializmu. Atskiros jo išvados gali būti net ir labai klaidingos, kaip ne viena tokių atskirų išvadų yra klaidinga platonizme ir aristotelizme. Galima pagrįstai atmesti Sartre ateizmą, Jasperso agnosticizmą, Heideggerio nihilizmą. Tačiau šalia viso to dar pasiliks **žvilgis į žmogų:** juo susidomėjimas, juo susirūpinimas, pastangos jį išvaduoti. J. B. Lotz sako, kad egzistencinei filosofijai "rūpi žmogaus išgelbėjimas. Jis yra reikalingas išvadavimo, nes yra grasomas" (183 p.). Vadinasi, **egzistencializmo pagrindinė nuotaika yra išganymo nuotaika.** Ir tai kaip tik yra tasai punktas, kuriame egzistencializmas susitinka su krikščionybe. Kaip platonizmas susitiko su krikščionybe savo kryptimi aukštyn, kaip aristotelizmas susitiko su krikščionybe savo kryptimi į pasaulį, **taip egzistencializmas susitinka su ja savo kryptimi į išvadavimo ieškantį žmogų.** Nei platonizme nei aristotelizme **žmogus krizėje** nėra mąstymo centras. Platonizmas telkiasi aplinkui anapusines idėjas, aristotelizmas — aplinkui šiapusinę būtį. Platonizmo linkmė yra **teologinė,** aristotelizmo — **kosmologinė.** Bet nė vienas iš jų nėra **antropologinis.** Nė vienas iš jų būties misterijos, kuri yra vienintelis ir tikrasis filosofijos objektas, neieško **žmoguje.** Šiuo atžvilgiu egzistencializmas ateina kaip didžiulis papildas europinio mąstymo istorijoje. Jis mėgina šalia amžinųjų idėjų (Platonas) ir šalia regimo pasaulio (Aristotelis) pastatyti būtybę, kuri šias idėjas suvokia ir šiame pasaulyje gyvena, tačiau kuri vis dėlto nėra **viena** būtybė šalia daugybės kitų, bet savotiška **visuma,** savotiška visa ko vienybė. Iš kitos pusės ši būtybė yra patekusi į kažkokią krizę: ji gyvena kaltai, ji kenčia ir kovoja, tačiau sykiu ilgisi ir ieško. Ne žmogus amžinojoje savo esmėje (platoniškas požiūris) ir ne žmogus bendrojoje savo rūšyje (aristoteliškasis požiūris), bet **žmogus asmeninėje savo egzistencijoje** yra egzistencializmo objektas. Ir šis objektas ne tik kad nėra krikščionybei svetimas ar priešingas, bet jis yra pats giliausias josios rūpestis. Kristus yra miręs ne už amžinąją žmogaus **idėją,** ne už jo **rūšį,** kurią Linnė pavadino "homo sapiens", bet už konkretų **žmogaus asmenį:** už tave ir mane, kurie gyvename šiame pasaulyje, kurie mylime, kenčiame, kovojame, puolame ir vėl keliamės. Tuo būdu pagrindine savo linkme egzistencializmas kaip tik atitinka krikščioniškąjį mąstymą; dar daugiau, jis savaime šio mąstymo ieškosi ir jame esti atbaigiamas, kaip tai tvirtina minėtasis L. B. Lotz. **Rūpestis žmogumi, pastangos jį išvaduoti yra egzistencializmo tiesa,** tasai "aliquid veritatis", pro kurį nevalia krikščioniui praeiti, jeigu jis nori būti pilnutinės Tiesos atstovas.

Todėl šiandien eina kalba ne apie egzistencialistų **sąvokų** brovimąsi į krikščioniškąjį mąstymą (krikščioniškasis mąstymas šiandien yra per lengvai sutapdomas su tomistiniu mąstymu), bet **apie žmogiškosios egzistencijos analizę,** apie žmogaus būties mąstymą ir apmąstymą, apie jos

---

[8]) Stimmen der Zeit 1951 m. birželio mėn., 183-187 p.

[9]) Encikl. Humani generis nr. 9 ir 32; 1950 m. rugpiūčio 12 d.

sklaidą proto priemonėmis. Jeigu šį darbą dirba ateistai, kaip Sartre, agnostikai, kaip Jaspers, nihilistai, kaip Heideggeris, kodėl jo negalėtų — ir dar geriau — dirbti krikščionys? Sartre sklaido žmogų ir šia sklaida Dievą paneigia. Heideggeris sklaido žmogų ir jame Dievo neranda, todėl apie Jį nekalba. Jaspersas sklaido žmogų, jaučia Dievą, bet sakosi negalįs Jo pažinti, o tik šifrais nurodyti. Argi tad ne savaime krikščionis yra skatinamas paklausti: **argi iš tikro žmogaus egzistencijos analizė Dievo neatskleistų?** Kaip tai yra galima, kad paveikslas nerodytų savo Originalo? Argi žmogus jau taip labai būtų aptemęs ir apgadintas, kad jame Viešpaties net pėdsakai būtų išnykę? Egzistencializmo išvadų akivaizdoje krikščioniškasis mąstymas **būtinai** turi šiuos klausimus pastatyti, žmogų analizuoti ir atsakyti. Maža yra šiandien nurodyti, esą, egzistencializmo **išvados** yra nekrikščioniškos. Tokios jos iš tikro ir yra. Bet kaipgi mes prieisime prie kitokių, jeigu nusisuksime nuo paties egzistencinės filosofijos objekto — nuo žmogaus? Todėl **šiandien žvilgis į žmogų tikrovėje reiškia pastangą žmoguje ieškoti Dievo.** O tai jau yra krikščioniškas uždavinys par excellence. Nelaukime, kad šį uždavinį atliktų ateistai, agnostikai ar nihilistai! Netikėjimas niekados neleidžia eiti minčiai ligi galo.

Todėl šiandien egzistencializmas savo išvadų ligi galo ir neišvysto. Tuo tarpu tikėjimas kaip tik stumia mintį ligi pat galutinio jos išvystymo. Šiuo atžvilgiu galima tikėtis, kad krikščioniškasis egzistencializmas atskleis mums nuostabių perspektyvų. Juk jeigu Vatikano susirinkimas skelbia dogmą, kad Dievą galima pažinti iš sukurtų daiktų prigimto proto šviesa, tai kurgi geriau Dievas reikšis, jeigu ne savo paveiksle, jeigu ne žmoguje, kurį Jis pagal save sukūrė? Kur tad geriau bus galima Viešpatį atskleisti, jeigu ne žmogaus buvime? Šia prasme egzistencializmas yra tiesiog savaimingas krikščioniškojo mąstymo kelias. Ir reikia tik nustebti, kad taip ilgai juo nebuvo eita!

A. Maceina

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ORGANIZACINIO KARŠČIO PARAŠTĖJE

Į sąmoningą bendruomenę

Organizacinėje srityje mūsų pastangos parodė konkrečių ir žymių rezultatų. Teisininkai, inžinieriai bei architektai, mokytojai, lituanistikos institutas ir kitų profesijų darbininkai daugiau ar mažiau yra išplėtę savo veiklą atitinkamų draugijų plotmėje. Panaši veikla aukštesnėje pakopoje Alte, Vlike ir pasaulio lietuvių bendruomenėje, atrodo, išsemia organizacines galimybes tremtyje bei emigracijoje. Kad tos pačios organizacijos kitokiomis sąlygomis (ne tremties bei emigracijos) galėtų būti vadinamos kitais vardais ir jų veikla šiek tiek keistųsi, netenka abejoti, tačiau jų paskirtis greičiausia išliktų ta pati: lietuvybės išlaikymas mumyse pačiuose ir mūsų išblaškytoje tautoje, neskiriant pirmenybės kuriai nors vietovei. Mums lygiai svarbūs lietuviai okupuotoje Lietuvoje, Sibiro vergų stovyklose, Amerikose, svetimšalių legione ir visur, kur tik jie bebūtų. Dabarties organizaciniai rėmai visus juos apima ir visų jų veiklos apraiškos juose randa atitinkamą vietą. Šiuos rėmus mes sukūrėme sąmoningai ir mes juos apčiuopiame gana konkrečiai. Mes taipogi žinome, koks paveikslas privalo būti tuose rėmuose, ir jį vadiname lietuvybe, tačiau nuoširdžiai pasakyti, kad mes jį sąmoningai ir konkrečiai pažįstame, negalėsime. Šia proga pabandykime paliesti šio pažinimo galimybes ir svarbą.

Negalėdami ignoruoti ypatingų tremties bei emigracijos sąlygų, kurių mes neturėjome savame krašte, mes konstatuojame, kad esame įmesti į "tirpinantį tautų katilą", kur visi privalo atiduoti vienokią ar kitokią duoklę. Šis procesas tačiau nėra "aklų likimo jėgų" padarinys, ką mes aiškiai galime pastebėti atitinkamose mokslinėse studijose. Šiame procese dvi ypatingos preblomos yra išskirtinos, o jų sprendimas gali turėti lemiančios įtakos lietuviškumo išlaikymo dirvoje. Pirma, yra svarbu pažinti kelias ir dėsniai, kuriais dvi (ar kelios) skirtingos bendruomenės santykiauja. Antra, yra svarbu pažinti atitinkamas kultūras, kurios, populiariai sakant, yra pagrindiniai bendruomenių sugyvenimo ar konflikto ginklai. Tai, kad šios problemos yra sociologijos ir antropologijos mokslų objektai, neatpalaiduoja mūsų nuo jų sprendimo. Kitais žodžiais tariant, mes neturime laiko specialistams auginti, jei jų neturime, nes minėtos problemos yra deginančios ir jas svarbu spręsti nepavėluotai. Tad lietuviai mokytojai, kunigai, teisininkai, rašytojai ir kiti yra lygiai įpareigojami kreipti daugiau dėmesio į minėtas problemas.

Bendruomeninio santykiavimo dėsniai

Politinis, profesinis, luominis, amžiaus, lyties ir kitoks betkokios bendruomenės narių grupavimasis yra visur ryškus. Šį bendruomeninį grupavimą mes lengvai pastebime ir mes patys įsijungiame į jį mažiau ar daugiau sąmoningai; dažnai mes esame jo stipriai saistomi, nors ne visada mes tai ryškiai suvokiame. Tačiau dažnai mes tomis jėgomis naudojamės. Politikai ir diplomatai gi yra labiau išskirtini šiuo atžvilgiu, nes jie tas jėgas naudoja, palyginti, sąmoningai. Štai šitas politikavimo ir diplomatijos menas, gana ryškus mūsų politinėse organizacijose, būtų daug svaresnis ir naudingesnis, jei jis visa savo energija atsisuktų į lietuvybės išlaikymo dirvą. Nepriklausomoje Lietuvoje (ypatingai antrajame dešimtmety) lietuviškoji bendruomenė su visomis jos apraiškomis buvo dominuojąs veiksnys, o kitos bendruomenės tenkinosi trečiaeiliais vaidmenimis. Emigracijoje gi lietuviškoji bendruomenė yra spraudžiama į to trečiaeilio vaidmens rėmus. Susiduriame su naujo pobūdžio problema: kaip Australijos lietuvis "apsipras" su savo trečiaeile role, kai tuo tarpu britų kilmės australas atstovaus pirmaeilį krašto pilietį? Kaip lietuvis "auslaenderis" atsispirs vokiškojo "kultūrtraegerio" įtakai? Kaip Amerikos lietuvis įsijungs į daugiau ar mažiau tarptautinę, o drauge ir nacionalinę Amerikos kultūrą? Lietuviškoji bendruomenė visur sudarys tik dalį didžiosios bendruomenės, kur mažumos apraiškos

yra aprėžtos. Tačiau kaip ten bebūtų, istorija rodo, kad tam tikros tautinės mažumos išliko savarankiškos ištisus tūkstančius metų, kai tuo tarpu kitos išnyko. Visos jos būtinai turėjo dalyvauti platesnėje bendruomenėje, kuri tačiau ne visas jos sudedamąsias dalis suniveliavo. Tos pačios socialinės jėgos, kurios lėmė tų mažumų likimą istorijos būvy, yra aktyvios ir šiuo metu. Tik jas reikia pažinti ir pritaikyti mūsų lietuvybės išlaikyme.

Kultūriniai ryšiai emigracijoje

Lietuvybės išlaikymas ir jos ugdymas, dažnai mūsuose naudojamas išsireiškimas, yra mūsų intuityvių pastangų siekimas išlikti lietuviais. Lietuvybė čia yra labai bendras ir ne visai aiškus žodis. Pirmiausia, juk yra visai galimas dalykas, kad mes galime mokėti lietuvių kalbą, geografiją, istoriją ir t. t. ir nebūti lietuviais. Tad lietuvybė turi apimti kai ką daugiau, kad mes išliktume lietuviais. Šitą antrąją prasmę lietuvybei suteikia lietuviškosios kultūros pasisavinimas bei įsisąmoninimas. Galime sakyti, kad lietuvybė mums yra tiek brangi, kiek ji yra mūsų kultūra arba mūsų gyvenimo būdas. Tik tokia ji yra besąlyginiai vertinga. Kaip ir kiekvienai bendruomenei, mums sava lietuvių kultūra yra tikriausia ir geriausia visų kitų kultūrų eilėje. Ir mokslas negali paneigti šio kultūrinio etnocentriškumo svarbos. Be šio kultūros supratimo, mes vargiai galėtume įsivaizduoti betkokios bendruomenės gyvenimą, turintį daugiau ar mažiau pastovias santykiavimo formas. Kita glaudžiai su šia susijusi problema yra kultūros kitimas. Ji kinta nuolat, net ir izoliuotoje bendruomenėje; tuo labiau ji kinta kultūrinių ryšių su kitomis bendruomenėmis sąlygojama. Vieni kitimai bendruomenėj bus priimami be konflikto, kiti įneš daugiau sąmyšio. Vieni jų daugiau atitiks senąją tradicinę kultūrą, kiti ją griaus ir kurs naują. Tarpbendruomeninio kultūrinio santykiavimo skalė yra labai plati, o jos rezultatai įvairūs: mažuma gali išlikti beveik nepakitusi savo kultūrinėmis apraiškomis, ką mes pastebime įvairių kraštų žydų bendruomenėse, ir ji gali asimiliuoti su didžiąja krašto bendruomene, prarasdama savo charakteringą veidą. Tačiau visų pirma mes privalome pažinti savo ir atitinkamą svetimą kultūrą. kad galėtume žinoti, ką mes stengiamės išlaikyti. Keletas lietuvių kultūros bruožų, iškeltų Šalkauskio, Maceinos, Girniaus ir kitų, toli gražu nesuteikia mums pilnesnio mūsų kultūros vaizdo, kuris yra būtinas mūsų problemoms spręsti. Tačiau nė vienas mūsų visuomenininkas ar "švietimo bei kultūros ugdytojas" neturi teisės pamiršti bendruomeninio gyvenimo dėsnių ir kultūrinių ryšių emigracijos jūroje, kad bent kelios emigrantų kartos išliktų nežlugusios — brangiajai mūsų Lietuvai.

Antanas Musteikis

TIES PRAVERTAIS LANGAIS

Už pinigus parduodam laiką ir kraują. Be tų dalykų neįmanoma gyventi, ir kova dėl jų sudaro didelę gyvenimo dalį. Ne tik individualiai ieškome pinigo, bet įvairios draugijos su nemažesne aistra daro tą patį. Turime įvairiausių organizacinių vienetų, kurie turi nemažas kasas ir kurios mažiausiai prasidaro kultūriniams reikalams. Neverta apie tai būtų ir kalbėti, nes kiekvienas suvartoja gėrybes, kaip jam atrodo tinkamiausia, jei ne paradoksas, kad kaip tik tos organizacijos daugiausia pinigo sukala su menininkų pagalba. Ne piniginis atvejis, net ir šį faktą prisiminus, rūpi, bet tai, kad su tais pinigui gaudyti pasirodymais mes praveriam svetimiesiems langus. Svetimieji pamato mūsų namų vidų ir iš to sprendžia apie mūsų meninį supratimą bei išsiauklėjimą.

Nedaug tegali sužinoti svetimieji iš mūsų pačių knygų, nes kalba mažai kam suprantama. Daugiau gali pažinti iš dailininkų darbų, o daugiausia iš scenos menininkų pasirodymo. Ir keisčiausia, knygai, kuri išsilieka mūsų pačių kieme, mes dažnai būnam labai neatlaidūs, dailininkams esame daugiau atlaidūs, gi apie muzikos ir dainos meno atstovus mes labiausiai bijom prasitarti ir, jei prasitariam, nors ir puse lūpų, kitaip, negu manytų ar norėtų pats aptariamasis, kyla triukšmas. Ne tik literatūroj, bet ir kitose meno rūšyse neturim kritikų. Bet literatūroj kažkodėl įprasta ir griežčiau pasikalbėti, gi apie dainos menininkus visą laiką kalbama banaliausiais sakiniais: "buvo savo vietoj", "sėkmingai atliko savo uždavinį", "džiūgino skambiu balsu", "buvo pilnoj aukštumoj" ir taip be galo po kiekvieno parengimo seka tokie posakiai ir vertinimai, kurių tėra tik vienas tikslas — kaip nors tylomis prašliaužti, neužkabinus menininko, paminint įvykusį vakarą.

Šitoks abstraktus ir dažniausiai šališkas vertinimas nebeleidžia eiliniam žmogui orientuotis, kiek gi iš tikrųjų sveria tas ar kitas pasirodymas. Publika turi keistą instinktą. Galima ją vienu ar kitu efektu kartais ir apgauti, bet iš esmės ji turi kažkokį nujautimą. Ji negalvodama priima ir atmeta, nors jei kas paklaustų, kodėl patiko vienas ar kitas dalykas arba kodėl nepatiko, retas kuris tegalėtų paaiškinti. Suprantama, ir kritikas pačiu pirmu momentu priima ar atmeta ir tik vėliau ieško savo pasielgimui ir teigimui argumentų ir priežasčių. Bet toks nuolatinis žiūrovo bukinimas abstrakčiais vertinimais, nekalbant jau apie pačius parengimus, daro jį nebejautrų, abejingą ir su abejotinu skoniu. Įvairaus plauko pranešėjai daro tokius parengimus dar liūdnesnius, kadangi bando pranešinėti humoristiškai, gi humoristų lietuviai beveik neturi. Paprasčiausias vokiečių ar anglų radijo pranešėjas jo daugiau turi, negu mūsų kai kurie vadinami pateptieji scenos humoristai, nebekalbant jau apie kitus, mažesnės patirties, bandančius būti juokingais ir originaliais.

Tokie dalykai yra kasdieniniai ir labai gerai žinomi, kaip ir tos pavardės nuolatiniuose ir vienas į kitą panašiuose parengimuose, kuriuos retai kada kas tepabandė vertinti nors su nedidele objektyvumo doze. Tiesa, kad reikia į viską atsižvelgti, bet nuolatinis spaudoje verksmas, kad literatūroj pilna grafomanų, gi iš antros pusės nuolatinis gyrimas arba tyla apie muzikos žmones sudaro vaizdą, kad mes esame beraščiai, bet užtat turį specialų Dievo patepimą dainai. Gi kaip tik atvirkščiai turėtų būti, kadangi knyga svetimiesiems nesuprantama, o scenos menas suprantamas visiems. Jeigu scenos žmonėms mes esame atlaidūs, tai vargu ar tokie yra svetimieji, kurių daugiau ar mažiau atsilanko ir kurie neturi tiek daug sentimentų menininkams, kadangi juos į salę atvedė ne koks nors organizacinis ar patriotinis motyvas, bet dažniausiai grynai meninis susidomėjimas.

Kai maždaug prieš metus vienas solistas truputį buvo pabandytas vertinti kritiškiau, spaudoje kilo triukšmas, nuėjęs iki fiziško pasitampymo. Tuo tarpu kai viename gausiausiai lietuvių gyvenamame Amerikos mieste įvyko vienas geriausių lietuvių koncertų, vietos dienraščio, turinčio milijoninį tiražą, muzikinis kritikas pareiškė apie vieną neabejotinai geriausių mūsų menininkų, kad jis neturi meno nė uncijos ir todėl buvo ne dainavimas, bet triukšmo kėlimas. Tačiau niekas nepabandė ginčytis, paprieštaraut ir kautis dėl garbės ir ambicijos. Įdomu, ką pasakytų apie kitus parengimus, kurie būna nepalyginamai blogesni?

žinoma, dalį tų vertinimų objektyvumo nusveria ir ultrapatriotinis motyvas, bet tai maža paguoda, ir reikia visada atsiminti, kad kiekvienas parengimas yra lango pravėrimas svetimiesiems, kurie nepasisekimo nebandys pateisinti laiko neturėjimu ar blogomis sąlygomis. Gi savo laikraščių kautynės dėl bereikalingų ambicijų tėra labai mažai sveriąs objektas, kadangi mes per visą pasaulį nesudarom savo skaičium, net ir Lietuvos mastu imant, didesnio miesto, todėl kam čia taip murdytis toj baloj.

Jeigu mes sakome, kad mes privalome reprezentuoti tautą kiekvienoj vietoj: gatvėj ir darbovietėj, namuose, ir bažnyčioj, tai juo labiau turime būti atsakingi, rengdami vakarus, nes tada reprezentuojam savo kultūrą ir rodome, kokio stiprumo yra mūsų meniški žingsniai. Pinigas, kraujas ir laikas reikalingiausios mūsų gyvenimo sudėtinės dalys, bet pinigas stovi pirmoj vietoj, nes už jį parduodam ir kraują, ir laiką. Gi už tuos dalykus dar svarbesnė garbė, ir todėl, pardavinėjant pirmuosius dalykus, reikia žiūrėti, kad neparduotum ir jos. Kiekvienas mūsų parengimas turėtų būti daug daugiau apgalvotas negu kad ligi šiol — ne iš finansinės pusės, bet ir iš meninės. Reikėtų gerai apmąstyti, ką galėsi tais esamais ar buvusiais vardais parodyti ne tik tautiečiui, bet ir svetimiesiems, kurių žodis spaudoj gali būti svaresnis už dolerį, nes, kaip minėta, galima parduoti ir laiką, ir kraują, tik garbės ne.

Al. Baronas

NKVD TECHNIKA TARDANT

Maskvoje Vesnino gatvėje stovi didelis raudonų plytų namas, be jokio užrašo, dideliais geležiniais vartais, kurie atsidaro tik tada, kai kas nors, pabeldęs į juose esantį mažutį langelį, parodo pakvietimą ar tarnybos pažymėjimą. Tai yra "Eksperimentinės teismo medicinos institutas". Pirmajame jo aukšte yra administracijos patalpos, visi kiti aukštai skirti kalinių vienutėms ir bandymų kabinetams. Šio instituto uždavinys yra dvejopas. Visų pirma jis turi NKVD duoti žinių apie kalinio laikymąsi, jo psichinį stovį, jo atsakingumo laipsnį. Tai yra maždaug toks pat uždavinys, kokį teismas stato ir visų šalių šios rūšies institutams.

Tačiau Maskvos įstaiga turi dar ir kitą uždavinį, kuris yra nebe praktinis, bet jau mokslinis, būtent: surasti ir išvystyti metodus, kaip palaužti žmogaus valią, padarant jį NKVD užmačių įrankiu.

Institutas turįs padaryti, kad žmogaus asmenybė būtų suardyta, kad ji netektų centrinės kontrolės, pasidarytų visiškai atvira svetimai dvasiai ir klusni jos žodžiui.

Kaip jis tai pasiekia?

Instituto psichiatras, patyręs gydytojas ir geras psichologas, stebi jam pavestą žmogų ir pačiu šiuo stebėjimu ardo jo psichinį vieningumą. Atskiri veiksmai čia gali būti labai įvairūs.

Jau pats žmogaus suėmimas, ilgesnis laikymas vienutėje ar kalinių masėje, alkis, šaltis, brutalus pirmasis tardymas padaro jį jautresnį, negu paprastai. Atgabenus kalinį į institutą, pastanga jo jautrumą pakelti ligi aukščiausio laipsnio yra dar planingai padidinama. Kalinys jaučiasi nuolatos stebimas, sekamas, nors ir nieko nemato bei nepatiria. Kai dėl šio nuolatinio stebėjimo jis pasidaro nepaprastai jautrus, tuomet vieną dieną atsidaro jo celės durys ir įeina jam visiškai nepažįstamas ir niekad nematytas žmogus, būtent, psichiatras. Jis nieko kaliniui nesako, atsisėda ant prižiūrėtojo jam atneštos kėdės, sėdi ir tyli. "Ko jūs norite?" — klausia pagaliau iš kantrybės išvestas kalinys. — "Ar jums kelia neramumo, kad aš čia esu"? — savo ruožtu klausia psichiatras kalinį. — "Anaiptol! Man tik keista..." — "Jums visai nekeista! Jūs puikiai žinote, kad aš atėjau jus stebėti. Ir tai jums kelia nerimo, kad jūs negalite nuo manęs pasislėpti" — "Aš neturiu ko slėpti". — "Jūs ir vėl meluojate, ir jūs žinote, kad meluojate. Žinoma, jūs stengiatės tai paslėpti. Tai aš suprantu. Bet pakanka pažvelgti į jus, ir tuoj matyti, kad jūs meluojate" — "Jūs galite žiūrėti į mane, kiek įmanydamas". Ir iš tikro psichiatras žiūri į kalinį, žiūri tol, kol kalinys neišlaiko, pakyla, pradeda vaikščioti po celę ir nervintis. — "Jaudinatės?" — "Ne! Nė trupučio! Kodėl aš turiu jaudintis?" — "Aš matau tai iš jūsų šypsenos. Jūsų šypsena jus visados išduoda".— "Nesuprantu, ką jūs norite tuo pasakyti!" — "O, jūs puikiai suprantate, ką aš noriu tuo pasakyti. Jūs tik nežinote, kad jūs turite tokią tipišką šypseną, kuri pas jus pasirodo kaip tik tada, kai jūs norite ką nors nuslėpti. Jūs turite ir daugiau tokių nuostabių savybių. Sakysime, jūs visados žvelgiate į tolį, sakydami netiesą. Tai aš jau pastebėjau, o toliau pastebėsiu dar daugiau. Meluoti jums nebus lengva. Geriau nurimkite ir sėskitės. Ir vaikščiojimas išduoda jūsų jaudinimąsi". Kalinys atsisėda ir leidžiasi stebimas. Jis pradeda mėginti slėpti savo šypseną ir savo žvelgimą į tolį. Tačiau psichiatras tai pastebi ir kaliniui pasako. Šis vis labiau pradeda įsitikinti, jog psichiatras teisingai aiškina jo judesius, jo mimiką, jo gestus, jo jausmus; kad jis vis labiau jį permato; kad jo pastabiai akiai niekas nepasilieka paslėpta. Žaidimas vyksta kartais labai ilgai — ištisas savaites. Tačiau tuo būdu kalinys yra psichiatro suformuojamas. Jo aktyvioji sąmonė vis labiau pasiduoda šiojo įtakai. Kalinys darosi vis nervingesnis: jam pradingsta apetitas, atsiranda nemiga, galvos skausmai, jis darosi išsiblaškęs, neramus ir net bailus. Kartais jis mėgina pokalbio su psichiatru vengti ir tyli, bet šis ir tylą aiškina, kaip pastangas pasislėpti. Kartais pagauna kalinį priepuolis ir jis puola psichiatrą. Tačiau viskas NKVD yra numatyta: toksai puolimas baigiasi tik kalinio nenaudai. Tada ateina nusivylimas, ir kalinys esti pasiruošęs viską prisipažinti.

Pats prisipažinimas vyksta specialiame kabinete. Jo viduryje stovi metalinis viena koja stalas, pritvirtintas prie grindų. Abiejose jo pusėse stovi po du taip pat pritvirtintu suoleliu. Kambario trys sienos yra apstatytos veidrodžiais, kurie valiai palaužti turi ypatingos reikšmės. Kur tik kalinys žvelgia, visur jis mato jį atlydėjusį psichiatrą. Gali jis visaip sukinėtis, jo dvasios budelis visados stovi prieš jo akis. Kalinys jaučiasi tokioje padėtyje, kaip žmogus kokios nors didelės asmenybės — karaliaus, popiežiaus — laukiamajame. Jam susispaudžia gerklė, pradeda prakaituoti rankos, jis neranda žodžio tinkamai atsakyti į klausimus. Tada jam padeda psichiatras. Jis pataiso jo atsakymus, kuriuos kalinys patvirtina. Tardo paprastai NKVD valdininkas. Tačiau viso tardymo psichologinis vadovas yra psichiatras. Jis neleidžia valdininkui statyti bendro pobūdžio klausimų: klausimai turi būti visiškai konkretūs.

Šį metodą NKVD vartoja tik svarbesniems sovietų režimo priešams, kurie iš tikro yra planavę ar planuoja ką nors šiam režimui pašalinti ar jam bent pakenkti.

(Santrauka straipsnio 'Gestaendnistechnik der NKWD' von M. de Smeth; 'Stimmen der Zeit' 1951 m. lapkričio mėn. Straipsnis parašytas, pasiremiant patikimų liudytojų parodymais).

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis • Meninė priežiūra — Telesforas Valius
Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas: Ant. Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 2, N. Y.
Dailininko adresas: Tel. Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada
Administracijos adresas: AIDAI, Kennebunk Port, Maine

